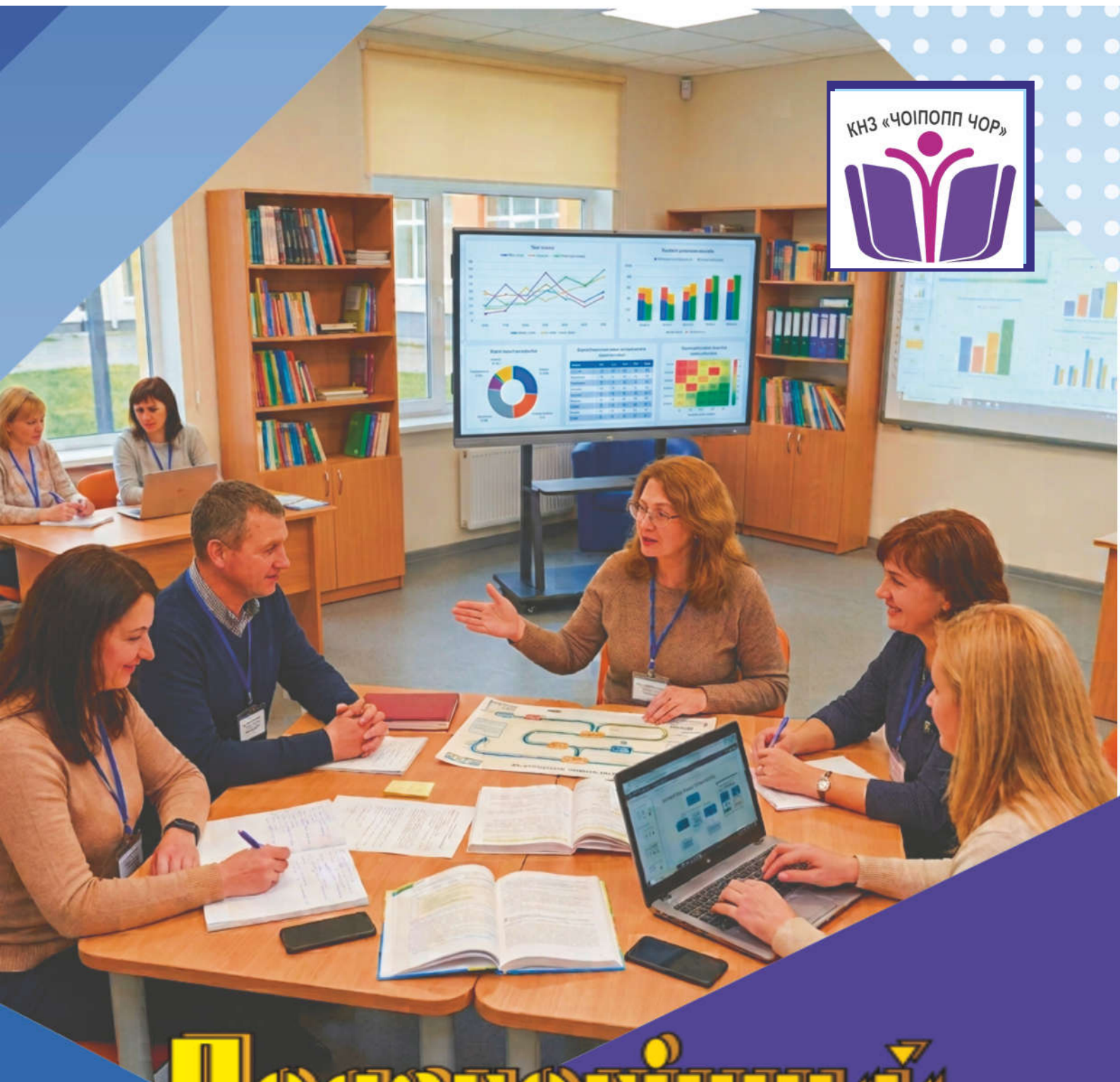

Педагогічний Вісник

2026
№ 3

ДОРОГІ КОЛЕГИ, ШАНОВНІ ОСВІТЯНИ ЧЕРКАЩИНИ!

Щиро вітаємо вас із початком нового навчального року та Днем знань!

Цей день завжди символізує старт нових прагнень та професійних звершень. Сьогодні, у часи великих випробувань, ваша праця набула особливої, виняткової ваги для майбутнього країни. Ви не просто ділитеся знаннями — ви тримаєте освітній стрій, плекаєте в серцях українських дітей національну гідність, стійкість та віру. А відданість ідеям гуманної педагогіки та покликанню вчителя є справжнім прикладом незламності.

У новому навчальному році бажаємо невичерпної енергії для реалізації найсміливіших педагогічних ідей, професійної стійкості та душевного спокою. Нехай кожен день приносить радість від спілкування з учнями, а підтримка однодумців-батьків повсякчас стає у нагоді під час розв'язання будь-яких повсякденних завдань. Бажаємо міцного здоров'я, добробуту та затишку у ваших оселях.

Редакція журналу завжди відкрита для педагогічної творчості та професійних відкриттів. Ми щиро чекаємо на цікаві розробки уроків, сценарії виховних заходів та статті з унікального досвіду роботи. Давайте разом творити сучасний літопис освітянського поступу нашого краю та ділитися найкращими надбаннями з колегами!

Нехай цей навчальний рік буде мирним, щедрим на вагомі здобутки та переможні новини, а «педагогіка серця» і мудрість допомагають вам у вихованні свідомого, патріотичного та успішного покоління.

З глибокою повагою та вірою у ваш талант,

Головний редактор, ректор комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат педагогічних наук, Заслужений працівник освіти і науки

Наталія ЧЕПУРНА і редакція журналу «Педагогічний вісник»

Засновник журналу:
Черкаський обласний інститут
післядипломної освіти педагогічних
працівників

Регістраційне свідоцтво
ЧС № 1034 ПР від 20.09.2018

Журнал видається з березня 1995 року
щоквартально

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Н. М. Чепурна, ректор КНЗ "Черкаський
обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних працівників Черкаської обласної
ради", кандидат педагогічних наук, Заслужений
працівник освіти України, доцент
(головний редактор)

Г. А. Назаренко, проректор
з наукової-методичної роботи інституту,
доктор педагогічних наук, професор
(науковий редактор)

К. М. Криворот (заступник головного редактора)

Н. І. Лісова, проректор з питань зовнішнього
незалежного оцінювання та моніторингу якості
освіти інституту, доктор педагогічних наук

Ю. І. Завалевський, перший заступник
директора Державної наукової установи
«Інститут модернізації змісту освіти»,
доктор педагогічних наук, професор

Т. В. Черкашина, доктор
педагогічних наук

Т. К. Андрющенко, доктор
педагогічних наук, професор

С. А. Гаряча, кандидат педагогічних наук

О. В. Крутенко, кандидат
педагогічних наук

Ю. М. Зоря, кандидат
педагогічних наук

Технічна редакція та комп'ютерна верстка
В. М. Шемшур

Відповідальний за друк **В. М. Шемшур**

Думка редакції не завжди збігається
з думкою автора

Редакція рукописів не рецензує
і авторам не повертає

За достовірність фактів, цитат, власних імен,
географічних назв та інших відомостей
відповідають автори публікацій

Рекомендовано до друку
вченою радою ОПОПП
Протокол №2 від 03.06.2026
Підписано до друку 20.08.2026
Папір друкарський №1

Умовн. друк. арк. 5

Зам. № 1767

Тираж 1000 пр.

Адреса редакції:
18003, Черкаси, Бидгощська, 38/1,

КНЗ "ОПОПП ЧОР",

т. +380-472-64-21-78

e-mail: redaktor6@ukr.net

Науково-методичний журнал

Зміст

ОСВІТА 21 СТОЛІТТЯ

ДАНИЛЕВСЬКИЙ Валерій

Нова українська школа: наступний крок успішного поступу...2
Всеукраїнський конкурс «Учитель року»: традиції,
що творять майбутнє освіти.....7

КУЧЕРЕНКО Євгенія

Електронні освітні ресурси на допомогу педагогам
у дистанційному навчанні.....11

АЛГОРИТМИ МАЙСТЕРНОСТІ

**Експертні рекомендації методистів
на допомогу учителю-практику**

ЗАМУЛКО Олена

Оптимізація управлінської діяльності керівника
закладу освіти засобами цифрових технологій
та штучного інтелекту.....13

СОТУЛА Оксана

Формування фінансової та підприємницької
компетентностей: виклики та пріоритети
2026–2027 навчального року.....19

ДОБРОВОЛЬСЬКА Людмила

Освітній навігатор: пріоритети організації навчання
в початковій школі (2026–2027 навчальний рік).....23

ВАНЬКО Ксенія, КОЛОДА Алла

Професійна готовність вихователя до реалізації
державного стандарту дошкільної освіти:
методичний супровід.....25

СІЧКАР Світлана, АРХИПОВА Валентина

Мовно-літературна освіта як простір
можливостей для формування національної
ідентичності учнівства.....28

САВИЦЬКА Галина, БОРОДАЙ Тамара

Європейські орієнтири та розвиток професійних
компетентностей учителів іноземних мов
у 2026/2027 навчальному році.....32

БОРОВЕЦЬ Любів

Інтеграція історико-правових знань у реальну
життєву практику учнівства.....35

ТИЩЕНКО Ірина

Формула майбутнього: методичні орієнтири для
викладання математики у 2026–2027 навчальному році...39

СЕВЕРИНОВА Алла

Фізика та хімія: методичний супровід
впровадження оновленого змісту освіти.....43

КРИЖАНІВСЬКИЙ Володимир

Географія без меж: інноваційні методи навчання у школі...47

ДАНИЛЕНКО Любів

Сучасний урок біології: особливості організації
в умовах НУШ.....49

ШЕМШУР Вадим

Інформатична освітня галузь:
досвід, пріоритети, перспективи.....53

ЛЕМЕСHEBA Наталія

Мистецька освіта у школі: від уроку до досвіду життя...55

ТКАЛЕНКО Юрій

Фізична культура 2026–2027: вектори розвитку та
практичні поради.....59

ХАРИТОНОВА Світлана

Вимоги до фахівців команди супроводу
профорієнтації здобувачів освіти 9 класів.....61

ЯКУХІНА Наталія, ВЕЙЛЕРТ Юлія, БАСИК Валерія

Роль асистента вчителя та корекційного педагога
в команді психолого-педагогічного супроводу.....67

ТЕТЬОРА Сергій

Тренувальні тестування як дієвий механізм
рефлексії, діагностики та психологічної підтримки учнів...71

ЛЕМЕСHEBA Наталія

Позашкільна освіта Черкащини – простір розвитку
особистості, стійкості та життєвих компетентностей...73

БУГАЙЧУК Наталія

Україноцентричні вектори шкільного виховання.
Організація виховної роботи у закладах загальної
середньої освіти.....78

Валерій ДАНИЛЕВСЬКИЙ,

начальник Управління освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації, кандидат історичних наук

НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА: НАСТУПНИЙ КРОК УСПІШНОГО ПОСТУПУ

Військова російська агресія проти нашої держави дестабілізувала майже всі сфери суспільного життя в Україні. Вже п'ятий рік поспіль перед навчальними закладами постає завдання щодо пристосування до загроз та обмежень воєнного часу та гарантування безпеки, надійності й доступності освіти в найскладніших умовах.

Без сумніву, усвідомлення особливостей впливу війни на людину та адаптація до середовища, в якому зараз знаходиться кожен українець, стають початком для вирішення проблем та перспективного розвитку українського суспільства.

Ми переконані: **навчання дітей** – це основа для сталого розвитку нашої країни. Саме тому, навіть за найскладніших обставин, важливо не лише зберігати, але й підвищувати якість освіти.

В Україні завжди був високий рівень базової шкільної освіти, розгалужена система освітніх закладів, широкий спектр видів шкільної й позашкільної освіти. Це стало підґрунтям того, що українська освіта навіть в умовах активних воєнних дій не просто вижила, а й демонструє вражаючу стійкість та інноваційність, шукає нові шляхи для забезпечення безперервного освітнього процесу, захисту прав здобувачів освіти та побудови міцного фундаменту для майбутнього країни.

Ми усвідомлюємо всі соціально-психологічні проблеми, що спричинені війною та мають значний негативний вплив на якість освітнього процесу. Повітряні тривоги зменшують навчальний час, адже дітям доводиться сидіти в укритті, де не завжди можна продовжити заняття, особливо якщо немає світла. Постійна тривожність (очікування вибухів, страх за рідних і близьких на фронті), переживання втрат, навіть елементарне хронічне недосипання – все це реалії більшості учасників та учасниць освітнього процесу. Крім цього, постійний стрес, робота у складних умовах, необхідність одночасно надолужувати освітні прогалини, підтримувати учнів психологічно та виконувати навчальну програму без зниження темпу – все це призводить до професійного перевантаження педагогів, що також стає серйозним викликом, який напряму впливає на якість освіти.

За таких умов нам допомагає тримати освітянський фронт розуміння того, що **відновлення й підтримка освітньої галузі є ключовим елементом стабільності та розвитку українського суспільства як в умовах війни, так і в післявоєнний період.**

Сьогодні можемо впевнено констатувати, що в Черкаській області, відносно спокійному регіоні України, вдалося повністю адаптувати освітній процес до особливостей і викликів воєнного стану, всі заклади освіти перейшли на прийнятні для них форми навчання: навчальним закладам вдалося, в основному, відновити очне навчання в

повному обсязі, втім у періоди особливої небезпеки застосовується дистанційне навчання, за умов відсутності проблем, пов'язаних із доступом до мережі Інтернет.

Цільові настанови щодо організації освітнього процесу в реаліях сьогодення містяться у Стратегічному плані діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року «Освіта переможців», Національній стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, Стратегії реформування системи шкільного харчування на період до 2027 року, Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року, Цілях сталого розвитку України на період до 2030 року, Всеукраїнській програмі ментального здоров'я, яку ініціювала перша леді Олена Зеленська, та інших стратегічних документах, які спрямовують нас до розуміння того, що в умовах воєнного стану освіта потребує нових підходів до навчання, швидких та ефективних рішень, інноваційних форм організації освітнього процесу, адаптованих до сучасних умов.

Урахування основних положень нового законодавства з питань освіти та сучасних реалій стало підґрунтям для ініціативи Міністерства освіти і науки щодо підготовки та громадського обговорення розпорядження Кабінету Міністрів України **«Про внесення змін до плану заходів на 2017-2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа»**. Серед основних напрямів – розвиток очного навчання, модернізація інфраструктури шкіл, підтримка реформи Нової української школи, профільної освіти та професійно-технічної підготовки, а також забезпечення безоплатного шкільного харчування. Пропоновані зміни актуалізують заходи, необхідні для належного **продовження реалізації реформи «Нова українська школа»**, забезпечення логічної та поетапної реалізації у 2026-2029 роках реформи НУШ **на всіх рівнях освіти**.

У цьому контексті конкретизуємо зміст та особливості оновлення у 2026-2027 навчальному році освітньої діяльності в дошкільних, загальноосвітніх та позашкільних закладах освіти області.

Так, осучаснення змісту дошкільної освіти та освітнього середовища закладів **дошкільної освіти** має відбуватись відповідно до **Європейської рамки якості дошкільної освіти та принципів інклюзії**, що гарантуватиме якісну та доступну дошкільну освіту для всіх дітей, зокрема з особливими освітніми потребами, у безпечному, дружньому та безбар'єрному освітньому середовищі, незалежно від місця народження та проживання.

Новацією, починаючи з вересня 2026 року, є необхідність створення в закладах дошкільної освіти умов для ознайомлення та вивчення англійської мови. З огляду на це, обласним інститутом післядипломної освіти у першому півріччі 2026 року проведено низку навчально-методичних заходів, за покроковою методикою «English Step by Step» для природного занурення дітей у двомовність.

Крім цього, успішно триває апробація Парціальної програми розвитку дитини дошкільного віку «INTELLECT BABY», яку на всеукраїнському рівні здійснюють чотири експериментальні заклади дошкільної освіти Черкащини: дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 78 «Джерельце» Черкаської міської ради; дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) комбінованого типу № 84 «Вінні-Пух» Черкаської міської ради; дошкільний навчальний заклад ясла-садок комбінованого типу № 7 м. Умані; дошкільний навчальний заклад ясла-садок комбінованого типу № 12 м. Умані. Починаючи з вересня 2026 року, до експерименту всеукраїнського рівня долучається ще 21 заклад дошкільної освіти області.

Підвищенню якості дошкільної освіти сприятиме також застосування STREAM-підходів в інклюзивному середовищі та набуті вихователями закладів дошкільної освіти компетентності за результатами участі в пілотній програмі «Зерна» (LEGO Foundation у партнерстві з Гарвардською вищою школою освіти) та освітніх проектах «Думай на рівних» (соціально-емоційний розвиток за підтримки «Think equal»), «Сприяння освіті» (навчання через гру спільно з the LEGO Foundation), а також у проекті соціально-фінансової освіти «AFLATOT».

Крім цього, активне навчання педагогів за програмами психосоціальної підтримки, благополуччя та безпечної поведінки в умовах надзвичайних ситуацій сприятиме розвитку закладів дошкільної освіти як осередків, які дають змогу дітям отримувати не лише знання та практичні вміння для життя, а й психолого-педагогічну підтримку, не втрачати відчуття приналежності до української спільноти та рідної країни.

У впровадженні Концепції «Нова українська школа» незмінною залишається ключова ідея реформи – дитиноцентризм, який реалізується через компетентнісний підхід та сучасні педагогічні практики; встановлення партнерства між усіма учасниками освітнього процесу; забезпечення сучасного мотиваційного освітнього середовища; цифровізацію освіти; рівний доступ до освіти дітей з ООП, зокрема інклюзивність навчання; автономію школи в організації освітнього процесу. На часі – завершення повної трансформації шкільного простору, адже школи мають бути безпечними й сучасними: обладнані укриттями й автобусами для перевезення дітей, забезпечені харчуванням і гаджетами.

Саме на таких засадах готуємось до **оновлення освітньої діяльності на всіх рівнях загальної середньої освіти – початкової, базової середньої та старшої профільної школи.**

Як відомо, Кабінет Міністрів України затвердив **оновлений Державний стандарт початкової освіти**, навчання за яким розпочнеться з 1

вересня 2028 року. Оновлений стандарт дає змогу актуалізувати зміст освіти відповідно до сучасних підходів. Наразі завершується процес розроблення нової Типової освітньої програми, модельних навчальних програм і підручників.

У педагогів є достатньо часу для опанування оновленого стандарту, який продовжує реформу Нової української школи та узгоджується з комплексною політикою «Освіта для життя», визначаючи сучасні підходи до організації навчання у початковій школі з урахуванням ключових оновлень:

- **осучаснена структура результатів навчання** (окрім загальних і конкретних результатів навчання, визначено орієнтири для оцінювання);

- **підтримка дітей та безпечне освітнє середовище** (посилюється увага до безпеки, добробуту та вікових особливостей молодших школярів);

- **посилення інклюзії та підтримки учнів з ООП** (уточнено підходи до індивідуалізації навчання та організації освітнього процесу для учнів з різними освітніми потребами, передбачено можливість корекційно-розвиткової підтримки для тих учнів, які цього потребують, урахувано мовно-культурне та психофізичне різноманіття учнів, зокрема дітей, які навчаються мовами корінних народів і національних меншин або жестовою мовою);

- **узгодження стандарту початкової освіти зі стандартом базової середньої освіти** (чітко визначено, яких умінь мають набути діти в початковій школі та з яким рівнем підготовки вони продовжують навчання далі, що сприятиме більш комфортному переходу з початкової школи до 5 класу);

- **урахування цифрової реальності** (окрему увагу надано інформатичній освітній галузі, з'явилися чіткі вимоги до роботи з даними, інформаційної безпеки, онлайн-взаємодії та критичного ставлення до інформації).

Таким чином, новий стандарт початкової освіти продовжує логіку Нової української школи та розвиває її згідно з реаліями сьогодення.

На рівні **базової середньої освіти**, починаючи з 5 класів, другий рік поспіль продовжується **впровадження політики «Освіта для життя»**, яка спрямована на оновлення змісту освіти, професійний розвиток вчителів і створення сучасного освітнього простору *та яку реалізовує* Міністерство освіти і науки України в межах спільної програми зі Світовим банком LEARN — «Підвищення доступності та стійкості освіти в умовах кризи в Україні», що фінансується, зокрема, за підтримки Мультидонорського трастового фонду допомоги, відновлення, реконструкції і реформування України (URTF).

Упродовж 2025/2026 навчального року вже апробувались нові матеріали для 5 класів у трьох освітніх галузях — *мистецькій, STEM та природничій*, а в новому 2026/2027 навчальному році до пілотування долучаться вчителі ще чотирьох освітніх галузей — *математичної, громадянської та історичної, соціальної і здоров'язбережувальної, а також фізичної культури.*

Із 926 учителів, які виявили бажання брати участь в апробації та які представляють 23 області України, Міністерством освіти і науки України вже

завершено відбір 200 учителів, рекомендованих до участі в пілотуванні оновленого навчально-методичного забезпечення для 5 класів у межах реалізації політики «Освіта для життя».

Ми пишаємось, що серед найкращих учителів, які апробуватимуть сучасні програми, навчально-методичні матеріали та практичні рішення, є і *педагоги освітніх закладів Черкащини*, зокрема, Черкаської гімназії №9 імені О. М. Луценка Черкаської міської ради, Золотоніської спеціалізованої школи №2 інформаційних технологій Золотоніської міської ради, Золотоніської гімназії імені С. Д. Скляренка Золотоніської міської ради, Уманської гімназії №7 Уманської міської ради, Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів №13 Черкаської міської ради, Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів №2 Черкаської міської ради, Уманського ліцею №3 Уманської міської ради, Навчально-виховного комплексу «Ліцей-загальноосвітня школа I-III ступенів «Лідер» Смілянської міської ради, Навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I-III ступенів № 3-колегіум» Смілянської міської ради, Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 32 Черкаської міської ради та Вільшанського опорного закладу загальної середньої освіти I-III ступенів Вільшанської селищної ради Звенигородського району Черкаської області. Це *вчителі вищої категорії, які вірять у своїх учнів і в майбутнє країни, які переконані, що саме на поєднанні професійної майстерності педагога, нових модельних програм, сучасних навчально-методичних матеріалів і розуміння українських реалій може будуватися школа, здатна відповідати на виклики війни, підтримувати дітей і водночас забезпечувати якісну освіту для життя.*

У поточному навчальному році завершено експеримент всеукраїнського рівня, у ході якого апробовано нові модельні програми, підручники й навчально-методичні матеріали для **базової середньої освіти**, що здійснювалось на базі чотирьох наших пілотних шкіл (Черкаської гімназії № 9 імені О. М. Луценка Черкаської міської ради, Золотоніської гімназії імені С. Д. Скляренка Золотоніської міської ради, Золотоніської спеціалізованої школи №2 інформаційних технологій Золотоніської міської ради та Навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I-III ступенів № 3-колегіум» Смілянської міської ради).

У новому 2026/2027 навчальному році абсолютно **всі учні 9 класів навчатимуться за новим Державним стандартом та програмами Нової української школи**. Саме тому вчителі закладів освіти області, які працюватимуть із дев'ятикласниками, підвищили кваліфікацію на базі обласного інституту післядипломної освіти за 30-годинними освітніми програмами підготовки до реалізації Державного стандарту базової середньої освіти в другому циклі базової середньої освіти (предметне навчання у 9 класах НУШ).

Крім цього, у червні 2026 року у рамках пілотування розробленого Міністерством освіти і науки України механізму закупівлі послуг з підвищення кваліфікації та супервізії педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти **за принципом «Гроші ходять за вчителем»** обласним інститутом проведено навчання для 25 груп учителів (всього **690** педагогів) за вимогами Нової української школи. За програмами, розробленими колективом обласного інституту, не

менша кількість учителів підвищить кваліфікацію на всеукраїнській платформі «Вектор» і в серпні 2026 року.

Звертаємо увагу органів управління освітою територіальних громад, адміністрацій закладів освіти області на необхідність сприяння участі педагогів у реалізації політики Міністерства освіти і науки України «Гроші ходять за вчителем», яка передбачає апробацію нового механізму цільового фінансування закупівлі послуг з підвищення кваліфікації педагогічних працівників, що надає можливість учителю самостійно обирати суб'єктів та програми підвищення кваліфікації відповідно до власних професійних потреб, а також забезпечує прозорість бюджетних витрат і контроль якості наданих послуг. До кінця 2026 року 100 тисяч учителів України мають пройти підвищення кваліфікації за принципом «Гроші ходять за вчителем». Це дасть змогу вчителям набутти сучасних компетентностей і впроваджувати новітні методики у школах.

Окремої уваги заслуговує системна **підготовка педагогічних працівників, які забезпечують викладання навчального предмета «Захист України»**. Вона здійснювалась відповідно до нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України щодо використання коштів освітньої субвенції для підвищення кваліфікації педагогів та надання послуг із супервізії, а також у ході реалізації завдань інноваційного освітнього проекту на всеукраїнському рівні за темою «Теоретико-методичні засади викладання навчального предмета/інтегрованого курсу «Захист України».

Упродовж двох навчальних років в області реалізовано комплекс заходів, спрямованих на розвиток професійної компетентності вчителів предмета «Захист України» відповідно до оновленого змісту та практико орієнтованої моделі його викладання. Педагоги опановували сучасні методики навчання, питання національної безпеки, інформаційної стійкості, використання безпілотних систем і новітніх військових технологій. Зокрема, проведено навчання за модулями «Методична підготовка вчителя», «Інформаційна війна», «Орієнтування на місцевості та інженерна фортифікація», «Основи національної безпеки України та оборони», «Основи пілотування БПЛА (застосування та експлуатація)», «Військові технології та їх розвиток».

Загалом, реалізовані заходи з підвищення кваліфікації сприяли формуванню професійної спільноти вчителів «Захисту України», здатних ефективно працювати в умовах оновленого змісту предмета, забезпечувати практичну спрямованість навчання та формувати в учнів компетентності, необхідні для безпечного життя, громадянської відповідальності й національної стійкості.

Новацією 2026/2027 навчального року стане масштабування **пілотування моделі профільної освіти**, реалізації **Державного стандарту профільної середньої освіти**. Це один із ключових етапів впровадження Нової української школи.

Слід зазначити, що реформа старшої профільної школи передбачає перехід на 12-річну систему освіти, у якій 10–12 класи стануть окремою ланкою – **академічними ліцеями**. Нова модель має створити більше можливостей для

вибору: учні зможуть формувати власну освітню траєкторію відповідно до інтересів і планів на майбутнє, обирати профілі навчання, поглиблено вивчати окремі предмети. При цьому одне із завдань реформи – відійти від моделі «однакової школи для всіх» і створити систему, у якій старша школа допомагає молоді усвідомлено обирати власний напрям розвитку. *Попри виклики війни важливо, щоб ці нововведення ставали реальними змінами для учнів і вчителів. Саме тому реформа старшої профільної школи – це не лише про нові предмети чи інфраструктуру, а про зміну самої логіки навчання, у центрі якої учень, його вибір, мотивація та майбутнє.*

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 26 серпня 2025 року № 1058 «Про реалізацію експериментального проєкту щодо запровадження в закладах загальної середньої освіти освітніх програм профільної освіти на основі типової освітньої програми для 10–12 класів закладів загальної середньої освіти, які забезпечують здобуття профільної середньої освіти за академічним спрямуванням» упродовж першого року передпілотної фази академічні ліцеї тестували нові підходи до організації навчання, формування профілів, вибіркового курсів та побудови освітніх просторів.

3 01 вересня 2026 року розпочинається другий етап експериментального проєкту щодо запровадження в пілотних закладах загальної середньої освіти освітніх програм профільної освіти. Наказом Міністерства освіти і науки № 437 від 11 березня 2026 року «Про затвердження Переліку закладів загальної середньої освіти – учасників експериментального проєкту щодо запровадження в закладах загальної середньої освіти освітніх програм, розроблених на основі типової освітньої програми для 10–12 класів закладів загальної середньої освіти, які забезпечують здобуття профільної середньої освіти за академічним спрямуванням» затверджено Перелік закладів загальної середньої освіти – учасників експериментального проєкту, серед яких – 8 закладів освіти Черкаської області, а саме: Білозірський ліцей – опорний заклад загальної середньої освіти Білозірської сільської ради Черкаського району, Буцький ліцей Буцької сільської ради Звенигородського району, Золотоніська загальноосвітня школа I–III ступенів №3 Золотоніської міської ради, Канівська загальноосвітня школа I–III ступенів №4 Канівської міської ради, Ладизинський ліцей Ладизинської сільської ради Уманського району, Навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа I–III ступенів №3-колегіум» Смілянської міської ради, Смілянська ЗОШ I–III ступенів Смілянської міської ради, Уманський ліцей №3 Уманської міської ради.

Названі заклади освіти у рамках пілотування, починаючи з вересня 2026 року, здійснюватимуть тестове впровадження Державного стандарту профільної середньої освіти та створення умов для успішного забезпечення дванадцятирічної повної загальної середньої освіти. Учні навчатимуться за новою моделлю, яка передбачає ширший вибір профілів, курсів та індивідуальних освітніх траєкторій. Паралельно триватиме робота над розвитком освітньої інфраструктури, оновленням змісту освіти та підтримкою вчительства. А вже

з 2027 року реформа профільної середньої освіти перейде до етапу повномасштабного впровадження по всій Україні.

Вважаємо за доцільне наголосити, що в 2026 році держава виділяє 1,9 млрд грн на створення сучасних освітніх просторів у академічних ліцеях по всій Україні – лабораторій і навчальних кабінетів природничих та STEM-напрямів, де учні не лише вивчатимуть теорію, а й проводитимуть експерименти, працюватимуть над проєктами та набуватимуть практичних навичок. Замість точкового дооснащення навчальних кабінетів відбудеться комплексне оновлення класів, де сучасне обладнання, нові меблі та відремонтовані приміщення працюватимуть як єдине ціле. Кошти спрямують на закупівлю техніки, мультимедійного обладнання та меблів для кабінетів біології, географії, математики, фізики, хімії та STEM-лабораторій, де учнівство зможе на практиці вивчати природничі науки, використовуючи сучасні STEM-технології. Важливо, що оновлений простір відповідатиме стандартам НУШ – буде сучасним, безпечним та безбар'єрним. *Якісні освітні простори допоможуть учнівській молоді розкривати свій потенціал, мислити сміливо й будувати майбутнє України на основі знань, інновацій та відповідальності.* Це дасть змогу підвищити якість навчання та зробити систему освіти стійкішою навіть в умовах війни.

Доступ до якісних освітніх послуг відповідно до своїх потреб, інтересів та запитів діти та учнівська молодь мають отримувати також **у системі позашкільної освіти**, яка повинна бути доступною, якісною та ефективною.

Розвиток позашкільної освіти поступово відбувається за такими ключовими напрямками:

- розвиток мережі закладів у громадах, розширення спектру освітніх послуг, підвищення інституційної спроможності закладів та зміни у підходах до фінансування;
- створення сприятливих умов для всебічного особистісного розвитку здобувачів позашкільної освіти відповідно до актуальних потреб дітей, молоді та суспільства;
- відкриття нових закладів і центрів позашкільної освіти, зокрема центрів освіти дорослих, молодіжних та пересувних мобільних центрів, створення мережі «громадських шкіл», забезпечення інклюзивності та безпечності закладів.

Загалом, оновлена роль позашкільної освіти розглядається як інструмент розвитку громади завдяки мережі освітніх центрів, системи надолуження освітніх втрат, центрів розвитку підприємницької освіти.

За очікуваннями МОН України, до 2030 року всі заклади позашкільної освіти мають працювати за КВЕД «Позашкільна освіта» та бути зареєстрованими в єдиній системі надавачів освітніх послуг (АІКОМ, «МРІЯ»).

У контексті сучасних викликів, зокрема воєнного стану, позашкільна освіта має відігравати ключову роль в утвердженні **української національної та громадянської ідентичності, військово-патріотичному вихованні та ефективній профорієнтації**.

Важливим аспектом є також **соціально-психологічна підтримка** й реабілітація: заклади позашкільної освіти мають стати місцем, де дітям

і молоді можуть забезпечити необхідну підтримку та допомогти відновити внутрішній баланс.

Упродовж 2026/2027 навчального року значна увага приділятиметься таким важливим аспектам безпечного освітнього простору, як **створення укриттів у закладах освіти, закупівля автобусів** для перевезення дітей та **забезпечення учнів здоровим харчуванням**.

Слід зазначити, що для українського Уряду пріоритетом є турбота про безпеку та доступність навчання. За два роки виділено близько 14 млрд грн на ремонт і будівництво укриттів у школах України. Ще 2,8 млрд грн держава спрямувала для закупівлі шкільних автобусів. Це важливо, щоб мати можливість об'єднувати навчальний процес, збільшувати кількість учнів, покращувати якість навчання, забезпечення можливості навчатись очно для учнів із найвіддаленіших громад.

Продовжується реалізація програми безкоштовного харчування для учнів 1–4 класів, якою в Україні охоплено понад 1,6 млн дітей; передбачено модернізацію харчоблоків за трьома новими моделями: базова кухня, опорна кухня та фабрика-кухня.

Новачій має зазнати не тільки склад шкільного меню та рецептури приготування, але й форми організації харчування, рекомендації до обладнання харчоблоків та роботи з постачальниками, а також підходи у формуванні культури здорового харчування у школярів, як наскрізної компетенції Нової української школи.

Кожен заклад освіти може впровадити своє адаптоване чи альтернативне меню за умови врахування дієтичних потреб дітей, сезонності, наявності харчових продуктів, порцій страв для різних вікових груп та відповідності вимогам санітарного законодавства і норм харчування, яке відіграє серйозну роль в питанні повноцінного розвитку і зростання школярів. Воно не тільки сприяє загальному зміцненню організму дітей, але також може впливати на їхню працездатність і успішність. Достатня кількість поживних речовин і правильна культура споживання їжі не лише вберігають дитину від численних захворювань, а й роблять її бадьорішою і уважнішою. А це дуже важливо в сучасних реаліях.

Одним із пріоритетних завдань організаторів освіти в умовах війни є забезпечення безперервності освітнього процесу. Цьому сприяє **цифрова трансформація освіти**. Центральним елементом цифровізації середньої освіти нині офіційно стала ініційована Президентом України **платформа «Мрія»**, об'єднавши наприкінці 2025/2026 навчального року понад 630 тисяч активних користувачів (вчителів, школярів та батьків). У перспективі ж система має охопити понад 1,1 мільйона учасників освітнього процесу у всій країні.

Державна цифрова освітня екосистема «Мрія» (вебпортал і мобільний застосунок), що вже використовується у понад 40% шкіл Черкаської області, забезпечує функції плану дня, конструктора розкладу, аналітики навчальних досягнень, бібліотеки контенту й захищених чатів. Крім цього, з осені минулого року каталог платформи поповнився на 6 000 верифікованих гуртків та секцій (від робототехніки та програмування – до танців і спорту), які батьки можуть легко шукати за інтересами чи геолокацією дитини.

З початком нового 2026/2027 навчального року розробники «Мрії» готують запуск пакету оновлень:

- ШІ-генератор розкладу: інтелектуальний модуль для адміністрації шкіл, який автоматично формуватиме графіки занять з урахуванням завантаженості вчителів, кабінетів та специфіки предметів.

- Домашні завдання онлайн: повноцінний контур виконання та автоматичної перевірки робіт безпосередньо всередині мобільного застосунку.

- Гейміфікація процесу: мотиваційна b2c-система для учнів. За успіхи в навчанні школярі отримуватимуть внутрішні цифрові винагороди, які згодом можна буде обміняти на реальні подарунки від партнерів: книги, квитки в кіно, ігри або спеціалізовані професійні IT-курси.

Для підвищення якості освіти, профілактики освітніх втрат, зокрема – для роботи з прогалинами в знаннях з математики, рекомендуємо використовувати ще один **цифровий інструмент** – платформу зрозумілої математики **«BigMat»**, розроблену студією онлайн-освіти EdEra. Це безоплатний освітній продукт для учнів, учителів і батьків, створений на основі дослідження освітніх втрат в Україні. Платформа поєднує застосунок з інтерактивними завданнями для учнів, готові матеріали для вчителів (конспекти уроків і презентації), а також підказки для батьків. Платформа BigMat пояснює складні математичні теми простими словами й показує, як математика працює в повсякденному житті – від підрахунку витрат до звичних побутових рішень. Продукт створений, щоб:

- підтримати школярів і школярок у формуванні міцної математичної бази;

- зменшити розрив між учнями й ученицями, які легко опановують предмет, і тими, для кого математика залишається викликом;

- надати вчителям і вчителькам зручні інструменти, що скорочують час підготовки до уроків і допомагають підсилити результати навчання.

Погодьтеся: для підвищення якості освіти не потрібно чекати кращих часів. Так, сьогодні освітній процес у нашій державі відбувається під звуки сирен, нерідко – під час ворожих обстрілів, за відсутності електроенергії та зв'язку. Але ми розуміємо, що освіта, як інструмент відновлення та розбудови миру, є не просто сферою надання знань, а й критично важливим простором для становлення особистості та забезпечення соціальної стійкості. Саме через освіту ми формуємо громадян, здатних мислити критично, відстоювати права людини, протидіяти дезінформації та відновлювати довіру у спільнотах. І саме тому всупереч перешкодам освіта має стати ключем до мобілізації ресурсів і можливостей для майбутнього, допомагаючи нашим учням і нам самим знайти своє місце в нових реаліях.

І завжди пам'ятаймо: Україна веде важку війну не тільки за свою територію, а й за національну та культурну ідентичність, свободу, право на волевиявлення. Тому сьогодні важлива роль освіти полягає не лише в підготовці здобувачів до подальшого навчання, а й у формуванні їхньої національної свідомості, культурних цінностей та відповідальності за долю своєї держави. Попри виклики повномасштабної війни, освіта є і має залишатися простором розвитку країни.

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КОНКУРС «УЧИТЕЛЬ РОКУ»: ТРАДИЦІЇ, ЩО ТВОРЯТЬ МАЙБУТНЄ ОСВІТИ

Сучасна українська школа тримається на стійкості, креативності та високому професіоналізмі наших педагогів. У часи великих викликів та трансформацій саме вчитель стає головним провідником змін, який не лише ділиться знаннями, а й надихає. Головним майданчиком для відкриття таких талантів, обміну передовим досвідом та визнання лідерів освітянської спільноти вже багато років поспіль залишається всеукраїнський конкурс «Учитель року».

Історія та унікальність конкурсу

Уперше конкурс об'єднав освітян країни у **1996 році**. Фундаментом для його старту став Указ Президента України від 29 червня 1995 року № 489 «Про всеукраїнський конкурс «Учитель року» та відповідне Положення, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 11 серпня 1995 року № 638 (із змінами).

За три десятиліття існування конкурс став стартовим майданчиком для тисяч талановитих педагогів, а понад 130 із них здобули горде звання переможців державного рівня.

У чому унікальність? На відміну від багатьох інших професійних змагань, «Учитель року» фокусується на живому поширенні найкращого практичного досвіду. Це простір, де народжуються нові педагогічні ідеї, тестуються сучасні методики та впроваджуються прогресивні форми роботи.

Змагання проходять щороку у декількох номінаціях і складаються з **двох турів**:

1. Перший тур — регіональний (проводиться в областях, АР Крим, містах Києві та Севастополі; може мати один або кілька етапів).

2. Другий тур — загальнодержавний (складається з двох обов'язкових етапів: відбіркового та фінального).

Зважаючи на виклики часу, конкурс або його окремі етапи можуть проходити як в очному, так і в дистанційному (онлайн) форматі.

Умови та порядок проведення змагань центральний оргкомітет оприлюднює щонайменше за два місяці до початку першого туру.

Оцінює майстерність учасників експертне журі. До його складу входять найдосвідченіші фахівці: представники шкіл та вищих навчальних закладів, науковці, діячі громадських організацій, а також переможці та лауреати конкурсу минулих років.

Ключові засади та правила участі

Проведення конкурсу базується на трьох китах: **добровільність участі, відкритість і прозорість перебігу, а також абсолютна об'єктивність оцінювання.**

• **Хто може брати участь?** Педагогічні працівники закладів загальної середньої та професійної (професійно-технічної) освіти за основним місцем роботи, які мають стаж педагогічної діяльності не менше трьох років.

• **Як визначаються номінації?** Щороку їх затверджує центральний оргкомітет. Зазвичай інтервал між однаковими номінаціями складає 4–5 років. Винятком є напрями «Початкова освіта» та «Українська мова та література» — вони повторюються через два роки на третій.

• **Головне випробування:** Перелік завдань щороку адаптується під конкретні номінації, проте серце конкурсу залишається незмінним — це **конкурсний урок**.

За підсумками відбіркового етапу другого туру в кожній номінації визначають **12 найкращих конкурсантів**, які набрали максимум балів. Саме вони виборюють перемогу у фіналі.

У кожній номінації журі визначає одного переможця та двох лауреатів (2 та 3 місце). Окрім престижного статусу, лідери отримують суттєву державну фінансову підтримку, яка розраховується відповідно до мінімальних заробітних плат:

• **Переможці** нагороджуються преміями у розмірі **10 мінімальних зарплат**;

• **Лауреати (2 місце)** — **9 мінімальних зарплат**;

• **Лауреати (3 місце)** — **8 мінімальних зарплат**.

Три епохи конкурсу: Як змінювався «подіум визнання»

Пригадаймо часи становлення конкурсу — коли все тільки зароджувалося, а вчителі з різних куточків країни вперше відчули, що професія може мати свій особливий простір визнання. За ці роки «Учитель року» пройшов три великі етапи трансформації.

1. Ера ватману та академічної майстерності (кінець 1990-х – 2000-ні)

Уявіть собі: 1996 рік. Світ ще не знає масового інтернету, а єдиним інтерактивним методом у класі є крейдяний малюнок на ідеально чистій дошці. У часи, коли освіта оговтувалася від радянських стандартів, з'явилася потреба в нових орієнтирах. Конкурс підкреслив: фундаментальні знання та майстерність викладання — це найвища цінність.

• **На що звертали увагу:** Передусім на глибину знань предмета, чіткість викладу матеріалу та особисту ерудицію вчителя.

• **Головний виклик:** Довести, що ти володієш матеріалом на рівні, достатньому для академічної аудиторії. Це була епоха, коли методичні розробки писалися від руки, а презентація — це красиво оформлений ватман.

• **Фішка епохи:** Переможці цього періоду ставали авторами перших незалежних українських підручників або очолювали методичні об'єднання, сформувавши класичний «золотий фонд» нашої педагогіки.

2. Час авторських «родзинок» та мультимедіа (2010-ті роки)

Близько 2010 року світ приніс у школи інтернет та перші інтерактивні дошки. І тут конкурс змістив фокус: знань уже замало, покажіть, як саме ви їх подаєте! Змагання почали оцінювати технологічність та інноваційність.

• **Ключові зміни:** Журі вже цікавила не лише ерудиція, а й унікальна авторська методика. Як перетворити складний параграф на захопливий квест? Педагоги, які вміли інтегрувати відео, цифрові презентації та перші онлайн-ресурси, отримували перевагу.

• **Головний виклик:** Вийти за межі стандарту. У цей період вчителі почали створювати власні

блоги, сайти та ділитися досвідом як унікальним інтелектуальним продуктом.

- **Фішка епохи:** Конкурс перетворився на змагання креативних «режисерів уроку», які вміють жонглювати технікою і запалювати очі дітей. Водночас виникла й перша хвиля критики: конкурс подекуди дорікали за надмірну «постановочність».

- **3. Ера НУШ та психологічної стійкості (від 2018 року до сьогодні)**

- Зі стартом реформи «Нова українська школа» конкурс остаточно змінив своє обличчя, здійснивши потужний методичний стрибок. Урок перестав бути самоціллю — тепер це інструмент для формування життєвих компетентностей. Експерти оцінюють не стільки те, що викладає вчитель, скільки те, як він це робить і чому це корисно для життя дитини.

- **Абсолютно нові напрями:** З'явилися номінації, які раніше складно було уявити, наприклад, інклюзивна освіта. Конкурс визнав: сучасний вчитель — це не просто транслятор знань, а психолог, тьютор і наставник.

- **Нове фокусування:** На передній план вийшли педагогіка партнерства, формувальне оцінювання та розвиток м'яких навичок (soft skills). А реалії останніх років додали до цього переліку стресостійкість, навички мінної безпеки, медіаграмотність та вміння надавати першу психологічну підтримку в кризових умовах.

- **Головний виклик сьогодні:** Довести, що ти можеш бути однаково ефективним незалежно від обставин — онлайн, змішано чи в укритті під час повітряної тривоги — і що твій урок справді готує дитину до викликів реального світу.

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КОНКУРС «УЧИТЕЛЬ РОКУ – 2026»

Цьогорічний всеукраїнський конкурс «Учитель року – 2026» видався неймовірно емоційним та насиченим. Відбірковий етап конкурсу проходив дистанційно у квітні. У ньому взяли участь 98 переможців першого туру – 97 учителів закладів загальної середньої освіти та один викладач профосвіти. Педагоги змагалися у чотирьох номінаціях: «Англійська мова», «Громадянська освіта», «Математика» та «Початкова освіта».

Конкурсанти писали есе, проходили тестування, аналізували педагогічні ситуації, створювали навчальні проекти та презентували власні методичні напрацювання. Змагання проходили в умовах воєнного стану, тому багато випробувань адаптували під змішаний та дистанційний формати, а самі вчителі демонстрували не лише фахову майстерність, а й те, як підтримувати та навчати дітей у складних сучасних реаліях. За результатами відбору журі визначило по 12 фіналістів у кожній номінації.

Головний фінал та підбиття підсумків відбулися у травні 2026 року в Ужгороді, де зібралися найкращі педагоги з усіх куточків України. Фінальні випробування проходили на базі кількох ліцеїв Ужгорода.

Організаційно-методичний супровід уперше забезпечував Національний центр «Мала академія наук України». У МАН зазначили, що конкурс прагнули провести не формально, а з максимальною підтримкою для учасників, аби вчителі могли зосередитися на своїй роботі та професійних випробуваннях.

Під час фінальних змагань конкурсанти продемонстрували високу фахову майстерність і креативність у різних напрямках педагогічної діяльності:

Упроваджували сучасні цифрові інструменти: освітяни показували, як перетворити вивчення точних наук на захопливий інтерактивний процес за допомогою прикладних цифрових проєктів та авторських методичних майстерень.

- **Моделювали розвивальне середовище для наймолодших:** учителі демонстрували майстерність перших провідників дітей у світ Нової української школи (НУШ), фокусуючись на практичному вмінні миттєво й ефективно розв'язувати складні педагогічні ситуації «тут і зараз».

- **Розвивали комунікативні навички:** педагоги робили головний акцент на використанні сучасних розмовних методик та органічній інтеграції іноземної мови у повсякденне практичне життя учнів.

- **Формували свідому громадянську позицію:** учасники активно ділилися унікальним досвідом патріотичного виховання молоді, розвитку критичного мислення та захисту від інформаційних маніпуляцій через уроки медіаграмотності.

Після запеклих фінальних випробувань (де ключовим, як завжди, був відкритий конкурсний урок) всеукраїнське журі назвало імена переможців, які вибороли **ПЕРШІ МІСЦЯ**:

- Номінація «Математика»: **Наталія Щедрина** (м. Харків).

- Номінація «Початкова освіта»: **Дарія Дорош** (Чернівецька область).

- Номінація «Англійська мова»: **Іван Коперльос** (Закарпатська область).

- Номінація «Громадянська освіта»: **Ілля Лучінський** (Одеська область).

Черкаську область гідно представили 3 фіналісти **II туру всеукраїнського конкурсу «Учитель року-2026»**. Наші учасники продемонстрували високий рівень методичної майстерності, творчий підхід та вміння перетворювати кожен урок на простір для зростання і вибороли почесні звання дипломантів конкурсу! Назвемо наших славних Учителів:

1. Тичук Тетяна Валеріївна, учитель початкових класів Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів №33 ім. В. Симоненка Черкаської міської ради Черкаської області, спеціаліст вищої категорії. Її педагогічна ідея – «STEM-технології в освітньому процесі Нової української школи як засіб інтеграції навчання та підготовки молодших школярів до успішного життя». Актуальність своєї

педагогічної ідеї вчитель вбачає у тому, щоб поєднати наукові знання з інженерною практикою, залучити учнівство до інноваційної діяльності та міждисциплінарного мислення, а тому переконана, що впровадження STEM-навчання у освітньому процесі НУШ сприяє підвищенню інтересу учнів/учениць до навчання через дослідницьку та проєктну діяльність, формування практичних навичок (конструювання, моделювання, програмування), створення умов для персоналізованого навчання, де кожен може проявити свої здібності. Це надзвичайно важливо, оскільки сьогоденні діти – це інженери завтрашнього дня.

2. Лесик Ольга Костянтинівна, учитель математики та інформатики Золотоніської гімназії ім. С. Д. Скляренка Золотоніської міської ради Черкаської області, спеціаліст вищої категорії, «старший учитель».

Педагогічна ідея – «Навчання математики через відкриття, дію та емоції». Працюючи у пілотному проєкті НУШ із 2019 року, учитель розробила систему роботи, яка поєднує традиційну логіку математичної освіти з діяльнісним підходом, інтеграцією та STEM-компонентами. Урок для неї не є послідовністю однотипних вправ, це радше драматургія пізнання, де зав'язка – це запитання, кульмінація – відкриття закономірності, а розв'язка – усвідомлення її значення для світу й себе. Важливим складником досвіду учителя є робота з учнями, які мають дослідницький інтерес і прагнуть виходити за межі шкільної програми. Учні Ольги Костянтинівни учасники олімпіад, пишуть наукові роботи Малої академії наук України, презентують власні ідеї та спостереження. Проєкти «Код геометрії в цифровому світі», «Математичний почерк архітектури», «Алгоритм як поезія точності» стали прикладом того, як наукова допитливість перетворюється на творчий аналіз.

3. Ступник Анжела Олександрівна, учитель англійської мови опорного закладу «Лисянський ліцей №1» Лисянської селищної ради Черкаської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, учасник багатьох міжнародних конференцій та освітніх проєктів, постійний представник Черкащини у GOGLOBAL speaking clubs 2024/2025, Міжкультурна комунікація».

Педагогічна ідея – «Розвиток іншомовної комунікативної компетенції учнів шляхом

впровадження елементів неформальної освіти та міжнародних освітніх практик, що сприяють формуванню відкритості, толерантності та здатності до міжкультурного діалогу».

Анжела Олександрівна усвідомлює, що сучасний освітній простір вимагає від учня/учениці не лише знання англійської мови, а й уміння використовувати її як засіб міжкультурного спілкування, самовираження та співпраці, тому у своїй педагогічній практиці активно використовує ресурси та набуті знання на курсах від British Council, Macmillan education, Pearson, Dinternal Education та American Council, також запроваджує у шкільну практику методи тренінгів, воркшопів, «speaking clubs» та творчих проєктів із соціальним змістом.

Конкурс ще раз довів, що українські вчителі — це справжні герої свого фронту, здатні тримати високу планку освіти за будь-яких обставин.

«Оскар молодого вчителя»: Інноваційний старт на Черкащині

Поки досвідчені педагоги підкорюють всеукраїнські вершини, наша Черкащина впевнено формує власну генерацію освітніх лідерів. Яскравим підтвердженням цього стало започаткування в області унікального обласного конкурсу молодих педагогів **«Оскар молодого вчителя»**.

Змагання відбулися за сприяння Управління освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації. Співорганізаторами та спонсорами, які забезпечили потужну підтримку та виступили благодійний фонд «Фонд освітніх ініціатив», громадська організація «Фахове об'єднання освітян» та навчальний центр «СТІМТРЕЙН».

Конкурс охопив два масштабні етапи:

1. Заочний етап: Технологічний відбір (березень – квітень 2026) — учасники презентували власні методичні матеріали, де головний акцент було зроблено на практичному застосуванні STEM-технологій та інструментів штучного інтелекту в навчанні. За підсумками відбору до фіналу пройшли **15 молодих педагогів із закладів освіти 10 територіальних громад** області: Багачевської, Золотоніської, Паланської, Руськополянської, Смілянської, Уманської, Черкаської, Чорнобаївської, Шполянської та Шрамківської.

2. Очний етап: Професійний діалог та триумф (27–28 квітня 2026) — фінал приймав КНЗ

«Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради». Дводенна програма майстерно об'єднала напружені конкурсні випробування та відкриту презентаційно-урочисту частину.

У **перший день** фіналісти захищали свій педагогічний досвід перед експертним журі. Короткі, але надзвичайно місткі виступи переросли у фаховий діалог, який дозволив оцінити методичну гнучкість молодих учителів та їхню здатність аргументувати власні педагогічні рішення.

Другий день перетворився на масштабний освітній хаб, який зібрав близько ста молодих педагогів Черкащини. Центром уваги став відкритий обмін досвідом та самопрезентація учасників «Освіта, що починається з мене», де кожен зміг розкрити свою індивідуальну педагогічну місію.

Завершальним акордом свята стало оголошення переможців у трьох основних номінаціях. Завдяки щедроті спонсорів кожен із 15 фіналістів отримав сучасний моноблок, а лідери номінацій — електровелосипеди як символи динамічного розвитку та руху вперед.

- **Номінація «Молодіжний Олімп»** (педагоги зі стажем роботи від 1 до 3 років включно): **Стецюк Сергій Сергійович** — учитель Черкаської гімназії №9 ім. О.М. Луценка.

- **Номінація «Код майстерності»** (педагоги зі стажем роботи від 4 до 5 років включно): **Круть Юліана Олегівна** — учитель Смілянської загальноосвітньої школи I-III ступенів №10.

- **Номінація «ГРАН-ПРІ»** (абсолютний переможець конкурсу): **Буценко Анастасія Олегівна** — учитель Золотоніської гімназії ім. С.Д. Складенка.

Визнання новаторства: Володарку «ГРАН-ПРІ» **Анастасію Буценко** було відзначено престижною премією імені Олександра Захаренка — символом найвищої професійної майстерності та відданості традиціям видатного черкаського педагога-новатора.

Спеціальна відзнака «За креативність»

Щоб підтримати найсміливіші ідеї та нестандартне мислення, оргкомітет запровадив особливу нагороду. Володарями спеціального призу (сучасних ноутбуків) стали:

- **Постоєнко Віталіна Сергіївна** (Черкаська ЗОШ I-III ступенів №19);
- **Бондаренко Владислав Анатолійович** (Черкаська СШ I-III ступенів №28 ім. Т.Г. Шевченка);
- **Сердюк Олена Юріївна** (Уманська гімназія №11).

Досвід всеукраїнських змагань та успішний старт проекту «Оскар молодого вчителя» вкотре доводять: освіта Черкащини має колосальний потенціал. Саме молоді педагоги сьогодні стають рушійною силою змін, впроваджуючи STEM та штучний інтелект, і стаючи джерелом натхнення для майбутніх поколінь!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. **Конкурс учитель року: історія натхнення та виклики. Хто і навіщо змагається за звання найкращого.** URL: <https://nus.org.ua/2025/10/24/uchytel-roku-istoriya-nathnennya-vyklyky-hto-i-navishho-zmagayetsya-za-zvannya-najkrashhogo/>
2. Визначено переможців всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2026». URL: <https://nus.org.ua/2026/05/19/vyznacheno-peremozhtsiv-vseukrayinskogo-konkursu-uchytel-roku-2026/>.

Укладач матеріалу:

Катерина Криворот, заступник головного редактора журналу «Педагогічний вісник»

Рецензент:

С.А. Гаряча, завідувач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат педагогічних наук

Євгенія КУЧЕРЕНКО,

методист інформаційно-ресурсного центру комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ЕЛЕКТРОННІ ОСВІТНІ РЕСУРСИ НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГАМ У ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ

У 2026 році з **05 березня по 28 квітня** відповідно до наказу комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» **проведено** Обласний конкурс на кращий електронний освітній ресурс. Конкурс проводився на базі обласного інституту з метою розвитку регіонального інформаційно-комунікаційного освітнього простору, поповнення навчально-методичного забезпечення системи дистанційного навчання, підвищення ефективності впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес закладів освіти області, формування цифрових компетентностей педагогічних працівників. Проведення Конкурсу було спрямоване на розв'язання **таких завдань**:

- виявлення творчих доробків педагогічних працівників з упровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій в організацію освітнього процесу;
- сприяння забезпеченню освітнього процесу закладів освіти області електронними освітніми ресурсами;
- підвищення якості, доступності та конкурентоспроможності ЕОР, створених педагогічними працівниками закладів освіти області;
- створення умов для системного впровадження та активного використання ЕОР всіма учасниками освітнього процесу у власній педагогічній діяльності;
- наповнення «Колекції цифрових ресурсів» на Черкаському освітянському порталі цифровими навчальними матеріалами для очного, дистанційного та змішаного навчання.

ПРИМІТКА. Зауважимо що, на всі ЕОР, подані на Конкурс, зберігаються авторські права.

До Конкурсу долучилися педагогічні працівники закладів загальної середньої, дошкільної та позашкільної освіти, методисти й консультанти центрів професійного розвитку педагогічних працівників міст, районів та територіальних громад. Згідно з Положенням про обласний конкурс на кращий електронний освітній ресурс, учасники представляли тільки авторські програми та методичні посібники, що спрямовані на формування ключових компетентностей учнів Нової української школи.

У конкурсі взяли участь **1066** педагогічних працівників області, які представили **643** комплекти (загалом **4123** одиниці) електронних освітніх ресурсів.

Географія та представництво конкурсу **охопили**:

- **4** райони та **66** територіальних громад і міст;
- **5** спеціальних закладів освіти;

- **2** сектори надання методичної допомоги;
- **1** заклад позашкільної освіти обласного підпорядкування.

За рішенням журі дипломами переможців нагороджено **298** учасників, які продемонстрували високий професіоналізм у створенні цифрового контенту, а саме:

I місце — 70 учасників;

II місце — 84 учасники;

III місце — 144 учасники.

Найбільшу кількість серій представили педагогічні працівники закладів освіти Жашківської міської територіальної громади (80 комплектів); комунальна установа «Золотоніський центр професійного розвитку педагогічних працівників» Золотоніської міської ради Черкаської області (33 комплекти); комунальна установа «Центр професійного розвитку педагогічних працівників» Черкаської міської ради (36 комплектів); відділ освіти, молоді та спорту Тальнівської міської ради (18 комплектів), сектор надання методичної допомоги Управління освіти, молоді та спорту Смілянської міської ради (30 комплектів); відділ освіти Лисянської селищної ради (6 комплектів), відділ освіти Корсунь-Шевченківської територіальної громади Черкаської області (17 комплектів), відділ освіти виконавчого комітету Канівської міської ради Черкаської області (24 комплекти).

Електронні освітні ресурси, представлені на конкурс, виконані на високому методичному та технічному рівні, відповідають сучасним вимогам використання електронних освітніх ресурсів в освітньому процесі.

Частина робіт оформлена у вигляді електронних посібників, які розроблені в програмах *Microsoft Power Point, AutoPlay Media Studio, Flipbooks, FlipBook Maker Pro, Ourboox*. Багато ЕОР представлено у вигляді авторських вебсайтів, які створені з допомогою безоплатних сервісів *Sites.google.com, Blogger.com, Wix.com, Ucoz.net*, а також вебквестів із використанням *QR-кодів*, які містять проблемні завдання з елементами рольової гри та різноманітні творчі завдання.

Більша частина робіт, представлених на Конкурс, представлена у вигляді електронних навчальних посібників та вебсайтів, наповнених інтерактивним навчальним матеріалом, який можна використовувати для роботи з учнями в синхронному та асинхронному режимі. Це відеоуроки, інтерактивні вправи-тренажери, інтерактивні плакати, динамічні презентації, авторські відеоролики, тестові завдання, пазли,

вікторини, кросворди, ребуси, онлайн-діаграми, інтерактивні ігри, лепбуки, онлайн-карти, інтерактивні віртуальні моделі, хмари тегів, віртуальні дошки, QR-коди та інші інтерактивні цифрові ресурси.

До нагородження представлено **298 електронних освітніх ресурсів** педагогічних працівників області.

Найкращі електронні освітні ресурси, автори яких представлені до нагородження, розміщено на сайті інституту у розділі «Колекція цифрових ресурсів» за покликанням URL: <http://oipopp.ed-sp.net/digital-resources-collection>.

Цифрові розробки **стануть у нагоді** педагогам під час підготовки до занять та організації дистанційного навчання. Їх можна використовувати як мультимедійний супровід уроків і позакласних заходів, для закріплення й перевірки знань та умінь учнів, а також задля ефективнішої та цікавішої організації освітнього процесу в цілому.

Рекомендуємо керівникам органів управління освітою здійснити аналіз підсумків участі у Конкурсі, врахувати результативність участі педагогічних працівників регіону у Конкурсі під час атестації та рекомендувати керівникам закладів освіти, методистам, учителям, бібліотекарям, соціальним педагогам, психологам, вихователям, керівникам гуртків системно впроваджувати електронні освітні ресурси у викладання навчальних дисциплін згідно з вимогами сучасних педагогічних та інформаційно-цифрових технологій. Це надасть можливість інтенсифікувати процес навчання, підвищити рівень професійної підготовки педагогів, сприятиме розвитку наскрізних умінь учнів. А найголовніше – допоможе організувати якісне дистанційне навчання. Враховуючи систематичний та надзвичайно швидкий прогрес у сфері освіти, ми підкреслюємо актуальність використання інформаційно-цифрових ресурсів у ході освітнього процесу. Саме тому пропонуємо вам орієнтовний перелік інтернет-ресурсів та платформ, які **журі конкурсу відмітило як найкращі, а саме:**

1. ЖАШКІВСЬКА ТГ

Назва розробки: Навчальний програмний засіб «Українська мова цікаво»

Автор: Бондар Ніна Іванівна

Особливості та наповнення:

- Навчальні мультфільми, створені за допомогою ШІ та графічних платформ: *Gemini, Google AI Studio, Grok, Canva*.

- Інтерактивні відеоуроки з «оживленими» персонажами, які згенеровані через онлайн-сервіси *Vidnoz, Hedra* та *ElevenLabs*.

- Дидактичні ігри, розроблені на платформах *LearningApps* та *Wordwall*.

2. ЧЕРКАСЬКА ТГ

Назва розробки: Вебсайт «Дистанційна школа для учнів початкових класів, математика 2 клас»

Розробники: Творча група вчителів початкових класів «Клуб професійного зростання»

Керівники: Мединська Валентина Михайлівна, Тараненко Ірина Петрівна

Особливості та наповнення:

- Містить навчальні відео до уроків математики (минулого 1 класу), які повністю охоплюють зміст основних розділів програми.

- Реалізовано різні методи пояснення нового матеріалу.

- Застосовано різноманітні практичні прийоми для обчислення виразів та розв'язування задач.

3. РОТМІСТРІВСЬКА СІЛЬСЬКА РАДА (ТГ)

Назва розробки: Електронний освітній ресурс «Моя мандрівка до світу мистецтва у 9 класі: пізнаю, інтерпретую, створюю»

Розробники: Творча група у складі Ратушної Оксани Василівни (керівник), Огіренко Інни Анатоліївни та Танцюри Галини Миколаївни.

Особливості та наповнення:

- Ресурс вирізняється цілісністю змісту та сучасним підходом до викладання мистецтва.

- Вдало поєднує три ключові види діяльності учнів: пізнавальну, інтерпретаційну та творчу.

4. м. ЧЕРКАСИ

Назва розробки: Електронний освітній ресурс «SMART-АЛГЕБРА, 7-8 класи»

Керівник-укладач: Тищенко І.А.

Колектив авторів: Рудницька Ю. В., Палієва С.І., Величко О.О., Науменко І. М., Лесик О. К., Нюкіна Т. В., Білоконь Л. М., Зорійчук Р. В., Глизь Н. М., Розпутній О. С., Саченко О.М.

Особливості та наповнення:

- Сучасний цифровий контент для Нової української школи (НУШ), спрямований на розвиток компетентностей та подолання освітніх втрат.

- Мультимедійний блок:** гейміфіковані вправи, відеоуроки, мультимедійні презентації, тести для самоперевірки, мотиваційні та компетентнісні задачі.

- Блок подолання освітніх втрат:** вхідне та вихідне діагностичне тестування, корекційні картки, опорні карти знань, ігрові ресурси та тематичні вебквести.

- Поглиблений блок («Хочу знати більше»):** завдання підвищеної складності, олімпіадні задачі та завдання з параметрами.

Запропоновані навчальні відеоуроки та дидактичні вправи мають високу практичну цінність для сучасного освітнього процесу, оскільки допомагають учням сприймати мову не як суху систему правил, а як живий носій національної культури, мудрості та дієвий інструмент самовираження й пізнання світу. Завдяки своїй універсальності мультимедійні матеріали стають у нагоді на різних етапах уроків у 6 класі, під час самостійного опрацювання чи повторення тем, а також є ефективним ресурсом для підсумкового узагальнення знань наприкінці навчального року та якісної підготовки старшокласників до зовнішнього незалежного оцінювання.

Сподіваємось, що і наступного року ми отримаємо таку ж значну кількість інноваційних, змістовних та якісних цифрових ресурсів, які демонструють високу професійну майстерність педагогів, їхнє прагнення до самовдосконалення та творчий підхід до організації навчання. Творчі здобутки освітян і надалі ставатимуть у нагоді під час формування національної ідентичності учнівства, розбудови сучасного освітнього простору Нової української школи та ефективного подолання освітніх втрат.

Олена ЗАМУЛКО,

завідувач координаційного центру професійного розвитку особистості комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ОПТИМІЗАЦІЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Сучасні умови функціонування закладів освіти вимагають від керівника поєднання стратегічного бачення, ефективного менеджменту та використання цифрових інструментів управління.

Ключові засади управління:

Взаємодія та гнучкість: адміністрація закладу активно співпрацює з державними органами, науковими центрами, громадськими організаціями та органами самоврядування для створення мобільної та здатної до розвитку системи.

Принципи роботи: гуманізм, демократія, поєднання державного управління з громадським самоврядуванням, а також незалежність від політичних чи релігійних організацій.

Пріоритети в освітньому процесі: безпека всіх учасників, підвищення якості освітнього процесу, забезпечення доступності та якості освітніх послуг, практичне спрямування навчання та впровадження автоматизованих систем управління (електронні системи, інтернет-технології).

Розвиток колективу: удосконалення методів управління базується на соціальній справедливості та створенні творчого мікроклімату. Демократизація закладу відбувається через посилення ролі педради та органів самоврядування. Керівництво систематично звітує перед педагогами, батьками та учнями.

Професійний ріст: науково-методична робота, інноваційна та дослідно-експериментальна діяльність, підтримка ініціативи та самоосвіти педагогічного колективу, вивчення кращого досвіду.

Керівник закладу загальної середньої освіти сьогодні, виконуючи не лише адміністративні функції, а й виступаючи стратегом, аналітиком, комунікатором та організатором освітнього середовища, має значне навантаження внаслідок необхідності обробки великих масивів інформації, ведення документації, забезпечення якості освіти та комунікації з учасниками освітнього процесу. Все це актуалізує пошук **ефективних шляхів оптимізації управлінської діяльності. Цей процес має відбуватися через комплексний перехід від операційного мікроменеджменту до стратегічного управління. Головними інструментами такої оптимізації є:** комплексна цифровізація закладу (впровадження електронного документообігу та автоматизованих систем управлінського обліку), реалізація принципу розподіленого лідерства через делегування повноважень, структурування внутрішніх комунікацій, а також впровадження прозорих критеріїв

внутрішньої системи забезпечення якості освіти. Лише за умови автоматизації рутинних процесів та побудови дієвої команди керівник спроможний вивільнити ресурс для виконання своїх ключових сучасних ролей — аналітика та стратега. **Потрібна комплексна цифровізація, а саме:**

перехід на хмарне діловодство (відмова від локального збереження документів на одному комп'ютері; створення спільного сховища (наприклад, *Google Диск*), де накази, плани, протоколи педрад та звіти структуровані по папках і доступні адміністрації 24/7 з будь-якого пристрою);

єдине цифрове освітнє середовище (інтеграція роботи закладу в єдину платформу (*Мрія, HiT (Навчання і Технології), HUMAN, Єдина Школа*) з можливостями використання:

- електронних журналів та щоденників (педагогічні працівники мають доступ до заповнення 24/7, батьки й учні бачать усе онлайн);

- автоматичного зведення семестрової та річної звітності (директор отримує готову аналітику в один клік, а не збирає звіти від класних керівників тижнями).

- **цифровий кадровий та контингентний облік:** ведення державної системи *AIKOM* та внутрішніх електронних баз, що виключає дублювання паперових карток.

Для оптимізації управлінської діяльності керівника закладу освіти розроблено багато методичної літератури, а саме:

посібник **«АВТОНОМІЯ ЯК ШЛЯХ ДО ЕФЕКТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ШКОЛИ»**, шведсько-українського проекту «Підтримка децентралізації в Україні», що фінансується шведським агентством міжнародного розвитку SIDA та впроваджується компанією SKL International. У виданні йдеться про те, як ефективно впровадити у школах освітню, організаційну, кадрову і фінансову автономію та здійснювати ефективний менеджмент. Книга містить практичні рекомендації щодо самостійного ухвалення рішень та впровадження сучасних методів освітнього менеджменту відповідно до норм чинного законодавства. Структура посібника охоплює розділи, присвячені академічній, організаційній, кадровій та фінансовій автономії, а також особливостям роботи піклувальних рад. Окремий блок висвітлює досвід розбудови європейських моделей самоврядування, зокрема в Польщі. Матеріали стануть у нагоді керівникам

органів управління освітою, фахівцям методичних служб та інститутів післядипломної педагогічної освіти;

- електронний навчальний посібник [«ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ НАССР В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ»](#), охоплює презентацію, нормативно-правові документи Кабінету Міністрів України та Міністерства аграрної політики України, а також авторські добірки й методичні рекомендації. Ресурс забезпечує адміністрацію закладу інструментами для здійснення загального контролю за роботою харчоблоку та створення належних умов для його функціонування. Матеріали допомагають ефективно впроваджувати санітарно-гігієнічні норми й залучати педагогічний колектив до організації безпечного харчування. Усі запропоновані інструктивно-методичні матеріали з питань керівництва та контролю повністю відповідають чинним законодавчим вимогам. Розрахований на практичне використання в роботі директорів закладів загальної середньої освіти, а також працівників харчоблоків;

- електронний посібник [«ЗАКЛАД ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ – ТЕРИТОРІЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ STEM-ОСВІТИ»](#). Матеріали ресурсу висвітлюють основні напрями взаємодії адміністрації Шепелухівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів із громадськістю, педагогами, учнями та батьками через впровадження STEM-технологій. До комплексу увійшли мультимедійні проекти, відеофайли, статті, презентації, розробки уроків, заняття з елементами тренінгу та методичні рекомендації. Головна мета видання — допомогти керівникам у розвитку творчих здібностей школярів та вдосконаленні професійної майстерності вчителів шляхом використання новітніх методів навчання, що орієнтовані на самореалізацію особистості й розвиток критичного мислення;

- вебсайт [«РАЗОМ В РЕСУРСІ»](#) містить єдиний цифровий простір для підтримки ментальної стійкості та ефективної взаємодії учасників освітнього процесу в умовах війни (вчителів, батьків та учнів); дієві алгоритми для відновлення власного «заряду» та налагодження гармонійних стосунків у трикутнику «школа - родина - дитина»; техніки профілактики професійного вигорання та інструменти «педагогіки партнерства» для конструктивного діалогу з батьками; практичні поради від психологів щодо стабілізації дитини під час стресу; вправи для заспокоєння під час обстрілів, тривоги чи перед контрольною, які дають опору для продовження росту, мрій та досягнення успіху.

Стратегічне управління як основа оптимізації діяльності керівника закладу освіти

В умовах реалізації концепції Нової української школи, розширення автономії закладів освіти та зростання відповідальності керівника особливого значення набуває стратегічне управління. Сучасний керівник має не лише забезпечувати поточне функціонування закладу, а й прогнозувати розвиток, управляти змінами, ризиками та ресурсами, забезпечуючи досягнення стратегічних цілей.

Одним із найбільш ефективних інструментів стратегічного планування є SWOT-аналіз, який дає змогу оцінити сильні та слабкі сторони закладу освіти, визначити можливості для розвитку та виявити потенційні загрози. Використання SWOT-аналізу

сприяє прийняттю обґрунтованих управлінських рішень, формуванню реалістичної стратегії розвитку та визначенню пріоритетних напрямів удосконалення освітнього середовища.

Важливим інструментом зовнішнього стратегічного аналізу є PEST-аналіз, що дозволяє оцінити вплив політичних, економічних, соціальних та технологічних чинників на діяльність закладу освіти. Такий підхід допомагає керівнику своєчасно реагувати на зміни державної освітньої політики, демографічні тенденції, розвиток цифрових технологій та потреби громади.

Сучасне управління також передбачає системну роботу з ризиками. Управління ризиками спрямоване на виявлення, оцінювання та мінімізацію потенційних загроз, які можуть впливати на якість освітнього процесу та стабільність функціонування закладу. До таких ризиків належать безпекові, кадрові, фінансові, репутаційні та організаційні ризики. Впровадження ризик-орієнтованого підходу дозволяє забезпечити стійкість закладу освіти в умовах невизначеності та кризових ситуацій.

Особливої актуальності набуває управління змінами, адже сучасна освіта перебуває в стані постійної трансформації. Впровадження профільної середньої освіти, цифрових технологій, нових державних стандартів, інклюзивного навчання та компетентнісного підходу потребує від керівника здатності ефективно організовувати зміни, залучати педагогічний колектив до їх реалізації та долати можливий опір нововведенням.

Одним із шляхів підвищення ефективності управління є делегування повноважень. Передача частини управлінських функцій заступникам директора, керівникам методичних об'єднань, координаторам проектів та іншим працівникам дозволяє зменшити навантаження на керівника, сприяє розвитку відповідальності членів колективу та забезпечує більш оперативне вирішення управлінських завдань.

Ефективне делегування є складовою концепції розподіленого лідерства, яка передбачає залучення педагогічних працівників до процесу ухвалення управлінських рішень. Розподілене лідерство сприяє формуванню команди односторонців, розвитку професійної ініціативи педагогів, підвищенню мотивації до професійного зростання та посиленню відповідальності за результати діяльності закладу освіти.

Для оцінювання результативності управлінської діяльності доцільно використовувати ключові показники ефективності (KPI). До таких показників можуть належати результати внутрішньої системи забезпечення якості освіти, динаміка освітніх досягнень учнів, рівень професійного розвитку педагогів, ступінь задоволеності учасників освітнього процесу, успішність реалізації стратегічних проектів, рівень цифровізації управлінських процесів та ефективність використання ресурсів закладу освіти. Використання KPI забезпечує об'єктивне оцінювання досягнення стратегічних цілей та сприяє прийняттю управлінських рішень на основі даних.

Таким чином, застосування інструментів стратегічного управління — SWOT- та PEST-аналізу, управління ризиками і змінами, делегування повноважень, розподіленого лідерства та системи

KPI — створює умови для підвищення ефективності управлінської діяльності керівника закладу освіти, забезпечує успішну реалізацію принципів автономії закладу та сприяє сталому розвитку освітньої організації відповідно до пріоритетів Нової української школи.

Управління закладом освіти в умовах впровадження профільної середньої освіти

Одним із ключових напрямів модернізації освітньої системи України є впровадження профільної середньої освіти, що передбачає створення умов для усвідомленого вибору учнями освітнього та професійного маршруту. У зв'язку з цим оптимізація управлінської діяльності керівника закладу освіти має враховувати завдання підготовки закладу до функціонування в умовах профілізації навчання.

Сучасний керівник повинен здійснювати стратегічне планування розвитку закладу з урахуванням вимог профільної школи, аналізувати освітні потреби учнів і батьків, кадровий потенціал, матеріально-технічні ресурси та можливості громади. Важливим управлінським завданням стає формування освітнього середовища, яке забезпечує різноманітність профілів навчання, академічну свободу учнів та високу якість освітніх послуг.

Особливої уваги потребує управління індивідуальними освітніми траєкторіями учнів. Законодавство України визначає право здобувача освіти на побудову власного освітнього маршруту відповідно до його здібностей, інтересів та професійних намірів. У таких умовах керівник має забезпечити організаційні механізми для реалізації цього права через систему профорієнтаційної роботи, допрофільної підготовки, психолого-педагогічного супроводу та використання сучасних цифрових інструментів моніторингу освітніх досягнень учнів.

Ефективна підготовка до профільної освіти потребує розвитку партнерської взаємодії між закладами освіти. Одним із перспективних напрямів є створення мережі співпраці між академічними ліцеями, гімназіями, закладами професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти. Такі партнерства сприяють розширенню освітніх можливостей учнів, спільному використанню кадрових, матеріально-технічних та інформаційних ресурсів, реалізації міжшкільних освітніх програм і профільних курсів.

У контексті освітньої автономії особливого значення набуває здатність керівника налагоджувати ефективну взаємодію з органами місцевого самоврядування, роботодавцями, громадськими організаціями та закладами вищої освіти для формування якісної мережі профільного навчання. Саме міжінституційне партнерство дозволяє забезпечити доступність профільної освіти для учнів незалежно від місця проживання та створити умови для їхнього подальшого професійного самовизначення.

Важливим інструментом управління процесом профілізації є використання системи моніторингу та ключових показників ефективності (KPI), які можуть охоплювати рівень охоплення учнів профільним навчанням, ступінь задоволеності учасників освітнього процесу, результативність профорієнтаційної роботи, успішність вступу випускників до закладів фахової передвищої та вищої освіти, а також ефективність партнерської взаємодії між закладами освіти.

Таким чином, впровадження профільної середньої освіти вимагає від керівника закладу освіти переходу від традиційного адміністрування до стратегічного управління розвитком освітньої екосистеми, орієнтованої на потреби учня, партнерську взаємодію та забезпечення якісних індивідуальних освітніх траєкторій. Це повністю відповідає принципам Нової української школи, освітньої автономії та сучасним підходам до управління закладами освіти.

Психоемоційна підтримка учасників освітнього процесу як складова сучасного освітнього менеджменту

В умовах воєнного стану, соціальних викликів та постійних змін одним із важливих напрямів управлінської діяльності керівника закладу освіти стає забезпечення психоемоційного благополуччя учасників освітнього процесу. Психологічна безпека є необхідною умовою якісного навчання, професійної діяльності педагогів та ефективного функціонування освітньої організації загалом.

Сучасний керівник має створювати умови для формування безпечного, інклюзивного та підтримувального освітнього середовища, у якому кожен учасник освітнього процесу відчуває повагу, підтримку та можливість для особистісного розвитку. Особливого значення набуває системна співпраця адміністрації закладу з практичним психологом, соціальним педагогом, класними керівниками та батьками щодо виявлення та подолання психологічних ризиків.

Важливим напрямом управлінської діяльності є профілактика професійного вигорання педагогічних працівників. Постійне навантаження, необхідність адаптації до освітніх реформ, цифрової трансформації та роботи в умовах невизначеності можуть негативно впливати на емоційний стан педагогів. У зв'язку з цим керівнику доцільно впроваджувати заходи підтримки професійного благополуччя працівників, сприяти розвитку культури взаємодопомоги, професійної рефлексії та командної взаємодії.

Особливої уваги потребує психоемоційна підтримка здобувачів освіти. Керівник закладу має забезпечувати умови для розвитку навичок емоційної саморегуляції, стресостійкості, конструктивної комунікації та ненасильницької взаємодії. Важливими інструментами є соціально-емоційне навчання, програми розвитку життєстійкості, психологічні тренінги, консультативна підтримка та залучення учнів до діяльності, спрямованої на формування позитивного соціального досвіду.

У сучасних умовах цифровізації управління доцільним є використання цифрових інструментів для проведення моніторингу психологічного клімату в колективі, рівня задоволеності учасників освітнього процесу, виявлення ризиків професійного вигорання та оцінювання ефективності заходів підтримки. Отримані дані можуть бути складовою внутрішньої системи забезпечення якості освіти та використовуватися під час ухвалення управлінських рішень.

Психоемоційне благополуччя учасників освітнього процесу доцільно розглядати як один із показників ефективності діяльності закладу освіти поряд із результатами навчання, професійним розвитком педагогів та рівнем задоволеності освітніми послугами. Забезпечення психологічної безпеки та підтримки сприяє формуванню позитивної

організаційної культури, підвищенню мотивації до навчання і праці, розвитку партнерських взаємин та зміцненню стійкості освітньої спільноти.

Національна платформа «Вектор»: новий інструмент професійного розвитку

Для оптимізації управлінської діяльності керівника закладу освіти також створено сучасні цифрові інструменти, а саме державну платформу «Вектор». Ця інформаційно-комунікаційна система є головним майданчиком для реалізації державної політики **«Гроші ходять за вчителем»**, яка докорінно змінює підхід до професійного розвитку педагогів.

Платформа функціонує як єдиний репозиторій, де зареєстровані суб'єкти підвищення кваліфікації (провайдери) розміщують свої навчальні програми. Завдяки системі «Вектор» педагоги мають можливість самостійно обирати курси відповідно до власних професійних потреб, а оплата за навчання здійснюється з їхніх індивідуальних віртуальних рахунків. Роль керівника закладу освіти у цьому процесі є координаційною: директор або уповноважена особа у кабінеті закладу підтверджує факт роботи вчителя у школі, що відкриває йому доступ до фінансування.

Цифровий ресурс пропонує керівникам та вчителям низку **інноваційних можливостей**:

- багатокритеріальний пошук навчальних програм: швидкий підбір курсів за напрямками (наприклад, управління закладом, інклюзивна освіта, STEM-технології чи впровадження НАССР);
- інструмент «Оцінювання 360»: унікальний функціонал, що дає змогу вчителю згенерувати онлайн-анкету за професійним стандартом та надіслати її колегам, батькам чи адміністрації закладу для визначення прихованих зон власного професійного зростання;
- цифрова звітність: автоматична генерація та збереження сертифікатів про проходження навчання безпосередньо в електронному кабінеті.

Використання платформи «Вектор» дозволяє керівнику закладу освіти ефективно модернізувати кадровий менеджмент, позбутися зайвої паперової рутини та забезпечити прозоре й адресне підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» активно використовує платформу «Вектор» для розміщення програм підвищення кваліфікації педагогічних працівників області. Це забезпечує відкритий доступ до освітніх програм, спрощує процедуру реєстрації та сприяє реалізації принципу адресного фінансування професійного розвитку педагогів.

У 2026 році через платформу «Вектор», державну національну платформу професійного розвитку педагогічних працівників, яка створена за підтримки Міністерства освіти і науки України та Українського інституту розвитку освіти реалізується пілотний проєкт МОН **«Гроші ходять за вчителем»**. Учасники (учителі, директори та заступники директорів, які працюють у 7-9 класах НУШ та пілотних 10 класах) отримують на віртуальний рахунок 1500 грн для самостійного вибору програм підвищення кваліфікації. КНЗ «ЧОІПОПП Черкаської обласної ради» розмістив 52 програми в межах пілотування. У червні навчання

пройшли **672 педагогічні працівники** закладів освіти не тільки Черкаської області, але і всієї України.

Одним із перспективних напрямів модернізації освітнього менеджменту є використання **технологій штучного інтелекту (ШІ)**, які оптимізують адміністративні процеси. Сучасні генеративні моделі здатні автоматизувати рутинні процеси, здійснювати аналітику даних, підтримувати стратегічне планування та підвищувати ефективність управлінської діяльності.

Проблеми цифровізації управління освітою та використання штучного інтелекту досліджуються українськими й зарубіжними науковцями. У сучасних аналітичних матеріалах зазначається, що генеративний штучний інтелект сприяє підвищенню ефективності освітнього управління, допомагає автоматизувати адміністративні процеси та підтримує прийняття управлінських рішень.

Дослідники наголошують, що цифрова трансформація освіти передбачає інтеграцію аналітики даних, хмарних сервісів та інтелектуальних систем у діяльність керівників закладів освіти. Водночас актуальними залишаються питання етичного використання ШІ, захисту персональних даних, прозорості алгоритмів та необхідності розвитку цифрової компетентності педагогічних працівників.

У сучасних умовах цифровізації освіти штучний інтелект поступово стає важливим інструментом підтримки управлінської діяльності. Його використання дозволяє автоматизувати значну частину рутинних процесів, скоротити часові витрати на підготовку документів, покращити аналітику освітніх даних та забезпечити більш ефективне планування діяльності закладу освіти.

Системи генеративного ШІ здатні створювати тексти, аналізувати інформацію, формувати звіти, прогнозувати тенденції та підтримувати прийняття управлінських рішень. Водночас ключова роль у процесі управління залишається за людиною, адже саме керівник закладу освіти визначає стратегічні пріоритети та несе відповідальність за ухвалені рішення.

Одним із найбільш практичних напрямів використання ШІ є автоматизація адміністративної роботи. Значна частина часу керівника витрачається на підготовку наказів, довідок, звітів, інформаційних листів, планів роботи та інших документів.

Використання таких інструментів, як ChatGPT, Microsoft Copilot, Google Gemini, дозволяє значно прискорити підготовку управлінської документації. Наприклад, керівник може сформулювати короткий запит: «Створи наказ про організацію дистанційного навчання у зв'язку з безпековою ситуацією», після чого система генерує готовий текст документа, який потребує лише перевірки та коригування.

Крім того, ШІ може допомагати: формувати річні плани роботи, готувати інформаційні довідки, узагальнювати результати моніторингів, створювати протоколи педагогічних рад, генерувати шаблони службових листів.

Завдяки цьому керівник отримує можливість зосередитися на стратегічних завданнях та розвитку закладу освіти.

Сучасний освітній менеджмент потребує роботи з великими обсягами інформації. Результати навчання, моніторингові дослідження, кадрові показники, фінансова звітність та статистичні дані вимагають

системного аналізу. ШІ-інструменти дозволяють: виявляти тенденції, аналізувати успішність учнів, прогнозувати ризики, визначати проблемні напрями діяльності, підтримувати ухвалення управлінських рішень. Для цього можуть використовуватися: Microsoft Power BI, Google Sheets, ChatGPT. Наприклад, адміністрація школи може завантажити результати моніторингу навчальних досягнень учнів та отримати автоматизований аналіз динаміки успішності за предметами, класами або окремими освітніми галузями. Це допомагає своєчасно виявляти проблеми та планувати корекційні заходи.

Важливим напрямом застосування штучного інтелекту є підтримка стратегічного розвитку закладу освіти. Генеративні моделі можуть допомагати у проведенні SWOT-аналізу, оцінюванні ризиків, аналізі сильних і слабких сторін діяльності закладу.

Керівник може використовувати ШІ для:

- розроблення стратегії розвитку,
- аналізу освітніх потреб громади,
- підготовки грантових заявок,
- прогнозування ресурсних потреб,
- планування освітніх проєктів.

Наприклад, система може проаналізувати надані керівником дані та сформулювати рекомендації щодо розвитку STEM-освіти, цифрової інфраструктури чи інклюзивного середовища в закладі освіти.

Ще однією важливою складовою діяльності керівника ЗЗСО є ефективна комунікація. ШІ дозволяє швидко створювати повідомлення для батьків, педагогів та учнів, адаптувати тексти для різних аудиторій, формувати інформаційні матеріали та контент для соціальних мереж. Для цього можуть використовуватися: Canva, Microsoft Designer, ChatGPT, Microsoft Copilot, Google Gemini.

Практика свідчить, що використання ШІ допомагає зробити комунікацію більш оперативною, структурованою та зрозумілою для всіх учасників освітнього процесу.

Штучний інтелект може використовуватися для аналізу професійних потреб педагогів та формування індивідуальних траєкторій професійного розвитку. Інструменти ШІ здатні аналізувати результати внутрішнього моніторингу, визначати проблемні аспекти викладання та пропонувати теми для підвищення кваліфікації. Крім того, ШІ може: рекомендувати освітні курси, формувати індивідуальні плани професійного розвитку, аналізувати педагогічне навантаження, допомагати у створенні навчально-методичних матеріалів. Такі можливості сприяють підвищенню професійної компетентності педагогічних працівників та вдосконаленню якості освітнього процесу.

Попри значні переваги, використання штучного інтелекту в освітньому менеджменті супроводжується певними ризиками. **До основних викликів належать:**

- можливість генерування недостовірної інформації;
- ризики порушення конфіденційності даних;
- недостатня прозорість алгоритмів;
- проблема академічної доброчесності;
- залежність від цифрових технологій.

У рекомендаціях щодо відповідального використання ШІ наголошується, що системи штучного інтелекту мають виступати допоміжним інструментом, а остаточні рішення повинні ухвалювати люди.

У зв'язку з цим керівникам закладів загальної середньої освіти доцільно:

- розробляти внутрішні правила використання ШІ;
- дотримуватися вимог кібербезпеки;
- не завантажувати персональні дані учнів у відкриті системи;
- перевіряти достовірність згенерованої інформації;
- формувати ШІ-грамотність педагогів.

У сучасних умовах цифрової трансформації освіти ефективність управлінської діяльності керівника значною мірою залежить від використання сучасних цифрових інструментів. Вони дають змогу автоматизувати рутинні процеси, підвищити якість управлінських рішень, покращити внутрішню та зовнішню комунікацію, забезпечити прозорість діяльності закладу освіти та сприяти його стратегічному розвитку.

Таблиця 1. Сучасні цифрові інструменти в управлінській діяльності керівника

Напрямок оптимізації	Інструмент
Документообіг	Google Workspace, Microsoft 365
Комунікація	Google Meet, Zoom, Teams
Аналітика	Power BI, Google Sheets
Підвищення кваліфікації	Вектор
Стратегічне планування	SWOT, PEST
Генерація документів	ChatGPT, Copilot, Gemini

Таблиця демонструє найбільш поширені інструменти, які можуть використовуватися керівниками закладів освіти для оптимізації окремих напрямів управлінської діяльності.

Документообіг. Використання сервісів Google Workspace та Microsoft 365 дозволяє організувати електронний документообіг, забезпечити спільну роботу з документами, зменшити обсяг паперової документації та підвищити оперативність доступу до інформації.

Комунікація. Платформи Microsoft Teams, Google Meet та Zoom забезпечують ефективну взаємодію між адміністрацією, педагогічними працівниками, учнями та батьками, сприяють проведенню онлайн-нарад, вебінарів, консультацій і засідань колегіальних органів управління.

Аналітика. Інструменти Power BI та Google Sheets дають змогу збирати, систематизувати та аналізувати великі обсяги даних щодо освітніх результатів, кадрового потенціалу, моніторингових досліджень і діяльності закладу загалом. Це створює підґрунтя для прийняття управлінських рішень на основі даних.

Підвищення кваліфікації. Національна платформа «Вектор» забезпечує доступ до програм професійного розвитку педагогічних працівників, реалізує принцип адресного фінансування підвищення кваліфікації та спрощує взаємодію між педагогами, провайдером освітніх послуг і закладами освіти.

Стратегічне планування. SWOT- та PEST-аналіз допомагають керівнику оцінювати внутрішні та зовнішні чинники розвитку закладу освіти, визначати стратегічні цілі, прогнозувати ризики та формувати довгострокову стратегію розвитку відповідно до потреб громади та освітньої політики держави.

Генерація документів та управлінських матеріалів. Системи штучного інтелекту ChatGPT, Microsoft Copilot і Google Gemini можуть використовуватися для підготовки проєктів наказів, планів роботи, інформаційних довідок, аналітичних звітів, презентацій, комунікаційних повідомлень та інших документів. Їх використання дозволяє суттєво скоротити час на виконання рутинних завдань і зосередити увагу керівника на стратегічних питаннях розвитку закладу освіти.

Комплексне використання зазначених інструментів сприяє підвищенню ефективності управлінської діяльності керівника, забезпечує реалізацію принципів автономії закладу освіти, підтримує впровадження Нової української школи та створює умови для сталого розвитку освітньої організації в умовах цифрових змін.

Отже, оптимізація управлінської діяльності керівника закладу освіти в сучасних умовах має комплексний характер і передбачає поєднання стратегічного управління, цифрової трансформації, розподіленого лідерства, ефективної комунікації та використання сучасних цифрових інструментів. Перехід від операційного мікроменеджменту до управління на основі даних дає змогу керівнику зосередитися не лише на поточному адмініструванні, а й на розвитку закладу освіти, підвищенні якості освітнього процесу та формуванні безпечного, інноваційного й конкурентоспроможного освітнього середовища.

Важливу роль у цьому процесі відіграють інструменти стратегічного планування, зокрема SWOT- і PEST-аналіз, управління ризиками, управління змінами, делегування повноважень, розподілене лідерство та система ключових показників ефективності (KPI). Їх використання сприяє прийняттю обґрунтованих управлінських рішень, забезпечує прозорість діяльності закладу освіти та підтримує реалізацію принципів автономії відповідно до пріоритетів Нової української школи.

Особливої актуальності оптимізація управління набуває в умовах підготовки до впровадження профільної середньої освіти. Керівник має забезпечити умови для реалізації індивідуальних освітніх траєкторій учнів, розвитку профорієнтаційної роботи, формування партнерств між академічними ліцеями, закладами професійної, фахової передвищої та вищої освіти, а також ефективного використання ресурсів громади.

Важливою складовою оптимізації управлінської діяльності є забезпечення психоемоційного благополуччя всіх учасників освітнього процесу. Формування безпечного, інклюзивного та підтримувального освітнього середовища, профілактика професійного вигорання педагогів, розвиток соціально-емоційних компетентностей учнів, підтримка позитивного психологічного клімату в колективі та впровадження практик психологічної стійкості сприяють підвищенню якості освіти, зміцненню організаційної культури закладу та створенню умов для успішної реалізації освітніх реформ. У сучасних умовах психоемоційна безпека має розглядатися як один із важливих показників ефективності діяльності закладу освіти поряд із результатами навчання, професійним розвитком педагогів та рівнем задоволеності учасників освітнього процесу.

Цифрові платформи, зокрема «Вектор», електронні системи документообігу, інструменти аналітики, онлайн-комунікації та штучного інтелекту,

відкривають нові можливості для модернізації освітнього менеджменту. Вони допомагають автоматизувати рутинні процеси, покращити кадровий менеджмент, підтримати професійний розвиток педагогів, здійснювати аналітику освітніх даних і планувати розвиток закладу на основі об'єктивної інформації.

Водночас використання штучного інтелекту та цифрових сервісів потребує відповідального підходу: дотримання етичних принципів, захисту персональних даних, перевірки достовірності згенерованої інформації та розвитку цифрової компетентності керівників і педагогічних працівників. Саме поєднання професійного управлінського досвіду, стратегічного бачення, командної взаємодії та можливостей цифрових технологій створює основу ефективного управління закладом освіти в умовах автономії, цифрової трансформації та реалізації Нової української школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Використання генеративного штучного інтелекту в діяльності менеджерів освіти: аналітичні матеріали / Кондратова Л.Г., Буров О.Ю., Яцишин А.В./ за наук.ред. С.Г.Литвинової, Л.Г.Кондратової. Київ: ІЦО НАПН України, 2026. 87 с. URL: <https://bit.ly/3RvJNGo> (дата звернення 27.05.2026).
2. Внутрішня система забезпечення якості освіти: *Абетка для директора*. URL: <https://bit.ly/2YDTDXJ> (дата звернення 27.05.2026).
3. Інструктивно-методичні рекомендації щодо запровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах загальної середньої освіти. Проєкт : Лист МОН від 29.09.2025 №1/20386-25. URL: <https://bit.ly/43DvD8P>
4. Концептуально-референтна Рамка цифрової компетентності педагогічних й науково-педагогічних працівників. Проєкт, 2021. URL: <https://bit.ly/4a241xS>
5. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <http://bit.ly/2R5Qg93> (дата звернення 27.05.2026).
6. Про затвердження професійного стандарту «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти». Наказ Міністерства України від 17.09.2021 №568-21. URL: <https://bit.ly/3zyhrA1>
7. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 27.05.2026).
8. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 №463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (дата звернення 27.05.2026).
9. Рекомендації з відповідального використання штучного інтелекту у сфері управління персоналом. URL: <https://bit.ly/4uFcyiy> (дата звернення 27.05.2026).
10. Яцишин А., Буров О., Кондратова Л. Інтеграція генеративного штучного інтелекту у професійний розвиток менеджерів освіти. URL: <https://bit.ly/43wmuyJ> (дата звернення 27.05.2026).
11. Göçen, A., Akin Bulut, M., & Yurdunkulu, A. AI in School Management: A New Era of Leadership. URL: <https://bit.ly/4uuOLi7> (дата звернення 27.05.2026).
12. Думишинець О. Штучний інтелект у роботі закладу освіти: чотири напрями, де стане у пригоді директору. *Практика управління закладом освіти*. 2024, №5. URL: <https://edirshkoly.expertus.com.ua/10015081> (дата звернення 27.05.2026).

Оксана СОТУЛА,

завідувач кафедри психологічної та економічної освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат економічних наук

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ТА ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ: ВИКЛИКИ ТА ПРІОРИТЕТИ 2026–2027 НАВЧАЛЬНОГО РОКУ

Формування фінансової культури є невіддільною частиною ключових компетентностей XXI століття. Вона виражається у фінансовій грамотності учнів — їхньому вмінні усвідомлено управляти ресурсами в реальному житті. Завдяки наскрізному впровадженню цієї теми в систему загальної середньої освіти суспільство отримує можливість вирівняти стартові можливості для дітей з різних соціальних верств, створюючи тривалий позитивний ефект для майбутнього всієї країни. Водночас виклики 2026–2027 навчального року вимагають трансформації базової фінансової грамотності у більш комплексну підприємницьку компетентність. Сьогодні недостатньо просто вміти заощаджувати чи розподіляти бюджет — сучасні реалії спонукають молодь до проактивності, адаптивності та здатності створювати додану вартість навіть в умовах невизначеності. Саме тому інтеграція підприємницького мислення в освітній процес стає не просто додатковою опцією, а стратегічним пріоритетом. Вона покликана озброїти учнів практичними інструментами для генерації ідей, оцінки ризиків та формування лідерських якостей, що є критично важливим для майбутнього відновлення та інноваційного розвитку національної економіки. **Ефективним інструментом для досягнення цієї мети є масштабування вже набутого досвіду: з 01 вересня 2026 року Міністерство освіти і науки України продовжує впровадження обов'язкового предмета «Підприємництво і фінансова грамотність» у закладах загальної середньої освіти.** Якщо у 2025–2026 навчальному році його вивчали всі учні та учениці 8 класів, то з 2026–2027 навчального року вони продовжать опановувати предмет у 9 класі, поглиблюючи знання й розвиваючи фінансові й підприємницькі навички.

Курс реалізується у межах соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти.

Важливий момент: у 8-му класі на предмет протягом року було передбачено мінімум 17 годин. Тож учителі надзвичайно економно витрачали цей час, або знаходили додаткові можливості, міжпредметні зв'язки, цікаві проєктні завдання у вільний час. У 8-му класі учні проходили ніби введення до предмета, а вже в 9-му на нього виділяється вдвічі більше годин. Всі модельні програми курсу «Підприємництво і фінансова грамотність» розраховані на 35 навчальних годин і навчальний процес зорієнтований на формування у школярів практичних компетентностей, необхідних для життя в умовах сучасної економіки, а саме:

Особисті фінанси: планування бюджету, заощадження, інвестування, розуміння кредитів та депозитів.

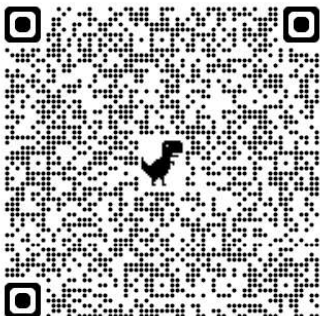
Підприємництво: основи власної справи, податки, бізнес-планування, генерування ідей.

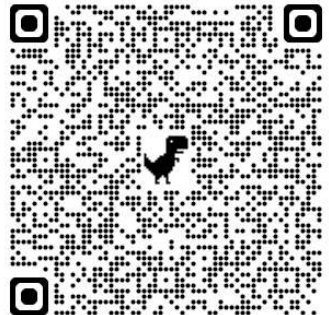
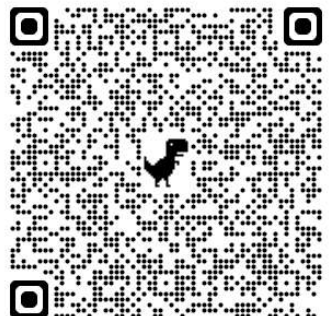
Безпека: розпізнавання фінансового шахрайства та кібербезпека.

На сьогоднішній день для здобувачів освіти у закладах загальної середньої освіти представлені наступні модельні програми курсу (див. табл.1):

Таблиця 1

Модельні програми та зміст курсу «Підприємництво і фінансова грамотність»

Автори	Навчальний зміст. 9 клас
Беспалко І. В., Войтицька Л. В., Тригуб О. В., Ролік В. А. 	«Гроші та їх призначення», «Банківські та небанківські фінансові установи», «Базові фінансові послуги», «Захист прав споживачів фінансових послуг», «Основи підприємництва», «Проєкт «Шкільне підприємство – від ідеї до реалізації (практичний кейс)»

Кузнєцова А. Я., Довгань А. І, Часнікова О. В., Шніцер О. П., Тригуб О. В., Гірченко Т. Д., Шабанова О. В., Харченко А. М., Нагайчук Н. Г. 	«Підприємливість і підприємництво», «Соціальна відповідальність бізнесу та відносини з державою»
Панченко С. Ю. 	«Небанківські фінансові установи», «Підприємництво», «Захист від ризиків і шахрайських дій»
Буяк Р. Р., Гнатишин О. М., Сухінська В. О., Сливка Є. М. 	«Підприємництво як сучасна форма господарювання», «Від домогосподарства до власного бізнесу», «Соціальне шкільне підприємництво», «Проектна діяльність як шлях до успіху для підприємливих та фінансово грамотних»

До всіх модельних програм розроблені підручники, які забезпечують учителю та учням надійний ресурс для вивчення предметів у відповідності до актуальних вимог освіти.

До модельної програми Беспалко І. В., Войтицька Л. В., Тригуб О. В., Ролік В. А. розроблені матеріали двох авторських колективів: від авторського колективу фахівців Нацбанку України та Навчально-методичний комплект «Підприємництво і фінансова грамотність» для 9 класу (автори Т. Гільберг, О. Суховій).

Матеріали від авторського колективу фахівців Нацбанку України (В. Ролік, Л. Войтицька, О. Тригуб) є повноцінним навчальним комплектом, де роліки, анімації та інтерактивні додатки органічно доповнюють підручник Підприємництво і фінансова грамотність 9 клас. Це більше, ніж просто текст, це інтерактивний інструмент, що перетворює суху теорію на життєвий досвід.

Цей навчально-методичний комплекс має наступні **складники**:

- Підручник. Базовий матеріал, який пояснює складні фінансові поняття через призму життєвих ситуацій (інфляція, захист грошей, фінансові ризики, планування витрат та заощаджень) <https://promo.bank.gov.ua/finlit/pidruchnyky.html>
- Електронний додаток (відео/роліки). Додаткові мультимедійні матеріали до кожного параграфа. Саме ці відеороліки допомагають візуалізувати складні процеси, як-от еволюцію грошей чи функціонування фінансових ринків <https://talan.bank.gov.ua/novyny/zaprosuiemo-oznaiomitisia-z-pidruchnikom-pidpriemnistvo-i-finanova-gramotnist-9-klas-vid-avtoriv-natsionalnogo-banku>
- Робочий зошит і посібник для вчителя. Містять практичні вправи, симуляції, презентації та плани уроків.

Навчально-методичний комплект «Підприємництво і фінансова грамотність» для 9 класу (автори Т. Гільберг, О. Суховій) — це комплексний освітній ресурс, що складається з підручника та посібника (робочого зошита/практикуму). Посібник є невід'ємною частиною НМК, доповнює підручник та слугує зручним інструментом для закріплення знань.

Підручник містить теоретичну базу, висвітлює основи економіки, податки, страхування, планування власного бюджету, а також базові правила ведення бізнесу та захисту прав споживачів.

Робочий посібник (зошит-практикум) містить завдання, розрахункові вправи, кейси та тести, спрямовані на перевірку засвоєного матеріалу та розвиток критичного мислення.

Ознайомитися з програмою, змістом та вибрати зручний формат для навчання можна на сайті Видавництва Генеза.

Навчально-методичний комплекс «Підприємництво і фінансова грамотність» для 9 класу (автори: Гургула Т. В., Буяк Р. Р. та ін.) є логічним продовженням інтегрованого курсу для 8 класу. Підручник повністю відповідає модельній програмі НУШ та має потужний інтерактивний супровід.

Підручник містить QR-коди для доступу до додаткового контенту: відео, анімацій та симуляцій. Є рубрикатор для закріплення знань: «Ти дізнаєшся», «Поміркуй!», «Створи проєкт», «Обговори з батьками», а також вправи для самоперевірки з миттєвим зворотним зв'язком.

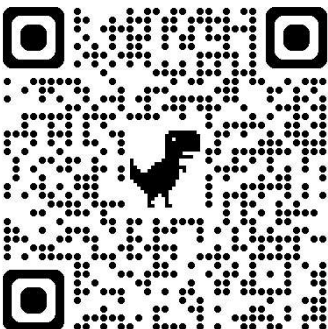
Повний цифровий посібник, інтерактивні завдання, додаткові матеріали, презентації до уроків та посібники знаходяться на платформі Видавництва «Астон» <https://aston.te.ua/metodychna-pidtrymka/9-klas/pifh-9/>

На основі власної модельної програми для 9 класу розроблено відповідний підручник авторським колективом **під керівництвом А. Я. Кузнєцової** (видавництво «Оріон»).

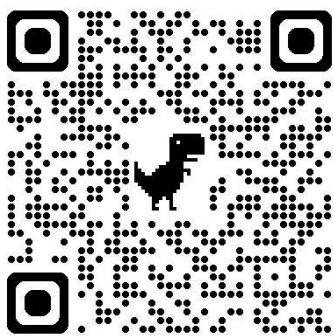
Матеріал спрямований на розвиток практичного економічного мислення:

1. Шукаємо бізнес-ідею — як помітити ринкові можливості та оцінити власні сили.
2. Створюємо бізнес-команду — основи лідерства, менеджменту та взаємодії в групі.
3. Де взяти гроші для реалізації бізнес-проєкту — знайомство з джерелами фінансування, кредитуванням, грантами та інвестиціями.
4. Управляємо фінансами — планування прибутків, витрат та мінімізація фінансових ризиків компанії.
5. Корпоративна соціальна відповідальність — чому сучасний бізнес має бути етичним та дбати про суспільство.

За цією ж модельною програмою створено підручник «Підприємництво і фінансова грамотність. 9 клас» (автори **С. В. Теплов, О. А. Юхимович**). Книга є продовженням програми для 8 класу та фокусується на формуванні практичних навичок ведення бізнесу, ухваленні рішень в умовах ризику та управлінні ресурсами.

Підручник «Підприємництво і фінансова грамотність» для 9 класу (авт. І. Б. Стеценко, О. О. Андрусич) випущений видавництвом «Світлич» відповідно до модельної навчальної програми авторського колективу під керівництвом А. Я. Кузнєцової.

Матеріал пояснюється через реальні життєві ситуації та фінансові дилеми підлітків. До кожної теми створено цифрові е-додатки, доступні за прямими посиланнями або QR-кодами у підручнику. Велика кількість групових завдань, моделювання витрат (наприклад, планування бюджету екскурсій) та знайомство з історіями реальних підприємців.

Підручник «Підприємництво і фінансова грамотність» для 9 класу авторів Олексія Пластуна та Сергія Панченка (виданий у видавництві «Ранок») є офіційним навчальним виданням для Нової української школи. Він розроблений відповідно до модельної навчальної програми «Підприємництво і фінансова грамотність. 8–9 класи» (автор Панченко С. Ю.) та схвалений Міністерством освіти і науки України.

До підручника створено спеціальний мультимедійний е-додаток.

Електронні додатки з відеороліками, анімаціями та тестами з миттєвим зворотним зв'язком для **ВСІХ** підручників ви можете знайти та переглядати безпосередньо на освітніх платформах Всеукраїнська школа онлайн.

Головними викликами у викладанні фінансової грамотності та підприємництва у наступному навчальному році мають стати необхідність навчання дітей протидії кібершахрайству, безпечного використання цифрового банкінгу та розуміння суті криптовалют, формування фінансової культури в умовах кризи та невизначеності — навчити дитину гнучкості, фінансової стійкості та раціонального споживання, а також готовність сучасного вчителя до викладання живого, динамічного матеріалу.

Успішне подолання цих викликів потребує зміщення акцентів від теоретичного вивчення економічних понять до формування життєстійкості та прикладних навичок (life skills). Відповідно, подолання окреслених проблем визначає й ключові стратегічні орієнтири освітнього процесу.

Тому основними векторами розвитку на новий навчальний рік мають стати:

- Орієнтація на завдання у форматі PISA, що передбачає перевірку реальних життєвих компетентностей та вміння діяти у нестандартних ситуаціях, а не відтворення зазубрених термінів.
- Поеднання підприємництва із трендом сталого розвитку, де на перший план виходять свідоме споживання, впровадження екологічного правила 3R (Reduce, Reuse, Recycle) та розвиток соціального підприємництва через запуск практичних шкільних стартапів.
- Інтеграція фінансових розрахунків у прикладні STEM-проекти, які дадуть учням змогу самостійно прораховувати бюджет ініціатив, здійснювати калькуляцію собівартості та проводити реальний аналіз ризиків.

Саме така синергія цифрової безпеки, екологічної відповідальності та міждисциплінарного підходу дозволить перетворити уроки фінансової грамотності на дієвий інструмент адаптації молоді до вимог часу, закладаючи надійний фундамент для майбутнього відновлення держави.

Людмила ДОБРОВОЛЬСЬКА,

завідувач відділу початкової освіти комунального навчального закладу
«Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних
працівників Черкаської обласної ради»

ОСВІТНІЙ НАВІГАТОР: ПРІОРИТЕТИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ (2026–2027 НАВЧАЛЬНИЙ РІК)

Із початком 2026–2027 навчального року початкова школа продовжує долати складні виклики сучасності, забезпечуючи безперервність та якість освітнього процесу.

Минулий навчальний рік мав кілька знакових подій. Серед них найважливішими є прийняття нового **Державного стандарту початкової освіти** (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 26 грудня 2025 р. № 1810) та Типової освітньої програми (наказ Міністерства освіти і науки України № 467 від 18 березня 2026 року). Незважаючи на те, що вони набудуть чинності у вересні 2028 року, ці документи важливі для вивчення і сьогодні, оскільки мають на меті допомогти закладам загальної середньої освіти орієнтуватися у сучасних умовах і підтримувати дітей з різними віковими та індивідуальними особливостями, досвідом, навчальними потребами та темпом розвитку. Оскільки новий Держстандарт початкової освіти вступить у дію з **01 вересня 2028 року**, у педагогів початкової школи є час для його глибокого вивчення та усвідомлення. В оновленому документі є важливі новації, а саме:

- визначено компетентнісний потенціал кожної освітньої галузі, який дає розуміння як розвивати ключові компетентності на відповідних уроках (інтегрованих курсах);
- базові знання;
- зміни в структурі результатів навчання: групи результатів, загальні й конкретні результати навчання, а також орієнтири для оцінювання до кожного конкретного результату, що допоможе педагогам відстежувати поступ кожного учня/учениці.

Оскільки сучасні діти часто перебувають у стані підвищеної тривожності, стикаються зі стресом, то сучасна школа має бути місцем розуміння, безпеки, підтримки та стабільності. Посилено увагу щодо безпечної поведінки здобувачів/здобувачок початкової освіти, їхньої взаємодії та врахування індивідуального темпу навчання дітей.

У новому Держстандарті особлива увага приділена індивідуалізації навчання, організації освітнього процесу для учнів з різними освітніми потребами. Зокрема, передбачено корекційно-розвиткову підтримку для тих учнів/учениць, які її потребують; навчання жестовою мовою тощо.

Оновлено підходи до інформатичної освітньої галузі (викладання інформатики як окремого предмета з 2-го класу). Також у документі зазначено чіткі вимоги до:

- роботи з даними,
- інформаційної безпеки,
- онлайн-взаємодії,
- критичного ставлення до інформації.

Важливим є те, що оновлений Державний стандарт початкової освіти узгоджено з Державним стандартом базової середньої освіти, що у свою чергу сприятиме легшому переходу учнівства з початкової школи до 5-го класу.

На основі оновленого Держстандарту початкової освіти Міністерство освіти і науки України затвердило **Типову освітню програму для 1-4 класів закладів загальної середньої освіти**, за якою учні й учениці першого класу розпочнуть навчання **з 1 вересня 2028 року**. У документі визначено структуру навчальних планів, розподіл навчального навантаження між освітніми галузями та підходи до організації освітнього процесу в початковій школі. У вчительства з'явиться можливість вибрати різну кількість годин (наприклад, 6 чи 8 годин на вивчення української мови у 1-2 класах; 6 чи 7 годин – у 3-4 класах) в мовно-літературній освітній галузі, а також різну кількість годин для реалізації інтегрованого курсу «Я досліджую світ». На основі Типової освітньої програми сформовано перелік модельних навчальних програм, що забезпечує варіативність змісту навчання у межах єдиних державних вимог. Цікавим є перелік форм організації освітнього процесу, які забезпечують учнівством досягнення результатів навчання, а саме:

- ранкові зустрічі;
- навчальні заняття (уроки в класній чи ресурсній кімнаті, бібліотечні, музейні, театралізовані уроки, уроки-екскурсії, творчі майстерки);
- індивідуальні та групові консультації;
- тематичні тижні, навчальні проекти.

Важливими документами в організації освітнього процесу початкової школи у новому навчальному році є «Порядок поділу класів на групи під час вивчення окремих навчальних предметів (інтегрованих курсів) у державних, комунальних закладах загальної середньої освіти» (наказ МОН України 20 лютого 2002 року № 128 (у редакції наказу МОН України від 03 червня 2025 року № 808, {Із змінами, внесеними згідно з МОН України № 899 від 23.06.2025}, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 18 червня 2025 року за № 937/44343 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-25#Text>) та «Про затвердження Змін до Порядку поділу класів на групи під час вивчення окремих навчальних предметів (інтегрованих курсів) у державних, комунальних закладах загальної середньої освіти (наказ МОН України від 23.02.2026 № 331, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 12 березня 2026 року за № 333/45727) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0333-26#Text>). Відповідно до цих документів під час вивчення української мови, що вивчається як навчальний предмет, інтегрованого

курсу української мови та літератури, інтегрованого мовно-літературного курсу та під час вивчення іноземних мов, які не є мовами навчання в закладі, а вивчаються як предмет, у 1-4 класах передбачено поділ на підгрупи при кількості учнів/учениць 24 і більше осіб. Поділ класів на групи під час вивчення навчальних предметів здійснюється за наявності у закладі загальної середньої освіти відповідних умов для такого поділу та в межах затвердженого фонду заробітної плати.

Актуальним у новому навчальному році залишається подолання учнівством початкової школи освітніх втрат та розривів. Долати освітні втрати допоможе широке застосування інтерактивного гейміфікованого мобільного застосунку «Вивчаю – не чекаю». За результатами дослідно-експериментальної роботи з реалізації міжнародного проєкту «Дослідження ефективності застосунку «Вивчаю – не чекаю» (Can't Wait to Learn – CWTl) в Україні» на базі закладів освіти Черкаської області (2025 рік) учні/учениці експериментальних класів показали вищі результати, ніж школярі/школярки контрольних класів.

Цінність застосунку у тому, що його можна використовувати для навчання у будь-якому форматі і у будь-якій точці світу, без постійного інтернету. Діти можуть виконувати цікаві ігрові завдання з математики та української мови (читання) на уроках, в укриттях під час повітряної тривоги, в позаурочній діяльності, вдома.

Для вивчення математики розробники пропонують триетапний підхід, який є одним із ефективних методів у навчанні математики у початковій школі у світовій практиці. Такий підхід передбачає покрокове формування у дітей молодшого шкільного віку умінь і навичок: конкретний, графічний та абстрактний. *Перший етап* – предметний – використовуються реальні предмети. Це можуть бути маніпуляції з природним (жолуді, мушлі, камінці, шишки, каштани, яблука, груші, сливи тощо) чи рукотворним (гудзики, ЛЕГО, кубики, намистини тощо) матеріалом. *Другий етап* – графічний – використання зображень (схеми, малюнки, креслення). Відбувається перехід від роботи з реальними предметами до їхнього візуального представлення. *Третій етап* – абстрактний – використання математичних термінів, символів, чисел, які до цього етапу розглядалися у предметному та графічному плані. Такий підхід сприяє формуванню в учнів/учениць основ математичного мислення, глибшого розуміння суті понять та спрямовує їх до успішного засвоєння математики.

Використання ігрових засобів у неігровому контексті, вправи, виконання яких не потребує контролю та втручання дорослих, відсутність оцінок та таймерів, наявність віртуальних нагород – усе це сприяє легкому засвоєнню учнями/ученицями знань, оволодінню необхідними уміньми та навичками. Оскільки для дітей молодшого шкільного віку провідною діяльністю є гра, то саме мобільний застосунок «Вивчаю – не чекаю» є тим потужним інструментом, за допомогою якого школярі/школярки мають можливість отримувати знання у цікавій формі, надолужувати освітні втрати, працюючи у комфортному для себе темпі.

У новому навчальному році продовжуємо реалізацію операційного плану Стратегії розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія», а саме: створення умов для оволодіння різними читацькими техніками, інноваційного розвитку

читання, забезпечення інтерактивізації та гейміфікації процесу читання для здобувачів освіти, популяризації читання як чинника розвитку критичного мислення та інструменту досягнення успіху у навчанні та житті дітей.

Важливим завданням у 2026/2027 навчальному році є підвищення ефективності уроків. На етапі планування уроку учитель/учителька мають чітко ставити цілі, розуміти які очікувані результати мають досягти, визначити, які ключові компетентності та наскрізні уміння будуть формуватися на уроці. У новому Державному стандарті початкової освіти (п.10) подано характеристики наскрізних умінь, які є спільними для всіх ключових компетентностей та пронизують усі навчальні предмети і розвиваються на кожному уроці. Вони є основою Нової української школи, оскільки забезпечують формування і розвиток критичного мислення, конструктивного керування емоціями, оцінки ризиків, прийняття рішень, ініціативності та творчості.

Для кращого розуміння учнівством навчального матеріалу педагог має підготувати максимальний арсенал (відео, презентації, ілюстрації, світлини, схеми, діаграми, ментальні карти тощо). Допомогти у підготовці до уроку може ШІ, зокрема NotebookLM, який на основі запропонованих матеріалів може створити презентацію, відеогляд, ментальну карту, інфографіку, тест тощо. Щоб отримати якісний контент, необхідно лише чітко сформулювати промпт (текстовий запит), у якому вказати для якого віку дітей, предмету та з якою метою має він бути створений.

Під час проведення уроків варто враховувати часові обмеження щодо роботи з технічними засобами навчання відповідно до Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти, а саме: 1 клас – 10 хвилин, 2-4 класи – 15 хвилин на уроці. З метою запобігання перевтоми учнів обов'язково проводиться фізкультхвилинка та психологічна хвилинка.

Активне діяльнісне навчання, особистісно орієнтований та компетентнісний підходи до організації освітнього процесу, інклюзивність, визнання унікальності кожної дитини, академічна свобода педагога, створення безпечного комфортного середовища – принципи, реалізація яких допоможе будувати якісну початкову освіту.

Новий навчальний рік – це ще одна сторінка незламності та стресостійкості освітян які працюють у надзвичайно складних умовах, але не втрачають віру у світле майбутнє.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт початкової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 грудня 2025 р. № 1810. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1810-2025-%D0%BF#n180>
2. Вивчаю – не чекаю: методичний посібник для вчителів / Упоряд. Я.О. Левицька. Київ : ТОВ «Видавництво «Юстон», 2024. 232 с.
3. Про затвердження Змін до Порядку поділу класів на групи під час вивчення окремих навчальних предметів (інтегрованих курсів) у державних, комунальних закладах загальної середньої освіти: Наказ МОН України від 23.02.2026 № 331, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 12 березня 2026 року за № 333/45727 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0333-26#Text>)
4. Про затвердження Типової освітньої програми для 1-4 класів закладів загальної середньої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України № 467 від 18 березня 2026 року. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-typovoi-osvitnoi-prohramy-dlia-1-4-klasiv-zakladiv-zahalnoi-osvity?v=69ba7f85d473e>

Ксенія ВАНЬКО,

завідувач відділу дошкільної освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

Алла КОЛОДА,

методисти дошкільної освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ПРОФЕСІЙНА ГОТОВНІСТЬ ВИХОВАТЕЛЯ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД

В Україні розпочато поетапну підготовку до впровадження оновлених вимог у системі дошкільної освіти. Кабінетом Міністрів України затверджено ключовий документ, що визначатиме майбутнє наших найменших вихованців — **Державний стандарт дошкільної освіти (Постанова від 26.11.2025 № 1557)**.

Затвердження цього Стандарту — це стратегічний крок до створення якісного та сучасного освітнього простору. Документ закладає фундамент для виховання особистості, здатної гармонійно розвиватися в сучасному світі, плекаючи при цьому рідні цінності та свідоме ставлення до свого коріння. Хоча Постанова набирає чинності з 1 вересня 2027 року, наш із вами шлях до змін починається вже сьогодні. Це час для ґрунтовного вивчення нових підходів та професійного підготування змістовного підґрунтя, на якому зростатиме майбутнє покоління українців.

Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників стає вашим надійним лоцманом у цьому процесі. Ми вже розробляємо серію науково-методичних семінарів, тренінгів та практичних кейсів, які допоможуть кожному вихователю опанувати філософію нового Стандарту і готові надавати всебічну консультативну підтримку, щоб перехід до нових вимог став для вас не викликом, а можливістю для професійного зростання.

Перші кроки, які ми рекомендуємо зробити вже в цьому навчальному році:

- **Ознайомлення:** детально опрацювати текст Постанови № 1557 та структуру нового Державного стандарту на засіданнях педагогічних рад.
- **Самоосвіта:** розпочати індивідуальне вивчення ключових компетенцій, що закладені в основну документа.
- **Діалог:** долучатися до вебінарів та методичних студій на базі нашого інституту для роз'яснення складних питань впровадження.
- **Аналіз:** провести аудит наявних освітніх програм закладу на відповідність новим стратегічним цілям.

Мистецтво виховання — це найвідповідальніша праця, і разом ми зробимо все, щоб оновлений Стандарт став дієвим інструментом для розкриття

потенціалу кожної дитини в нашому краї. Тому із свого боку зробимо декілька порад щодо цього.

Реалізація мети дошкільної освіти базується на ключових ціннісних орієнтирах, серед яких визначальними є визнання самоцінності дошкільного дитинства та його важливої ролі у становленні особистості, забезпечення щасливого й повноцінного проживання цього періоду. Освітній процес будується на засадах дитиноцентризму, що передбачає повагу до унікальності кожної дитини, віру в її можливості, урахування індивідуальних потреб, здібностей та інтересів, а також підтримку ініціативи, творчості й радості пізнання. Важливою складовою є забезпечення права дитини на гру як провідний вид діяльності.

Не менш значущими є опора на культурні цінності українського народу та формування у дітей **базових суспільних цінностей** — справедливості, патріотизму, гуманізму, толерантності, поваги до людини і праці, здорового та екологічно свідомого способу життя. Освітній процес має забезпечувати єдність розвитку, виховання і навчання, ґрунтуватися на принципах гендерної чутливості та реалізовуватися у тісному партнерстві педагогів і батьків задля гармонійного розвитку дитини.

Практична реалізація таких цінностей у закладах дошкільної освіти має бути не декларативною, а щоденною, природно інтегрованою в життя дитини. Найефективніше це працює через діяльність, гру та приклад дорослого. Опора на культурні цінності українського народу може втілюватися через народні казки, пісні, свята, обряди, знайомство з традиційним одягом, ремеслами, символами. Важливо не просто розповідати, а залучати дітей до інсценізації казок, проведення народних ігор, створення простих виробів (витинанки, ліплення), відзначення календарно-обрядових подій. Це формує природне відчуття причетності до культури та повагу до свого коріння.

Формування суспільних цінностей доцільно реалізовувати через щоденні ситуації та педагогіку партнерства. Поняття правди і справедливості — через обговорення вчинків героїв казок і реальних ситуацій («як правильно вчинити?»), патріотизму — через любов до рідного краю, мови, символів, участь у добрих справах для громади. Гуманізм,

милосердя і толерантність формуються через спільні ігри, підтримку одне одного, залучення до простих добродійних ініціатив (допомога молодшим, турбота про тварин). Повага до праці — через чергування, догляд за іграшками, участь у посильній праці. **Основи здорового способу життя** та екологічної поведінки — через щоденні звички (рухливі ігри, гігієна, сортування сміття, догляд за рослинами). А цінність пізнання і розвитку підтримується створенням дослідницького середовища: запитання, експерименти, міні-проекти, де дитина виступає активним дослідником світу.

Розвиток ключових компетентностей

Основна увага у новому Стандарті звертається на розвиток ключових компетентностей, які стають фундаментом для успішної самореалізації дитини в сучасному динамічному світі. Це не просто набір знань, а здатність малюка творчо мислити, ефективно спілкуватися, виявляти емоційний інтелект та відповідально ставитися до довкілля й власного здоров'я. Оновлений документ зміщує акценти з процесу простого відтворення інформації на формування цілісної особистості, яка вміє вчитися, адаптуватися та діяти в різних життєвих ситуаціях. Особливе місце посідає виховання ціннісного ставлення до держави, родини та власної культури, що закладає міцне підґрунтя для подальшої освіти в умовах Нової української школи.

Пріоритетною ключовою компетентністю, що формується в дошкільному дитинстві, є особистісна. У новому Державному стандарті вона розглядається не просто як одна з багатьох характеристик, а як своєрідний «внутрішній компас» дитини. Чому саме вона є першочерговою?

- **Формування позитивного «Я-образу»:**

Саме в садочку дитина вперше усвідомлює власну унікальність, вчиться розуміти свої потреби, почуття та межі. Особистісна компетентність — це здатність дитини сказати: «Я можу», «Я маю значення», «Я відповідаю за свої вчинки». Без цієї впевненості неможливе успішне засвоєння жодних знань чи мов.

- **Емоційний інтелект та саморегуляція:**

Дитина вчиться розпізнавати не лише власні емоції, а й почуття інших. Це вміння опанувати свій гнів, виявити емпатію та знайти конструктивний вихід із конфлікту. В умовах сучасних викликів психологічна стійкість (резильентність) стає життєво важливою навичкою, що закладається саме через особистісну компетентність.

- **Автономність та ініціативність:**

Новий стандарт стимулює дитину до самостійності. Особистісна компетентність проявляється в умінні зробити вибір, запропонувати ідею для гри, виявити допитливість. Ми виховуємо не виконавця вказівок, а активного суб'єкта власного життя.

- **Ціннісні орієнтири:** Це розвиток внутрішньої моральної основи — чесності, доброти, поваги до старших та любові до рідної землі. Особистісна компетентність інтегрує в собі всі інші досягнення, перетворюючи знання на життєву позицію.

Для вихователя це означає зміну фокуса: ми не просто «проводимо заняття», ми створюємо простір, де дитина почувається в безпеці, де її думку поважають і де вона має право на помилку. Адже лише особистісно зріла дитина згодом зможе стати свідомим громадянином, здатним до саморозвитку та навчання впродовж усього життя.

Особливу роль у формуванні життєвої успішності дитини відіграє мовна компетенція. Новий стандарт чітко визначає пріоритетність володіння державною мовою як основи національної ідентичності та

громадянської самосвідомості. Саме в дошкільному віці закладається любов до рідного слова, здатність висловлювати думки та відчувати красу української мови. Це той фундамент, на якому будується подальше навчання та соціалізація.

Разом із тим, вимогою часу стає **обов'язкове вивчення англійської мови** вже на етапі дошкільної освіти. Це рішення зумовлене не просто модою, а стратегічною необхідністю:

- **Інтеграція у світовий простір:** Англійська мова сьогодні — це технологічна мова майбутнього,

засіб комунікації в глобальному науковому та культурному середовищі. Надаючи дитині базу іноземної мови змалечку, ми відкриваємо їй безмежні можливості для пізнання світу.

- **Нейропластичність та розвиток мозку:**

Дошкільний вік — це «сензитивний період», коли дитячий мозок найбільш сприйнятливий до засвоєння звуків та структур іношої мови. Ранній старт допомагає розвинути гнучкість мислення, пам'ять та фонематичний слух.

- **Відсутність мовних бар'єрів:** Ігрова форма

навчання в садочку дозволяє дитині сприймати іноземну мову природно, без страху помилок. Це формує впевненість у собі та готує до вивчення іноземних мов у школі як до цікавого процесу, а не складного обов'язку.

Володіння державною мовою в поєднанні з основами іноземної формує унікальний "мовний паспорт" маленького українця, роблячи його конкурентоспроможним та відкритим до світу в XXI столітті. У сучасних реаліях це не лише інструмент комунікації, а й стратегічний ресурс: українська мова закладає фундамент національної ідентичності та ціннісних орієнтирів, тоді як іноземна — відкриває доступ до глобального інформаційного простору.

Така двомовність з раннього віку робить дитину конкурентоспроможною та відкритою до світу в XXI столітті, сприяючи розвитку когнітивної гнучкості, критичного мислення та здатності до швидкої адаптації в мультикультурному середовищі. Саме поетапне впровадження іноземного мовного компонента в освітній процес ЗДО дозволяє гармонійно поєднати ці два вектори розвитку, не переважуючи дитину, а стимулюючи її природну допитливість».

Щоб краще усвідомити практичну значущість поетапного вивчення англійської мови та апробувати сучасний методичний інструментарій на базі нашого інституту для педагогів закладів дошкільної освіти проведений майстер-клас "English Step by Step: перші кроки до двомовності".

Сучасні виклики диктують нові пріоритети, серед яких особливе місце посідає **цифрова грамотність та екологічне виховання**. У дошкільлі ми не прагнемо просто навчити дитину користуватися гаджетами, а формуємо культуру взаємодії з технологіями як інструментами пізнання та творчості. Через ігрові вправи та елементи робототехніки малюки опановують логіку алгоритмічного мислення, водночас засвоюючи перші уроки інформаційної гігієни та безпечної поведінки в мережі. Усвідомлюючи масштабність змін, ми, як методисти з дошкільної освіти, визначили своїм пріоритетом створення дієвої системи фахової підтримки педагогів. **Наші зусилля зосереджені на тому, щоб кожен вихователь Черкащини не лише ознайомився з текстом Постанови № 1557, а й отримав практичні інструменти для роботи в нових умовах.** Саме тому нами було ініційовано та організовано низку науково-методичних заходів, які

стали важливими кроками на шляху до реалізації оновленого Стандарту.

Зокрема, проведена нами педрада «Медіаосвіта в ЗДО: виклик часу чи педагогічна необхідність?» та цикл тренінгів із формування медіаграмотності дозволили педагогам по-новому поглянути на виклики цифровізації. Організовані нами практикуми зі створення медіапродукту та консультації щодо безпечного медіасередовища допомогли зняти бар'єри перед невідомим та надихнули колег на творчий пошук.

Паралельно з технологічним розвитком новий стандарт закладає міцний фундамент **екологічної відповідальності**. Це виховання сталого способу життя, де щоденні звички — від сортування сміття до дбайливого використання води — стають природною нормою. Ми вчимо дитину не просто споглядати красу рідного краю, а відчувати свою причетність до долі планети, виховуючи дбайливого господаря, який розуміє цінність кожного живого створіння та прагне зберегти наш спільний дім для майбутніх поколінь.

Педагогічне партнерство педагогів і батьків або інших законних представників

Зазначимо, що жодна реформа не буде дієвою без активної участі родини, а реалізація всіх цілей оновленого стандарту неможлива без вибудовування якісно нового **педагогічного партнерства**. Сьогодні ми відходимо від моделі, де заклад дошкільної освіти був лише надавачем послуг, а батьки — сторонніми спостерігачами. Сучасна філософія виховання базується на глибокій синергії між педагогами та законними представниками дитини. Це партнерство ґрунтується на взаємній довірі, повазі та спільній відповідальності за гармонійний розвиток маленької особистості.

В основі такої взаємодії лежить постійний діалог та відкритість. Ми прагнемо, щоб батьки стали повноправними учасниками освітнього процесу, розуміли вектори розвитку дитини та підтримували їх у домашньому колі. Це стосується і впровадження англійської мови, і формування еко-звичок, і підтримки цифрової гігієни. Коли вимоги садочка та родини збігаються, дитина відчуває цілісність світу та безпеку, що є критично важливим для її психологічного комфорту. Педагогічне партнерство сьогодні — це не про формальні збори, а про створення єдиної спільноти, де кожен дорослий діє в інтересах дитини, допомагаючи їй впевнено крокувати до успішного майбутнього.

Щоб час, проведений із сім'єю був корисним і пізнавальним, радимо ігри від дитячої та сімейної психологині **Світлани Ройс**.

«Обійманці» — терапевтична гра в основі якої — практика тактильної близькості. Вона складається із 12 ілюстрованих карток, на яких зображені тварини. Кожна з них відповідає видам обіймів — ніжні, як котики, чи міцні та сильні як ведмедики. Картинку можна вибирати навмання чи за бажанням. Також у грі зібрані ідеї поробок, які дитина може створювати самостійно або разом з батьками.

Мета гри: поглибити зв'язок між батьками та дітьми, допомогти дітям впоратися з внутрішньою тривогою та відчути опору батьків.

Всі необхідні матеріали для гри: <https://cutt.ly/99LATi6>

Методичний навігатор: від теорії до успішної практики

Ми розуміємо, що шлях до реалізації оновленого Державного стандарту потребує не лише натхнення, а й конкретних, якісних ресурсів. Саме тому на сайті Черкаського обласного інституту післядипломної

освіти педагогічних працівників нами створено та систематизовано потужний методичний хаб. Кожна його рубрика — це дієва допомога вихователю в підготовці до нових вимог.

Для тих, хто будує освітній процес «тут і зараз», незамінними стануть матеріали в розділах **«Дитина в природному довкіллі»**, **«Дитина у світі мистецтва»** та **«Мовлення дитини»**. Вони напругою корелюють із ключовими компетентностями нового стандарту. Окрему увагу ми приділяємо викликам сьогодення: рубрики **«Поради педагогам та батькам під час війни»** надають необхідні психолого-педагогічні інструменти для роботи в кризових умовах.

Ми подбали, щоб кожен напрям розвитку дитини мав своє змістовне наповнення:

- **Цифрові та дистанційні рішення:** онлайн-садочок **«ЧЕ-садочок»**, тематичні відеозаняття та корисні посилання для дистанційного навчання.
- **Інновації та досвід: рубрики «Методичний вернісаж інноваційних ідей» та «Професійний кейс вихователя-методиста»** дозволяють переймати найкращі практики колег області.
- **Безпека та розвиток:** матеріали від ЮНІСЕФ, розділ «Правила безпечної поведінки» та практичний простір «Пташеня».

Сьогодні сайт інституту — це не просто сторінка в інтернеті, а справжня «Бібліотека працівника ЗДО», де акумульовано все: від нормативно-правових документів до «Джмеликової майстерні». Ми закликаємо вас активно користуватися цими ресурсами, адже вони стануть вашою надійною опорою у впровадженні реформи, допомагаючи перетворити вимоги стандарту на захопливу та результативну щоденну роботу з малечою.

Підсумовуючи зазначимо, що сучасний освітній фундамент дошкілля ґрунтується на поєднанні інноваційних підходів, національних цінностей та професійної майстерності педагогів. Саме від їх готовності до змін, творчого підходу та системної роботи залежить якість реалізації Стандарту і формування всебічно розвиненої особистості, здатної впевнено крокувати в майбутнє.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ І РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page#Text>.
2. Про дошкільну освіту : Закон України від 11.07.2001 № 2628-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>
3. Про затвердження Державного стандарту дошкільної освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2025 № 1557. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1557-2025-%D0%BF#Text>
4. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) : нова редакція. Київ, 2025.
5. Методичні рекомендації щодо впровадження Державного стандарту дошкільної освіти / Міністерство освіти і науки України. Київ, 2025.
6. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : підручник. Київ : Академвидав, 2015. 703с.
7. Савченко О. Я. Дитина в сучасному освітньому просторі : навч.-метод. посібник. Київ : Педагогічна думка, 2019.
8. Сайт Черкаського обласного інституту. Дошкільне виховання: рубрика. URL: <https://oipopp.ed-sp.net/taxonomy/term/2555>.

Світлана СІЧКАР,

завідувач лабораторії гуманітарних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

Валентина АРХИПОВА,

методист лабораторії гуманітарних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

МОВНО-ЛІТЕРАТУРНА ОСВІТА ЯК ПРОСТІР МОЖЛИВОСТЕЙ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УЧНІВСТВА

Національна ідентичність ніколи не була даністю – це динамічний процес, що визначається функціонуванням мови, формуванням світогляду та спільним культурним досвідом. В умовах повномасштабної війни, інформаційних атак та глобалізаційного тиску на українську суб'єктність питання про витоки національної ідентичності набуває особливої ваги, насамперед — педагогічної.

Уроки української мови та української і зарубіжної літератур у цьому контексті – це, по суті, єдиний системний простір у житті учнівства, де мова стає інструментом самореалізації, а література – дзеркалом колективного досвіду нації.

Саме тут слово набуває світоглядного виміру: воно не лише описує реальність, а й конструює її. Таким чином, мовно-літературна освіта моделює національну картину світу, що в шкільній практиці трансформується у конкретне завдання: перетворити урок на простір гартування власної ідентичності учня».

З огляду на сказане вище варто звернути особливу увагу на важливі чинники, що визначають зміст методичних порад для вчителівства. *По-перше*, реформа Нової української школи декларує компетентнісний і ціннісний підходи, однак методичне забезпечення ціннісного компонента на уроках словесності залишається недостатньо розробленим. *По-друге*, модельні навчальні програми з української мови, української та зарубіжної літератур для базової середньої освіти закладають нові рамки, де формування громадянської та культурної ідентичності визначено як наскрізний результат, а не додатковий. *По-третє*, динамічне медіасередовище, у якому живе сучасний підліток, вимагає від учителя принципово інших інструментів впливу – не лише дидактичних, а й діалогічних.

Та головною основою, що визначатиме методичні рекомендації для вчителів, є **Концептуальні засади освітніх галузей на 2025–2030 роки**. Документ, затверджений

наказом МОН № 1163 від 20 серпня 2025 року, описує мету, структуру та виклики десяти освітніх галузей, зокрема і мовно-літературної, і розкриває траєкторію їхнього розвитку до 2030 року.

Мовно-літературна освітня галузь у сучасній школі постає як багатокомпонентний і міждисциплінарний простір, що забезпечує цілісний розвиток особистості. Вона охоплює вивчення української мови та літератури, зарубіжних літератур, мов корінних народів і національних меншин, а також іноземних мов, створюючи умови для багатогранного сприйняття світу. Завдяки варіативності траєкторій, визначених Державним стандартом, навчання може реалізуватися як через окремі предмети, так і через інтегровані курси, що дозволяє гнучко підходити до засвоєння знань протягом усього шкільного періоду. Особливий статус української мови як фундаменту державної незалежності та ключового засобу самовираження громадянина.

Зауважимо, що центральне місце в цій галузі посідає **формування мовної картини** світу, яка визначає головні концепти, на основі яких людина вибудовує свій внутрішній світ і ставлення до оточення. Розвиток читачької компетентності та здатності до вдумливого читання стає універсальним інструментом успіху: вміння впевнено опрацьовувати тексти, таблиці, схеми та діаграми є критично важливим не лише для гуманітарних наук, а й для опанування математики, природничих дисциплін та мистецтва. Як засвідчують міжнародні дослідження, зокрема PISA, недостатній рівень мовно-літературних умінь стає суттєвою перешкодою в розв'язанні навіть прикладних сюжетних задач, що підтверджує взаємозалежність усіх сфер навчання від якості володіння словом.

Водночас мовно-літературна освіта виконує надважливу місію формування національної ідентичності. Через занурення в український контекст учнівство усвідомлює власну приналежність до нації, проте цей процес не є замкненим: сучасна школа виховує повагу до глобального культурного розмаїття та готовність

до міжкультурного діалогу (за винятком діалогу з країною-агресором). Окрему роль у цьому процесі відіграє текст як унікальний простір емоційного та ціннісного зростання. Завдяки своїй багатозначності й образності, слово стимулює уяву, розвиває естетичний смак та здатність до співпереживання, дозволяючи молодій людині осмислювати складний історичний досвід та формувати власну громадянську позицію.

У підсумку, досягнення результатів у чотирьох ключових групах — усній взаємодії, письмовій комунікації, роботі з текстом та дослідженні мовлення — дозволяє сформувати критично мислячу особистість. У сучасних умовах інформаційних війн та агресивної пропаганди здатність вільно володіти державною мовою, аналізувати підтексти та ухвалювати обґрунтовані рішення стає життєво необхідною навичкою для захисту власного світогляду та сталого розвитку суспільства.

Національна ідентичність — це безперервний процес самовизначення, у якому людина свідомо обирає належність до спільноти, розділяє її цінності й бере на себе відповідальність за її майбутнє. Саме тому мовно-літературна освіта має унікальний потенціал: вона працює одночасно на когнітивному, емоційному та поведінковому рівнях. Це означає, що учень не «отримує» ідентичність як готовий продукт, — він її творить. Урок словесності стає одним із ключових майданчиків цього творення, адже саме тут учнівство працює з текстами, які ставлять перед ним надважливе запитання: «Хто ми?».

Художній чи інформаційний текст на уроці мови чи літератури дає учням/ученицям можливість зрозуміти, що таке патріотизм і водночас прожити його через ситуацію чи долю героя. Наприклад, під час аналізу образу Чіпки з роману Панаса Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні?», досягається розуміння питання соціальної справедливості, яке й досі резонує з сучасною дійсністю. Українська дослідниця методики навчання літератури Галина Токмань підкреслює, що *«екзистенційний діалог із текстом — це шлях до розуміння патріотизму не як обов'язку, а як внутрішньої потреби»*. Ціннісний потенціал мовно-літературної освіти реалізується передусім через формування усвідомленого патріотизму. Література пропонує для цього унікальний ресурс: вона дає змогу пережити патріотизм не як абстрактну ідею, а як конкретний емоційний досвід. Коли учні/учениці читають наприклад «Кайдашеву сім'ю» Івана Нечуя-Левицького, вони входять у простір мови, гумору, конфліктів, які формували і продовжують формувати українську ментальність.

Принципово важливо, що патріотизм на уроці словесності має будуватися не на ідеалізації, а на чесності. Учень, який навчився бачити складність національного досвіду — і героїзм, і травми, і суперечності, — формує значно стійкішу ідентичність, ніж той, кому запропонували «спрощений варіант» героїзму.

Література є однією з ключових засад культурної пам'яті. Через художній текст учень

отримує доступ до колективного досвіду, який не зафіксований в підручниках історії: емоційного досвіду Голодомору (через поезію В. Стуса, прозу В. Барки), досвіду боротьби за незалежність (через тексти Тараса Шевченка, Ліни Костенко), досвіду сучасної війни (через поезію С. Жадана, Б. Гуменюка). Повага до цієї спадщини формується як через вимогу шанувати, так і через можливість пережити — і саме тут криється методичне завдання вчителя.

Отже, саме уроки словесності мають формувати свідомого громадянина не за шаблоном, а за визначеними цінностями, адже вільна особистість та, яка любить свою країну щиро і свідомо, через глибоке розуміння, переживання, діалог, зіткнення з іншим досвідом. Тексти на уроках словесності надзвичайно важливі тому, що здатні порушити внутрішній спокій чи байдужість читача, змусити його відчувати зв'язок із досвідом, реальним життям.

В умовах, коли російськомовний контент (сленг) досі домінує в окремих медіатекстах, урок української мови стає простором конструктивного мовного опору. Вправи з медіаграмотності, аналіз мовного ландшафту міста/села, дослідження мовних особливостей регіону — усе це перетворює мовну норму на особистий вибір.

Окремий ціннісний пласт — формування мовної стійкості, тобто, усвідомленого ставлення до української мови як до інструменту комунікації й самовираження. В умовах, коли мовний простір учнівства часто є гібридним (суржик, білінгвізм, англіцизми соціальних мереж), урок мови має стати місцем, де учень/учениця відкриває для себе мову як цінність. Мовна стійкість у цьому контексті — це здатність робити усвідомлений мовний вибір, розуміючи його культурні та політичні важелі. Усе це дає змогу побачити мову як живу систему, що відображає ідентичність її носіїв.

Формування ідентичності не може бути нав'язуванням чужих поглядів. Тому ціннісний вимір мовно-літературної освіти передбачає створення умов для самостійного ціннісного вибору. Учень, який самостійно дійшов висновку про значення мови для нації, засвоїв цю цінність глибше, ніж той, хто її лише відтворив.

Модельні навчальні програми НУШ з української мови, української та зарубіжної літератури створюють принципово нову рамку для ціннісно орієнтованого навчання. Ключова зміна — перехід від знанневої до компетентнісної парадигми, де результатом навчання є здатність учня діяти в реальних комунікативних та культурних ситуаціях. Науковець Анатолій Фасоля зазначає, що *«компетентнісний підхід у літературній освіті — це перехід від питання «Що учень знає про текст?» до питання «Що учень може зробити з текстом і завдяки тексту?»*. Наскрізні змістові лінії програм дозволяють інтегрувати ціннісний компонент у кожен тему, не перетворюючи урок на виховну годину. Ключовий виклик — перехід від декларації до інструменту. Програма визначає «що», але «як» залишається зоною відповідальності вчителя.

Розглянемо конкретні методичні підходи.

Кейс-технологія – один із найефективніших інструментів для роботи з ціннісним виміром мови та літератури, оскільки учень стає учасником навчання – суб'єктом, який приймає рішення. Текст сам по собі є кейсом – ситуацією морального вибору, яка потребує аналізу, інтерпретації та оцінки.

Прикладом реалізації технології в 9 класі може бути завдання під час вивчення поеми «Кавказ» Тараса Шевченка: *«Уяви, що ти — редактор літературного журналу 1845 року. Тобі надійшов рукопис поеми «Кавказ» Т. Шевченка. Ти усвідомлюєш її художню силу, але публікація загрожує закриттям журналу. Твої дії?»*. Учні працюють у групах, аналізують історичний контекст, зіставляють позиції різних постатей епохи, формують аргументи «за» і «проти» публікації. У процесі дискусії вони неминуче виходять на проблему громадянської мужності, цінні слова, відповідальності перед нацією. Ідентичність тут формується не через пряму настанову, а через моделювання ситуації вибору.

Вивчаючи твір «Чорна рада» П. Куліша, учням пропонується такий кейс: *«Уяви, що ти — козацький старшина (1663 рік), маєш зробити вибір між Сомком і Брюховецьким. Кожен із них пропонує свою модель майбутнього для України. Проаналізуй аргументи обох сторін на основі тексту роману. Яке рішення ти приймеш? Обґрунтуй його, спираючись на власне розуміння національного інтересу»*. Таке завдання активізує не лише аналітичне, а й ціннісне мислення: учень змушений визначити, що саме він розуміє під «інтересом нації», і зіставити своє розуміння з позиціями персонажів.

На уроці української мови учням варто пропонувати реальні мовні ситуації (рекламу, пости у соцмережах, фрагменти інтерв'ю) і дати завдання визначити мовну стратегію автора, мотивацію та наслідки для нього. Це формує мовну стійкість через аналітичне й критичне мислення.

Цікавим у сучасній мовно-літературній освіті є **прийом сторітелінгу**, що спирається на базову потребу людини осмислювати досвід через історію. Людина саме так структурує досвід, надає йому сенсу, вбудовує себе в ширший контекст – родини, нації чи усієї цивілізації. У контексті формування ідентичності сторітелінг працює у двох напрямках: перший, коли учень переповідає епізод літературного твору від імені персонажа, уписуючи в цю розповідь власний ціннісний досвід. Наприклад, переказ від першої особи ключового епізоду «Тіней забутих предків» М. Коцюбинського дає учневі можливість глибше зрозуміти текст, визначити власне ставлення до традиції, кохання, втрати. Другий напрямок – створення коротких відео- чи аудіотекстів, де учень поєднує літературний матеріал із власним осмисленням проблеми. Такий формат є органічним для покоління, що мислить візуально, і водночас зберігає глибину роботи з текстом. Наприклад, після вивчення «Слова про похід

Ігорів» учням пропонується створити власний текст за моделлю «Моя родина в історії України». Учень збирає усні історії від бабусь і дідусів, структурує їх, знаходить зв'язок між особистим і національним. Це формує розуміння того, що велика історія нації складається з малих історій кожної родини, – а отже, учень стає творцем національного контексту.

Штучний інтелект (ШІ) стрімко входить в освітній простір, і мовно-літературна освіта не може ігнорувати цей процес. Водночас застосування ШІ у контексті формування ідентичності вимагає особливої методичної оцінки. На уроках словесності цей інструмент може бути продуктивним лише за умови правильного методичного планування. Наприклад, учням пропонується згенерувати за допомогою ШІ «альтернативну» версію фіналу вивченого твору «Маруся Чурай» Ліни Костенко, а потім порівняти її з авторським рішенням. Основне завдання – визначити, чого не вистачає штучно згенерованому тексту. Як правило, учні виходять на розуміння того, що ШІ не здатен відтворити культурну глибину, емоційну автентичність і ціннісну позицію автора. Це стає потужним інструментом формування і критичного мислення, і поваги до авторського слова, і розуміння унікальності національного художнього досвіду.

Крім того, ШІ-інструменти можуть допомагати в генеруванні дискусійних питань, створенні адаптованих текстів для учнів із різними рівнями підготовки, візуалізації сюжетних схем.

Конструктивні приклади використання ШІ на уроках української мови, української та зарубіжної літератур:

- діалог із «віртуальним автором»: учні формують запитання до Лесі Українки чи Джека Лондона про їхнє розуміння свободи, а потім порівнюють відповідь, згенеровану ШІ на основі текстів, із власною інтерпретацією. Це також можливість досліджувати мовне середовище. ШІ-інструменти можуть допомогти візуалізувати частотність лексики, стилістичні фігури, інтертекстуальні зв'язки;

- генерація контраргументів: під час обговорення дискусійних питань ШІ може згенерувати альтернативну позицію, яку учні аналізують і спростовують або приймають.

Водночас учитель має чітко усвідомлювати межу: ШІ є інструментом, а не суб'єктом інтерпретації. Формування ідентичності – це глибоко людський процес, який потребує емпатії, особистого переживання та живого діалогу. ШІ може стимулювати мислення, але не може замінити вчительське слово і діалог із текстом.

Проектна діяльність залишається одним із найбільш ефективних способів вийти за межі уроку і зробити формування ідентичності частиною реального досвіду учня. Інтегровані проекти, що поєднують літературу, історію, мистецтво та громадянську освіту, створюють цілісну картину національного культурного простору.

Проектна діяльність перетворює учнівство з пасивного слухача на активного учасника

освітнього процесу. Професорка Жанна Клименко підкреслює, що *«проект у літературній освіті – це форма культуротворчості, де учень не лише вивчає спадщину, а й створює нові культурні продукти»*.

Ідентичність – явище цілісне, тому й формувати її ефективніше через інтегровані підходи. Зв'язок мови й літератури з історією, мистецтвом, музикою, географією дозволяє учневі формувати системне мислення.

Приклад інтегрованого проекту: «Літературна мапа мого міста». Учні досліджують, які письменники пов'язані з їхнім населеним пунктом, збирають свідчення, створюють мультимедійну мапу з цитатами, фото, QR-кодами, які ведуть на аудіозаписи з декламацією творів. Такий проект інтегрує мовну компетентність (написання текстів), літературну (робота з першоджерелами), цифрову (створення медіапродукту) та громадянську (усвідомлення зв'язку між культурою і суспільством), а також формує власну ментальність та ідентичність учнівства.

Формування ідентичності без критичного мислення ризикує перетворитися на інструмент маніпуляції. Саме тому сучасна методика наголошує на необхідності аналізу й оцінки. На практиці це реалізується через стратегії усвідомленого читання, дискусії та дебати на матеріалі інформаційного та художнього тексту. Наголошуємо, що принциповим для сучасної методики є розуміння учня не як об'єкта виховного впливу, а як активного учасника діалогу. Це означає відмову від монологічної моделі («учитель транслює цінності – учень засвоює») на користь діалогічної («учитель створює умови — учень здійснює вибір»).

Модельні програми НУШ підтримують цю логіку через систему очікуваних результатів навчання, де учень має не лише «знати» й «розуміти», а й «оцінювати», «обґрунтовувати власну позицію», «вести дискусію». Така таксономія передбачає суб'єктність учня як норму, а не виняток.

Ідентичність, сформована в такий спосіб, є стійкою саме тому, що вона пережита, а не нав'язана. Учень, який через кейс-аналіз, проектну роботу, сторітелінг і критичне читання дійшов до усвідомлення цінності української мови та культури, зберігає цю ціннісну орієнтацію і за межами класу.

Мовно-літературна освіта є потужним, але недостатньо використаним ресурсом формування національної ідентичності. Її потенціал реалізується тоді, коли ціннісний вимір органічно поєднується з методичним: коли патріотизм формується через осмислення тексту; коли мовна стійкість виростає з усвідомленого вибору, а не з примусу; коли повага до спадщини народжується з живого історико-культурного діалогу.

Сучасний методичні інструменти дозволяють зробити цей процес динамічним і вмотивованим. Ключовою умовою є суб'єктність учня: ідентичність не можна передати, її можна лише сформувати.

Роль учителя-словесника в цьому процесі неоціненна. Він створює простір, де учень може безпечно ставити складні питання, приймати різні позиції, переживати емоційний досвід – і через це формувати власну відповідь на питання «хто я?» і «до якої спільноти я належу?». Саме в цій модераторській функції – запорука того, що мовно-літературна освіта стане живим середовищем національного самоусвідомлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко Н. Українська мова в освітньому просторі: навчання, виховання, розвиток. *Українська мова і література в школі*. 2021. № 3. С. 2–8.
2. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannyaderzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyiosviti-i300920-898>
3. Жила С. Теорія і практика вивчення української літератури у взаємозв'язках із різними видами мистецтв у старших класах загальноосвітньої школи. Чернівці: РВВ ЧНПУ, 2004. 360 с.
4. Ісаєва О. Теорія і технологія розвитку читачької діяльності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2003. 380 с.
5. Куцевол О. Методика навчання української літератури: інноваційні стратегії. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2018. 340 с.
6. Мацько Л. Культура української фахової мови. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 360 с.
7. Клименко Ж. Теорія і технологія вивчення перекладних художніх творів у старших класах загальноосвітньої школи. Київ, 2006. 340 с.
8. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ: А.С.К., 2004. 192 с.
9. Про затвердження концептуальних засад освітніх галузей та дорожньої карти реалізації концептуальних засад освітніх галузей на 2025-2030 роки. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-kontseptualnykh-zasad-osvitnikh-haluzei-ta-dorozhnoi-karty-realizatsii-kontseptualnykh-zasad-osvitnikh-haluzei-na-2025-2030-roky>
10. Сміт Е. Національна ідентичність. Київ: Основи, 1994. 224 с.
11. Токмань Г. Методика навчання української літератури в старшій школі: екзистенціально-діалогічна концепція. Київ: Міленіум, 2020. 320 с.
12. Українська мова, українська та зарубіжні літератури. Модельні програми 5–9 класів НУШ. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoi-ukrainskoi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>
13. Фасоля А. Літературна освіта: компетентнісний підхід. Дивослово. 2018. № 7–8. С. 30–36.
14. Яценко Т. Тенденції розвитку методики навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (друга половина XX – початок XXI століття). Київ: Пед. думка, 2016. 360 с.

Галина САВИЦЬКА,

методист лабораторії гуманітарних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

Тамара БОРОДАЙ,

методист лабораторії гуманітарних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ ТА РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ У 2026/2027 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Сучасна система освіти України перебуває в умовах активного реформування, інтеграції до європейського освітнього простору та переосмислення ролі вчителя як фасилітатора, наставника й організатора компетентнісного навчання. Особливої актуальності ці процеси набувають у викладанні іноземних мов, адже саме іншомовна освіта є важливим інструментом інтеграції України у світовий культурний, освітній та професійний простір.

У сучасних умовах учитель іноземної мови має не лише забезпечувати формування мовленнєвих навичок учнів, а й сприяти розвитку ключових компетентностей, емоційного інтелекту, критичного мислення, навичок співпраці та міжкультурної комунікації.

Вивчення іноземних мов у 2026/2027 навчальному році відбуватиметься за декількома Державними стандартами, типовими та модельними навчальними програмами, з переліком яких можна ознайомитись на сайті Міністерства освіти і науки України.

Основні вимоги до викладання предмета будуть викладені в Інструктивно-методичних рекомендаціях Міністерства освіти і науки України щодо викладання навчальних предметів/інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2026/2027 навчальному році.

Звертаємо увагу що, основними документами щодо оцінювання учнів Нової української школи є Наказ Міністерства освіти і науки України від 02.08.2024 № 1093 «Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання» та лист Міністерства освіти і науки України від 14.03.2025 «Про окремі питання оцінювання результатів навчання».

Професійний розвиток учителів іноземних мов Черкащини: підсумки 2025–2026 навчального року

Протягом минулого навчального року вчителі іноземних мов області працювали над впровадженням нового Державного стандарту базової середньої освіти в 5–9 класах, підвищували кваліфікацію у міжнародних проектах, розпочали підготовку до впровадження нового Державного стандарту профільної середньої освіти.

Ключову роль в оновленні української освіти відіграє курс **ENCOURSE** (English and New Competencies for Ukrainian Reformed School Education) від **Британської Ради в Україні**. Його головна мета — допомогти вчителям адаптуватися до реформи профільної середньої освіти (10–12 класи) та впровадити новітні європейські підходи. За 2025–2026 навчальний рік до участі у програмі долучилися 64 вчителі англійської

мови. Навчання проходило у змішаному форматі (з тренерами у групах – онлайн та офлайн (на базі КЗ "ЧОІПОПП ЧОР»): учасники виконували практичні завдання, а також брали участь в індивідуальних чи групових рефлексіях.

Зміст **ENCOURSE** ґрунтується на поєднанні медіаційних компетенцій, особистісно-орієнтованого та комунікативного навчання і передбачає широкі можливості для навчання та розвитку, практики та рефлексії. Медіація у викладанні та навчанні англійської мови відіграє важливу роль у розвитку комунікативних навичок учнів. Вона допомагає учням не лише розуміти інформацію іноземною мовою, а й передавати її іншим у доступній формі. Під час медіації школярі вчаться переказувати тексти, пояснювати значення слів, узагальнювати інформацію та адаптувати повідомлення відповідно до потреб співрозмовника. Такий підхід сприяє розвитку критичного мислення, співпраці та міжкультурної компетентності. Крім того, медіація робить процес навчання більш інтерактивним і практичним, оскільки учні активно використовують англійську мову в реальних комунікативних ситуаціях. Це підвищує мотивацію до навчання та впевненість у власних мовних здібностях.

Ефективне вдосконалення професійної майстерності вчителя іноземної мови та його інтеграція в міжнародний простір неможливі без системного партнерства. **Провідну роль у цьому процесі** відіграють програми Британської Ради в Україні, Гете-інституту в Україні та Посольства Франції в Україні. Ці інституції відкривають педагогам доступ до сучасних світових практик, міжнародного досвіду й фахових мовних спільнот.

Вчителі **англійської мови** області є активними учасниками масштабних міжнародних проєктів, зокрема SWITLO та Partnership Programme, які системно сприяють упровадженню сучасних методик і створенню безпечного й мотивувального освітнього середовища.

Участь у проєкті SWITLO дозволяє педагогам ознайомлюватися з новітніми підходами до викладання, удосконалювати цифрову компетентність, обмінюватися досвідом у межах фахових спільнот та отримувати доступ до сучасних навчальних ресурсів. Рекомендуємо освітянам і надалі активно долучатися до тренінгів, вебінарів, практичних сесій та професійних обговорень у межах цього проєкту.

Паралельно з методичним удосконаленням, надзвичайно важливим вектором є інтеграція у світовий освітній простір. Саме ці завдання реалізує

програма «UK-Ukraine School Partnerships», яка створює унікальні можливості для прямої співпраці українських педагогів та школярів з британськими колегами і однолітками. Вона спрямована на розвиток глобальної обізнаності та культурного взаєморозуміння між учнями й учителями двох країн шляхом розбудови сталих партнерських зв'язків між школами України і Великої Британії.

Такі партнерства дозволяють інтегрувати міжнародний контекст у навчальний процес, що стане потужною мотивацією для учнів і вчителів. Тема партнерств – «Радощі читання», яка охоплює широкий спектр активностей для залучення учнів різного шкільного віку з різних куточків обох країн. Учителям рекомендується активно використовувати можливості міжнародного партнерства для організації спільних онлайн-заходів, мовних клубів, міжнародних проєктів та учнівських ініціатив.

У рамках співпраці з **Гете-інститутом в Україні** проведено два практичних семінари (в онлайн та офлайн форматі) для вчителів **німецької мови** області, у яких взяли участь 40 педагогів. Особливу увагу було приділено темам «Hausaufgaben mal anders» та «Formative Evaluation». Участь у таких заходах є особливо важливою в умовах реалізації концепції Нової української школи, оскільки отримані знання та практичні навички відповідають її ключовим принципам: компетентнісному навчанню, педагогіці партнерства, дитиноцентризму та формувальному оцінюванню. Запропоновані підходи сприяють створенню сучасного освітнього середовища, розвитку ключових компетентностей учнів, їхньої самостійності, критичного мислення та здатності до навчання впродовж життя.

Матеріали семінарів можуть бути використані під час планування уроків німецької мови, організації дистанційного та змішаного навчання, створення інтерактивних завдань і впровадження ефективних методів оцінювання навчальних досягнень учнів. Отриманий досвід сприятиме підвищенню якості викладання німецької мови та успішній реалізації завдань Нової української школи.

На 2026/2027 навчальний рік заплановано нові спільні з Гете-інститутом семінари-тренінги, приєднатися до яких зможуть всі охочі педагоги (тематика і покликання на реєстрацію будуть повідомлені на початку вересня).

Вчителі **німецької мови** мали також можливість отримати стипендії на підвищення кваліфікації в Україні, Німеччині та інших країнах (літні інтенсивні курси на рівнях B1, B2, C1 при Гете-інституті в Києві, семінари з методики та дидактики викладання німецької мови та з кретознавства у різних містах Німеччини, Міжнародна академія вчителів німецької мови у місті Шюмлеу-Чук (Румунія)). Цього року стипендію на навчання у м. Бремен (Німеччина) здобула **Оксана Шурупова**, учителька Смілянської гімназії №6 Смілянської міської ради.

Учні закладів загальної середньої освіти області у січні-лютому вперше взяли участь у Міжнародній олімпіаді з німецької мови, організованій Гете-інститутом.

Посольство Франції в Україні системно підтримує вчителів **французької мови** через проведення мовних стажувань, сертифікаційних програм (DELF), а також поширення сучасних навчальних ресурсів. Зокрема, у липні 2025 року два педагоги пройшли лінгвістичне стажування у мовній школі CAVILAM (м. Віші, Франція), а на 2026 рік заплановано участь у цій програмі наступної групи вчителів області.

Європейські стандарти мовної освіти як основа оновлення навчання іноземних мов

Основним міжнародним нормативним орієнтиром для організації навчання іноземних мов у закладах загальної середньої освіти України залишаються Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти (CEFR, *Common European Framework of Reference*

for Languages). Завдяки CEFR навчання іноземних мов орієнтується не лише на засвоєння граматики та лексики, а й на формування здатності ефективно діяти в реальних комунікативних ситуаціях.

Однією з ключових ідей CEFR є діяльнісний (action-oriented) підхід, відповідно до якого учень розглядається як соціальний агент, який використовує мову для виконання конкретних завдань у різних сферах життя. У центрі освітнього процесу перебуває не знання мовних правил саме по собі, а здатність застосовувати їх у практичній діяльності.

Особливого значення сьогодні набуває додатковий том CEFR (*Companion Volume*, 2020), який суттєво розширив і оновив положення базової редакції 2001 року, враховуючи нові освітні та суспільні виклики. Він містить нові шкали для медіації, дескриптори онлайн-взаємодії, дескриптори плюрилінгвальної та плюрикультурної компетентності, оновлені характеристики аудіювання та читання, розширені описи рівнів володіння мовою (рівні +, новий рівень Pre-A1). З урахуванням цього, у старшій профільній школі НУШ положення Companion Volume CEFR (2020) будуть інтегровані в оновлені навчальні програми та систему оцінювання результатів навчання з іноземних мов. Зокрема, акцент буде зміщено на формування в учнів здатності до медіації змісту, ефективної онлайн-взаємодії та використання мови в реальних цифрових комунікативних ситуаціях.

Міністерство освіти і науки, відповідно до вимог профільної освіти (профілізація навчання, варіативність і вибірковість, компетентнісний підхід, практична спрямованість, індивідуалізація навчання, модульність і гнучкість програм) і, орієнтуючись на Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти, розробило ряд **програм курсів за вибором** (вибіркові освітні компоненти), а саме:

- Дипломатія слова та культури.
- Ділове спілкування іноземною мовою та публічні виступи.
- Друга іноземна від перших кроків до активного спілкування.
- З іноземними мовами у світ подорожей та туризму.
- Література для життя.
- Майстерність у створенні контенту іноземною мовою.
- Міжкультурна компетентність та комунікація.
- «М'які» вміння (soft skills) для успіху.
- Орієнтування в іншомовному інформаційному просторі - глобальний вимір.

Основною метою профільного навчання є створення умов для індивідуальної освітньої траєкторії учнів, розвитку їхніх здібностей, професійного самовизначення та підготовки до подальшого навчання або професійної діяльності. У зв'язку з цим рекомендуємо учителям іноземної мови поступово адаптувати освітній процес до вимог профільної школи.

Ключові принципи організації навчання іноземної мови:

Компетентнісна спрямованість навчання

Навчання має бути орієнтоване не лише на засвоєння знань, а й на розвиток практичних умінь та життєвих компетентностей. Особливу увагу слід приділяти розвитку комунікативної компетентності, умінню працювати з інформацією, навичкам критичного мислення, цифровій грамотності, умінню працювати в команді.

Диференціація та персоналізація навчання

У профільній школі важливо враховувати освітні потреби, інтереси та професійні наміри учнів. Диференціація та персоналізація навчання є важливими компонентами сучасного освітнього процесу. Вони передбачають врахування індивідуальних особливостей, потреб, здібностей і рівня підготовки кожного учня. Диференціація допомагає добирати різні завдання,

методи та темп навчання відповідно до можливостей учнів, а персоналізація спрямована на розвиток особистих інтересів і навчальних цілей. Учителям рекомендується використовувати різноманітні завдання, впроваджувати індивідуальні освітні траєкторії, застосовувати проєктне навчання та залучати учнів до дослідницької діяльності.

Такий підхід сприяє підвищенню мотивації, активності та успішності школярів. Учні отримують можливість навчатися у комфортному для себе темпі, розкривати власний потенціал і відчувати впевненість у своїх знаннях. Крім того, персоналізоване навчання формує відповідальність, самостійність та позитивне ставлення до освітнього процесу і саморозвитку.

Практична спрямованість навчання іноземної мови

Навчання має бути максимально наближеним до реального життя та майбутньої професійної діяльності учнів. Практична спрямованість навчання іноземної мови є важливим принципом сучасної освіти. Вона передбачає використання мови у реальних життєвих та професійних ситуаціях. Учні повинні не лише вивчати граматику і лексику, а й уміти спілкуватися, висловлювати власні думки, працювати з інформацією та використовувати іноземну мову у повсякденному житті. На уроках доцільно застосовувати рольові ігри, дискусії, дебати, тематичні проєкти та автентичні матеріали. Слід пам'ятати, що професійно орієнтовані завдання допомагають підготувати учнів до майбутньої кар'єри. Такими можуть бути презентації, моделювання життєвих ситуацій, міжпредметна інтеграція, професійно орієнтовані тексти.

Такий підхід підвищує мотивацію до навчання, розвиває комунікативні навички та формує впевненість у використанні англійської мови.

Розвиток автономії учня

Старша профільна школа передбачає підвищення рівня самостійності учнів, тому необхідно навчати учнів планувати власну діяльність, розвивати їх навички самоосвіти та стимулювати до відповідальності за результати навчання.

Використання сучасних освітніх технологій

Ефективне навчання іноземної мови в профільній школі неможливе без активного використання цифрових технологій. Застосування онлайн-платформ, інтерактивних ресурсів, мультимедійних матеріалів, хмарних сервісів та інструментів для спільної роботи покращить якість навчання.

Важливим чинником професійного зростання є педагогічна рефлексія, аналіз власної діяльності та готовність до змін.

Одним із головних напрямів сучасної освіти є **соціально-емоційне навчання (SEL)**, спрямоване на розвиток емоційного інтелекту, умінь співпрацювати, будувати здорові стосунки та відповідально приймати рішення. В умовах воєнного стану, тривалої психологічної напруги та складних соціальних викликів впровадження SEL набуває особливої актуальності.

Уроки іноземної мови мають унікальний потенціал для реалізації цієї концепції, адже мова є не лише предметом вивчення, а й першоосновою людської комунікації, вираження почуттів та емпатії. Саме тому учителям іноземних мов рекомендуємо активно створювати безпечне та підтримувальне освітнє середовище, використовуючи вправи на розвиток емоційної грамотності. Важливо інтегрувати теми психологічного добробуту в структуру занять, формувати навички командної роботи, підтримувати позитивну мотивацію учнів, а також усіляко сприяти розвитку взаємоповаги й стійкості.

Важливо пам'ятати, що емоційний стан учнів безпосередньо впливає на ефективність навчання. Саме тому педагог має бути уважним до психологічного благополуччя дітей та створювати атмосферу довіри

й підтримки. Особливу увагу слід приділяти розвитку стресостійкості, навичок подолання труднощів та формуванню позитивного ставлення до навчання.

Під час підготовки до уроків та для організації самостійної роботи учнів рекомендуємо використовувати матеріали **Всеукраїнської школи онлайн (англійська мова)**: найбільший вибір курсів, включаючи профільні уроки для різних класів та діагностичне тестування для оцінки рівня знань; **німецька мова**: матеріали, орієнтовані на вивчення як другої іноземної з 5-го до 8-го класу; **французька мова**: курс французької мови (другої іноземної) для 5 класу розроблено з урахуванням засад реформування середньої школи в межах «Нової української школи»; **польська мова**: курси, адаптовані для шкільної програми та базового опанування мови).

Перспективи вдосконалення навчання іноземних мов

Отже, розвиток іншомовної освіти у 2026/2027 навчальному році відбуватиметься в контексті подальшої інтеграції України до європейського освітнього простору та реалізації концепції Нової української школи. Сучасний учитель іноземної мови має бути не лише фахівцем із предмета, а й наставником, фасилітатором, організатором компетентнісного навчання та підтримувального освітнього середовища.

Упровадження положень Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти, розвиток медіаційних умінь, цифрової компетентності, соціально-емоційного навчання та міжкультурної комунікації відкривають нові можливості для підвищення якості іншомовної освіти. Водночас успішна реалізація цих завдань потребує безперервного професійного розвитку педагогів, активної участі в міжнародних освітніх проєктах, професійних спільнотах і програмах підвищення кваліфікації.

Професійний розвиток учителів іноземних мов Черкащини упродовж 2025–2026 навчального року засвідчив готовність педагогічної спільноти до впровадження сучасних освітніх підходів через участь у міжнародних проєктах, програмах підвищення кваліфікації та професійних партнерствах. У сучасних умовах професійний розвиток педагога є безперервним процесом. Тому рекомендуємо педагогам і надалі брати участь у професійних спільнотах, проходити курси підвищення кваліфікації, вебінари, тренінги на платформах Британської ради, Гете-інституту, міжнародних освітніх центрів та видавництва (Hueber, Cornelsen Dintental, Hachette, Clé international, Edelsa та ін.), КНЗ «Черкаський ОІПОП ЧОР»; залучатися до міжнародних освітніх програм, здійснювати самоосвіту, упроваджувати інноваційні методики навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Cadre européen commun de référence pour les langues : apprendre, enseigner, évaluer. Volume complémentaire avec de nouveaux descripteurs. URL: www.coe.int/lang-cecr
2. Common European framework of reference for languages: learning, teaching, assessment. Companion volume with new descriptors. URL: www.coe.int/lang-cefr
3. Dugast S. La médiation en classe de FLE. URL : <https://www.hachettefle.com/dossiers/la-mediation-en-classe-de-fle>
4. English and New Competencies for Ukrainian Reformed School Education. URL : <https://surl.li/xbekei>
5. Guide de réflexion sur la pratique pédagogique pour les enseignantes et enseignants du programme de français de base. URL: <https://surl.li/bxmzrl>
6. Quick Classroom Stress Relievers for Teachers. URL: <https://tinyurl.com/4c9fpbnk>
7. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. Київ: Ленвіт, 2003. 273 с.

Любов БОРОВЕЦЬ,

методист лабораторії гуманітарних дисциплін
комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут
післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ІНТЕГРАЦІЯ ІСТОРИКО-ПРАВОВИХ ЗНАНЬ У РЕАЛЬНУ ЖИТТЄВУ ПРАКТИКУ УЧНІВСТВА

Для педагогів громадянської та історичної освітньої галузі 2026/2027 навчальний рік є перехідним і водночас стратегічно важливим. Базова середня освіта завершує впровадження Нової української школи (НУШ) у 9-му класі. Водночас у 5-му класі стартує апробація оновленого навчального забезпечення в межах проєкту «Освіта для життя», а старша школа входить у практичну фазу підготовки до профільного навчання. У цих умовах уроки історії, громадянської освіти та правознавства мають ставати дедалі дієвішими, орієнтованими на формування практичних навичок, необхідних для життя в сучасному світі. Утім, дієвість цих уроків вимірюється не лише новими програмами чи підручниками, а й здатністю відповідати на глобальні виклики часу. Відтак громадянська та історична освітня галузь має особливу місію в умовах повномасштабної війни та інформаційних загроз для переосмислення історичної пам'яті. Саме тут і сьогодні учнівство вчиться працювати з джерелами, відрізняти факт від судження, бачити причини й наслідки подій, поважати людську гідність, розуміти права та обов'язки, осмислювати власну причетність до громади й держави.

Тому **методичні рекомендації підготовлено** як зразок для планування освітнього процесу в 5-9 класах Нової української школи та в 10-12 класах профільної середньої освіти. Після оприлюднення МОН інструктивно-методичних матеріалів саме на 2026/2027 навчальний рік учителям потрібно перевірити актуальність чинних програм, підручників та нормативних документів. Незмінним залишається головний вектор: **НАВЧАННЯ МАЄ БУТИ КОМПЕТЕНТІСНИМ, ДІЯЛЬНІСНИМ, ДОКАЗОВИМ І ПОВ'ЯЗАНИМ ІЗ РЕАЛЬНИМ ЖИТТЯМ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ.**

1. Нормативні орієнтири та нові акценти 2026/2027 навчального року

Організація освітнього процесу у громадянській та історичній освітній галузі має спиратися на чинні законодавчі й нормативні документи:

- Закони України «Про освіту»;
- Закон України «Про повну загальну середню освіту»;
- Державний стандарт базової середньої освіти;
- Типову освітню програму для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти;
- Модельні навчальні програми НУШ з громадянської та історичної освітньої галузі;
- Державний стандарт профільної середньої освіти;
- Концептуальні засади освітніх галузей на 2025-2030 роки;

- Концептуальні засади реформування історичної освіти та профільної середньої освіти.

У 2026/2027 навчальному році особливої уваги педагогів потребують **чотири взаємопов'язані процеси:**

- **Завершення переходу базової школи на рейки НУШ.** Організація освітнього процесу в 9-му класі відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти та чинних модельних навчальних програм для 7-9 класів. Актуальні нормативні документи та оновлений текст Стандарту доступні на [офіційному вебпорталі Міністерства освіти і науки України](#).

- **Упровадження інноваційних підходів.** Апробація оновленого навчального забезпечення для 5-го класу в межах проєкту «Освіта для життя».

- **Стратегічна підготовка до профілізації.** Організаційно-методичне забезпечення закладів освіти щодо запровадження профільної середньої освіти з 2027 року, а також участь окремих ліцеїв у пілотуванні моделей старшої школи (детальні рекомендації МОН оприлюднено на платформі [Znaoptions](#)).

- **Оновлення програмного контенту для старшої школи.** Поява нових модельних навчальних програм для профільного рівня. Зокрема, особливої уваги потребує курс «[Права та обов'язки учнівської молоді](#)» (Профільна середня освіта. Основний / Поглиблений рівень) для 10-12-х класів.

Для вчителя це означає потребу не просто «оновити календарне планування», а докорінно переглянути саму логіку побудови уроку. Перехід до компетентнісного навчання вимагає зміщення акцентів у щоденній практиці за принципом «від теорії — до дії»:

- **Від теми – до проблемного запитання.** Замість пасивного оголошення теми уроку, навчання будується навколо наскрізного проблемного питання, яке стимулює пошукову діяльність учнів та спонукає до дискусії.

- **Від переказу параграфа – до роботи з джерелами.** Пріоритетом стає не репродуктивне відтворення тексту підручника, а самостійний аналіз історичних документів, візуальних джерел, артефактів та медіаматеріалів.

- **Від контролю пам'яті – до перевірки життєвих умінь.** Оцінювання фокусується не на механічному запам'ятовуванні дат чи фактів, а на здатності учнів аргументувати власну позицію, критично мислити та застосовувати здобуті знання для аналізу сучасних процесів.

2. «Освіта для життя». Які зміни стосуються громадянської та історичної освітньої галузі

Проект «Освіта для життя» – це не просто оновлення вивіски чи зміна понять, а логічне та глибше продовження філософії Нової української школи. Ключова ідея – послідовне структуроване навчання з 1 до 12 класу так, щоб зміст освіти був пов'язаний із життєвими ситуаціями, міжпредметними зв'язками та реальними потребами дитини, громади й суспільства. Для громадянської та історичної освітньої галузі це особливо важливо, адже історичне знання й громадянська компетентність мають сенс тоді, коли допомагають учнівству розуміти світ, захищати гідність, ухвалювати рішення, відповідально взаємодіяти з іншими.

У навчальному процесі це зумовлює такі методичні трансформації:

- від механічного запам'ятовування дат – до розуміння історичного часу, причинно-наслідкових зв'язків;
- від готових оцінок історичних подій – до аргументованого судження на основі джерел;
- від формального вивчення прав і обов'язків – до моделювання життєвих правових ситуацій;
- від «правильної відповіді» – до вміння поставити запитання, перевірити інформацію, обґрунтувати позицію;
- від ізольованого предмета – до інтеграції з мовно-літературною, мистецькою, соціальною і здоров'язбережувальною, інформатичною освітніми галузями.

Учителю доцільно планувати уроки через три запитання:

- що учні мають зрозуміти;
- яку дію вони виконають із навчальним матеріалом;
- як це знання допоможе їм у житті.

Наприклад, тема про права людини може завершуватися не лише тестом, а створенням алгоритму дій у разі порушення права; тема про історичну пам'ять – аналізом локального місця пам'яті; тема про пропаганду – вправою з перевірки джерел і розпізнавання маніпуляцій.

3. Базова середня освіта. Цілісність навчальної траєкторії: 5 клас, 9 клас НУШ

У 5 класі громадянська та історична освітня галузь має зберігати адаптаційний характер. Саме в цьому віці важливо не перевантажити учнівство великою кількістю фактів, а навчити їх першим дослідницьким діям: спостерігати, ставити запитання, працювати з історичним джерелом, читати історичну карту. Навчити розрізняти минуле й сучасне; особисту, родинну, локальну та національну історію.

Апробація оновлених підручників і навчальних матеріалів у 5 класі має стати для вчителя не формальністю, а можливістю професійного зворотного зв'язку:

- що працює для дитини,
- які завдання справді розвивають мислення,
- які тексти потребують спрощення, де варто додати практичну або краєзнавчу дію.

У 5-6 класах доцільно зберігати баланс між історичним, громадянським і краєзнавчим змістом. Ефективними є короткі дослідження: «Історія речі з моєї родини», «Пам'ятне місце нашої громади», «Що означає бути відповідальним членом класу / громади?». Такі завдання формують не тільки знання, а й м'який перехід до складніших видів

завдань, що розвивають історичне та логічне мислення в 7-9 класах.

9 клас у 2026/2027 навчальному році набуває особливого значення. Відбувається завершення базової середньої освіти в концепції НУШ і водночас розпочинається етап підготовки до вибору подальшої освітньої траєкторії. Уроки історії України, всесвітньої історії, інтегрованих курсів історії та громадянської освіти, громадянської освіти й основ правознавства мають допомогти учнівству узагальнити досвід базової школи. Учнівство навчилось: працювати з різними типами джерел, аргументувати, бачити багатоперспективність, аналізувати суспільні процеси, розуміти взаємозв'язок прав та свобод і відповідальності.

У 9 класі потрібно посилити профорієнтаційний і громадянсько-практичний компоненти. Учнівство має бачити, як знання історії та права пов'язані з майбутніми освітніми виборами, участю в житті громади, медіаграмотністю, волонтерством, підприємництвом, захистом прав споживача, трудовими відносинами. Тому в календарно-тематичному плануванні доцільно передбачати підсумкові мініпроекти: історичне розслідування, правовий кейс, дебати, аналіз фейків та маніпуляцій у локальних новинах.

4. Методичні підходи до викладання історії, громадянської освіти і правознавства

Сучасний урок громадянської та історичної освітньої галузі має вибудовуватися як простір дослідження, діалогу й відповідальної дії. Важливо, щоб учитель не підміняв роботу учнів власним поясненням усього матеріалу, а організовував навчальну ситуацію, у якій здобувачі освіти самі читають джерело, порівнюють позиції, ставлять уточнювальні запитання, роблять висновки й презентують їх.

Методичні інструменти на уроках громадянської та історичної освітньої галузі
Історичні запитання на початку уроку.

- «Чому ця подія змінила життя людей?».
- «Кому було вигідно таке рішення?».
- «Що ми можемо довести джерелами?».

Робота з різними історичними джерелами (документи, карти, фотографії, плакати, карикатури, музейні експонати).

- Метод «Джерело / Контекст / Висновок», який допомагає учням не виривати факт із часу й обставин.

- Дебати, дискусії, рольові та імітаційні ігри, судові засідання, громадські слухання, засідання учнівської ради.

- Локальні дослідження Черкащини. Історія громади, пам'ятки, постаті, родинні історії, місця пам'яті, досвід спротиву й волонтерства.

- Цифрові карти, інтерактивні вправи, хронологічні стрічки, спільні презентації, електронні виставки та учнівські подкасти.

- Працюючи з історичною пам'яттю, учителю важливо уникати ДВОХ крайнощів:

- 1) перетворення УРОКУ на сухий перелік фактів;

- 2) перетворення УРОКУ на емоційну декларацію без доказовості.

Учні мають навчитися шанувати пам'ять, але водночас розуміти, що історична пам'ять потребує джерел, критичного мислення, відповідальності за слово. Особливо цінними є завдання, у яких

учнівство досліджує, як подія відображена в підручнику, документі, спогаді, пам'ятнику, музеї, медіатексті.

У правознавстві й громадянській освіті пріоритетом мають бути не лише знання понять, а здатність діяти правомірно. Якщо учень / учениця знає визначення договору, але не розуміє, на що звернути увагу під час його підписання, навчальна мета досягнута неповністю. Якщо учень / учениця може назвати право споживача, але не знає, як діяти в разі придбання неякісного товару, потрібна практична дія: кейс, алгоритм, рольова консультація, складання звернення, аналіз прикладу.

5. Оцінювання: від перевірки пам'яті до фіксації поступу

Оцінювання в громадянській та історичній освітній галузі має підтримувати навчання, а не лише підсумовувати його. Відповідно до сучасної логіки НУШ, учитель має оцінювати не тільки правильність відтворення факту, а й уміння учнівства працювати з інформацією, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, аргументувати позицію, аналізувати джерела, співпрацювати, застосовувати знання в життєвих ситуаціях.

Варто комбінувати поточне, формувальне, тематичне й підсумкове оцінювання.

Для цього можна використовувати:

- *короткі діагностичні завдання* з початком вивчення теми, котрі виявляють не прогалини «для покарання», а стартовий рівень розуміння основних тем;
- *чеклисти* до роботи з історичним джерелом, картою, правовим документом, медіатекстом;
- *рубрики* для оцінювання есе, дебатів, проекту, правового кейсу, історичного дослідження;
- *самооцінювання й взаємооцінювання* за зрозумілими критеріями: доказовість, логіка, коректність понять, повага до співрозмовника, практичність висновку;
- *портфоліо учнівських робіт*, які демонструють динаміку: від першої спроби аналізу джерела до самостійного мініпроекту.

Особливого значення набувають відкриті завдання. Вони не мають перетворюватися на надмірно складні академічні есе, але повинні давати учневі можливість мислити: «Поясни, чому...», «Порівняй позиції...», «Добери аргументи...», «Запропонуй правомірний спосіб дій...», «Оціни надійність джерела...». Такі формати краще показують реальний рівень компетентності, ніж завдання на механічне впізнавання відповіді.

У 9 класі доцільно планувати підсумкові роботи як комбіновані:

- частина завдань перевіряє знання понять і фактів;
- частина – уміння працювати з джерелом, картою або правовою ситуацією;
- частина – ціннісне судження й аргументацію.

Такий підхід відповідає логіці груп результатів і краще готує учнів до профільної старшої школи.

6. Профільна старша школа: нові можливості громадянської та історичної освіти

Профільна освіта є одним із головних стратегічних напрямків оновлення школи. Завдання профільної освіти – дати старшокласникам

можливість будувати індивідуальну освітню траєкторію, обирати профілі, предмети й курси відповідно до інтересів, здібностей і майбутніх планів. Для громадянської та історичної освітньої галузі це відкриває можливість посилити практичні, дослідницькі й суспільно значущі складники навчання.

У старшій школі історія, громадянська освіта і правові курси мають працювати не лише як засіб загальної ерудиції, а як підготовка до дорослого життя. Учнівство має навчитися аналізувати суспільні процеси, розуміти демократичні інституції, оцінювати інформаційні впливи, знати механізми захисту прав, розуміти трудові, споживчі, сімейні, цивільні й фінансові правовідносини. Саме тому профільна школа потребує курсів, які поєднують зміст із практикою, а не дублюють традиційний формат лекційного навчання.

Педагогічним працівникам варто вже у 2026/2027 навчальному році готувати методичну базу для профільної освіти: добирати правові й історичні кейси, налагоджувати співпрацю з музеями, архівами, судами, центрами безоплатної правової допомоги, громадськими організаціями, органами місцевого самоврядування, закладами вищої освіти. Старша школа має вивести учнів за межі підручника – до дослідження, моделювання, публічного виступу, громадянської дії.

7. Модельна навчальна програма курсу «Права та обов'язки учнівської молоді». Методичний акцент

Особливої уваги у 2026/2027 навчальному році заслуговує Модельна навчальна програма курсу «Права та обов'язки учнівської молоді. Профільна середня освіта. Основний / Поглиблений рівень» для закладів загальної середньої освіти. 10-12 класи, рекомендована Міністерством освіти і науки України наказом від 18.03.2026 № 483. Програма має виразно практичне спрямування й може стати важливим інструментом підготовки старшокласників до реальних правових ситуацій дорослого життя.

Мета курсу полягає у становленні здобувачів профільної освіти як свідомих громадян України, здатних до партнерства в соціумі, розв'язання соціальних проблем, активної участі в суспільному житті, критичного мислення й реалізації власних прав і свобод у демократичному суспільстві. Тому викладання курсу доцільно будувати через принцип «право як життєвий інструмент»: не закон заради запам'ятовування, а закон як спосіб захисту гідності, безпеки, можливостей і відповідальності.

Структура курсу охоплює 4 модулі, 23 теми і 8 практичних занять:

- **Модуль 1.** Юридичний статус і соціальні гарантії військовослужбовців та членів їхніх сімей. *Акцент:* соціальний і правовий захист, право на освіту, алгоритми отримання пільг і соціальних стипендій;
- **Модуль 2.** Цивільні права молоді. *Акцент:* цивільно-правові договори, власність, спадкове та сімейне право, відповідальність, практичні моделі правомірної поведінки;
- **Модуль 3.** Економічні та трудові права молоді. *Акцент:* підприємницька діяльність, господарські договори, фінансова грамотність, трудові права й обов'язки, робочий час, заробітна плата;
- **Модуль 4.** Споживчі права молоді. *Акцент:* якість і безпека товарів та послуг, маркування, електронна комерція, механізми захисту прав споживачів.

З методичного погляду курс варто реалізовувати через кейси, рольові ігри, юридичні консультації, аналіз реальних документів, складання алгоритмів дій, моделювання судового засідання, дискусії, проекти, створення пам'яток, інфографік і цифрових продуктів. Найбільш результативним буде формат, у якому учень не лише читає правову норму, а застосовує її: аналізує ситуацію, шукає норму, визначає ризики, пропонує правомірний алгоритм, обґрунтовує рішення.

Рекомендуємо під час планування курсу використовувати такі типи навчальних завдань:

- «ЮРИДИЧНА КОНСУЛЬТАЦІЯ»: учні отримують життєвий кейс і готують алгоритм дій для умовного заявника;
- «ПРАВОВИЙ НАВІГАТОР»: групи створюють схему «куди звертатися, якщо порушено право»;
- «ДОГОВІР ПІД МІКРОСКОПОМ»: аналізують простий договір і позначають ризикові пункти;
- «МОЛОДЬ І ПРАЦЯ»: моделюють ситуацію першого працевлаштування та визначають права неповнолітніх працівників;
- «Я - СВІДОМИЙ СПОЖИВАЧ»: розробляють пам'ятку про дії в разі купівлі неякісного товару або проблеми з онлайн-замовленням.

Якщо курс реалізується як вибірковий освітній компонент, рішення щодо оцінювання навчальних досягнень ухвалює педагогічна рада закладу освіти. За умови оцінювання варто надавати перевагу критеріям, що фіксують динаміку особистісного розвитку, уміння аргументувати, застосовувати правові знання в ситуації, працювати в команді, відповідально діяти. У курсі правової практики найважливішим результатом є не безпомилкове відтворення статті закону, а здатність молодшої людини орієнтуватися в правовому полі й не бути беззахисною перед життєвими викликами.

8. Цифрові ресурси, медіаграмотність і безпечне використання ШІ

Цифрові інструменти в громадянській та історичній освітній галузі доцільно використовувати як засіб дослідження, візуалізації й комунікації, а не як самоціль. Учителю може залучати електронні карти, цифрові архіви, музейні онлайн-колекції, платформи для інтерактивних вправ, спільні документи, сервіси для створення хронологічних стрічок, ментальних карт, подкастів, презентацій і віртуальних виставок.

Водночас робота з цифровими матеріалами має обов'язково поєднуватися з медіаграмотністю. Учні повинні навчатися перевіряти автора, дату, джерело, мету повідомлення, наявність маніпуляцій, емоційно забарвлених оцінок, вирваних із контексту фактів. Особливо це стосується тем війни, історичної пам'яті, прав людини, міжнародних відносин і суспільних конфліктів.

Штучний інтелект може бути корисним для підготовки запитань, структурування матеріалу, створення чернеток, порівняльних таблиць, тренувальних тестів, але не має підміняти учнівське мислення. Рекомендуємо формулювати правило: ШІ може допомогти знайти ідею або структуру, але остаточне судження, перевірка джерел, аргументація й відповідальність за висновки належать людині. Не можна завантажувати персональні дані дітей, чутливу інформацію, фото учнів без належної згоди; необхідно пояснювати, де й навіщо використано цифровий інструмент.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ І РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 13.05.2026).
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 13.05.2026).
3. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.05.2026).
4. Про внесення змін до типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти: наказ МОН України від 09.08.2024 № 1120. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-vnesennia-zmin-do-typovoi-osvitnoi-programy-dlia-5-9-klasiv-zakladiv-zahalnoi-serednoi-osvity> (дата звернення: 13.05.2026).
5. Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання: наказ МОН України від 02.08.2024 № 1093. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-rekomendatsii-shchodo-otsiniuvannia-rezultativ-navchannia> (дата звернення: 13.05.2026).
6. Модельні навчальні програми для 5-9 класів Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoi-ukrainskoi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku> (дата звернення: 13.05.2026).
7. Навчальні програми на основі модельних. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-prohramy-na-osnovi-modelnykh> (дата звернення: 13.05.2026).
8. Про затвердження Державного стандарту профільної середньої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 25.07.2024 № 851. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.05.2026).
9. Про затвердження концептуальних засад освітніх галузей та дорожньої карти реалізації концептуальних засад освітніх галузей на 2025-2030 роки: наказ МОН України від 20.08.2025 № 1163. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-kontseptualnykh-zasad-osvitnikh-haluzei-ta-dorozhnoi-karty-realizatsii-kontseptualnykh-zasad-osvitnikh-haluzei-na-2025-2030-roky> (дата звернення: 13.05.2026).
10. Освіта для життя: затверджено концепції освітніх галузей. URL: <https://mon.gov.ua/news/osvita-dlia-zhyttia-zatverdzheno-kontseptsii-osvitnikh-haluzei> (дата звернення: 13.05.2026).
11. МОН оголосило потребу в підручниках для 1 і 5 класів. URL: <https://mon.gov.ua/news/mon-oholosylo-potrebu-v-pidruchnykh-dlia-1-i-5-klasiv> (дата звернення: 13.05.2026).
12. Дібрано перші 79 ліцеїв, які пілотуватимуть Профільну з 1 вересня 2026 року. URL: <https://mon.gov.ua/news/dibrano-pershi-79-litseiv-iaki-pilotuvatymut-profilnu-z-1-veresnia-2026-roku> (дата звернення: 13.05.2026).
13. Боровець Л. М. Модельна навчальна програма курсу «Права та обов'язки учнівської молоді. Профільна середня освіта. Основний / Поглиблений рівень» для закладів загальної середньої освіти. 10-12 класи. Рекомендовано МОН України, наказ від 18.03.2026 № 483. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni-prohramy/2026/mnp/04/borovec-programa.pdf> (дата звернення: 13.05.2026).
14. Про затвердження концептуальних засад реформування історичної освіти в системі загальної середньої освіти: наказ МОН України від 30.06.2024 № 1072. URL: <https://mon.gov.ua/> (дата звернення: 13.05.2026).

Ірина ТИЩЕНКО,

методист математики лабораторії природничо-математичних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ФОРМУЛА МАЙБУТНЬОГО: МЕТОДИЧНІ ОРІЄНТИРИ ДЛЯ ВИКЛАДАННЯ МАТЕМАТИКИ У 2026-2027 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Сучасний технологічний поступ та глобалізаційні зміни висувають нові вимоги до освітньої галузі. Насамперед це стосується математики як основи наукового розвитку. У пропонованих рекомендаціях спробуємо окреслити основні ключові методичні орієнтири, що допоможуть педагогам регіону ефективно побудувати роботу у 2026–2027 навчальному році, спираючись на актуальні виклики та потреби.

В умовах цифровізації освіти та змінних професійних вимог до випускників виникає потреба у модернізації підходів до викладання математики. Традиційні методи часто не стимулюють глибоке розуміння, критичне мислення та застосування знань у різних галузях. Необхідно **інтегрувати інноваційні педагогічні технології та адаптувати зміст навчання**.

У 2026–2027 навчальному році в Україні продовжується реалізація Концепції «Нова українська школа» та Державного стандарту базової середньої освіти, що суттєво змінює пріоритети викладання математики: від традиційного накопичення знань до розвитку математичної грамотності, життєвих навичок і критичного мислення. Аналіз діагностичних робіт та результатів ЗНО/НМТ свідчить про необхідність посилення практичної спрямованості навчання. Учні потребують додаткових тренувань у побудові математичних моделей, розв'язанні компетентнісних задач та інтерпретації отриманих результатів. У цьому контексті виникає запит на нові методичні орієнтири, які допоможуть вчителю побудувати урок математики так, щоб він одночасно забезпечував досягнення програмних вимог, готував учнів до участі в Національному мультипредметному тесті та формував готовність до життя в сучасному світі.

Сучасні підходи до навчання математики в Новій українській школі базуються на компетентнісному, діяльнісному, особистісному орієнтованому та проблемному підходах.

Основна мета полягає не лише у засвоєнні формул і алгоритмів, а й у формуванні вмінь аналізувати ситуацію, створювати математичні моделі, вибирати відповідні методи розв'язання та інтерпретувати результати.

До **ключових принципів сучасного викладання математики у 2026–2027 навчальному році** варто віднести:

- **практичну орієнтованість** (зв'язок з життям, професіями, соціальними та економічними процесами);
- **рефлексивність** (аналіз власних помилок, самооцінка, розвиток навичок метакогніції);
- **інклюзивність та диференціацію** (варіювання рівнів складності, опора на зону найближчого розвитку кожного учня).

Трансформація цих принципів значною мірою зумовлена результатами міжнародних досліджень PISA, які виявили прогалини в математичній грамотності українських підлітків, що стимулює ще більше впровадження практико-орієнтованих методик та інноваційних підходів.

Методичні орієнтири для викладання математики у 2026–2027 навчального року

Ключовими векторами оновлення змісту математичної освіти є **впровадження компетентнісних задач та математичного моделювання; розвиток просторового, абстрактного та критичного мислення; проєктне, кооперативне та проблемне навчання; використання цифрових інструментів та діагностики, практичних методичних прийомів**. Це дозволяє учням побачити в математиці не набір нудних вправ, а дієвий інструмент для самостійності та професійного успіху.

1. Впровадження компетентнісних задач та математичного моделювання.

Компетентнісно орієнтовані завдання є структурними елементами нової моделі процесу навчання, в основі якого – особистісні цінності школярів, їхні інтереси, здатність до самостійного прийняття рішень.

Працюючи над завданням, учень сам визначає проблему, контролює процес її вирішення, а вчитель виконує функції організатора, консультанта, що супроводжує самостійну роботу учнівства.

Особливість таких завдань полягає в тому, що вони спрямовані не на відтворення інформації, а на організацію самостійної пошукової і творчої діяльності школярів з метою розв'язання певних життєвих проблем.

Компетентнісно орієнтовані завдання передбачають застосування їх у практичній діяльності, тобто залучення школярів до активних дій. Характерними ознаками таких завдань є:

- **Контекстність:** наявність реальної життєвої ситуації (побутової, професійної або суспільно значущої).
- **Інформаційна насиченість:** дефіцит або надмірність даних, що спонукає учня самостійно відбирати потрібну інформацію.
- **Міжпредметність:** залучення знань і методів із фізики, економіки, географії та інших дисциплін.
- **Актуальність:** відповідність тематики інтересам і віковим потребам школярів.
- **Специфічна структура:** чітка відповідність структурним елементам компетентнісно орієнтованого завдання.
- **Практична спрямованість:** орієнтація на застосування засвоєних знань, умінь і навичок у реальних умовах.

- **Методична невизначеність:** відсутність очевидного алгоритму розв'язання у формулюванні задачі.

- **Креативність:** потреба у нестандартному підході та пошуку оригінальних шляхів виконання.

На відміну від стандартної математичної вправи, компетентісно орієнтоване завдання має чітку архітектуру:

- **стимул:** вступ, що занурює учня в певну ситуацію і мотивує на виконання завдання (навіщо це робити?);

- **опис ситуації:** детальний опис контексту;

- **інформація:** набір відомостей, які потрібні або можуть стати у пригоді. Завдання можуть містити і надлишкові дані, які не потрібні для розв'язування;

- **тарифна сітка / джерела:** таблиці, графіки, чеки, карти, з яких треба видобути дані;

- **формулювання завдання:** конкретні запитання до ситуації, пояснення того, що необхідно зробити;

- **бланк для виконання завдання** (у випадках, коли передбачена структурована відповідь – заповнення таблиці, схеми тощо);

- **інструмент перевірки:** критерії оцінювання виконаного завдання.

У 2026–2027 н.р. вчителям математикам рекомендовано суттєво збільшити кількість завдань, які:

- ґрунтуються на реальних ситуаціях (сімейний бюджет, комунальні послуги, транспорт, енергозбереження, демографія, соціальні процеси);

- вимагають вибору математичної моделі, її застосування та інтерпретації результатів.

Доцільно використовувати матеріали з посібників, рекомендованих до використання Міністерством освіти і науки України, а саме: «PISA: математична грамотність» ([URL:https://surl.li/bnabvh](https://surl.li/bnabvh)), а також навчально-методичні ресурси, які спрямовані на розвиток математичного мислення через реальні контексти: «Математика як інструмент мислення» ([URL:https://surl.li/czpnlh](https://surl.li/czpnlh)), «Навчання на основі головоломок» ([URL:https://surl.li/bhnjyn](https://surl.li/bhnjyn)). Такі завдання спрямовані на формування логічного, критичного і креативного мислення та допомагають учням усвідомити, що математика не є «відокремленою» теорією, а інструментом розуміння світу.

У нагоді вчителям математики у впровадженні компетентісного підходу у навчанні, посиленні прикладної спрямованості курсу математики, а також у підготовці учнів до НМТ/ЗНО та PISA наступних років стане використання навчально-методичного посібника «Методичний кейс: компетентісно орієнтовані завдання з математики для 9 класу НУШ» ([URL:https://surl.li/lteizk](https://surl.li/lteizk)), який підготовлено вчителями математики обласної творчої групи протягом 2025-2026 навчального року. Збірник є дієвим інструментарієм (методичним кейсом) для формування ключових і предметних математичних компетентностей в учнів Нової української школи шляхом впровадження до освітнього процесу комплексних, практико орієнтованих та міждисциплінарних завдань, що моделюють реальні життєві ситуації, сприяючи глибокому розумінню математичних понять, розвитку критичного мислення та застосуванню набутих знань для розв'язання типових проблем.

Членами творчої групи розроблені 48 компетентісно орієнтованих завдань (кейсів) з математики для учнів 9-го класу, що охоплюють усі змістові лінії навчальної програми НУШ (алгебра

та геометрія); забезпечений міждисциплінарний зв'язок завдань шляхом інтеграції контекстуальних даних з інших освітніх галузей (фінансова грамотність, природничі науки, технології тощо).

До кожного завдання створені детальні методичні рекомендації для вчителя, що включають: очікувані результати навчання (згідно з НУШ), перелік компетентностей, що формуються, повне розв'язання, критерії оцінювання та можливі варіанти диференціації; розроблені алгоритми (покрокові інструкції) для вчителів щодо впровадження кейс-методу на уроках математики, включаючи етапи роботи з кейсом та формати організації групової / парної роботи.

2. Розвиток просторового, абстрактного та критичного мислення

Особливу увагу педагогічної спільноти необхідно акцентувати не лише на змістовий обсяг програми з математики, а – на якість формування ключових видів мислення, які визначають успіх учня в житті, навчанні та професійній діяльності. Доцільно використовувати методичні шляхи розвитку просторового, абстрактного та критичного мислення через систему завдань, форм, прийомів і цифрових інструментів, інтегрованих у навчальний процес у 5–9 класах.

Просторове мислення — це вміння оперувати уявними геометричними об'єктами, уявляти їхнє розташування у просторі, відтворювати відповідні проєкції та відстежувати зміни при перетвореннях.

У 5–9 класах воно особливо виражається в темах «Площина та пряма», «Коло і круг», «Прямокутний паралелепіпед і куб», а згодом — у базових уявленнях про стереометрію (паралельність, перпендикулярність, многогранники).

Для розвитку просторового мислення вчителів доцільно використовувати:

- моделювання з фізичними об'єктами: кубики, пластики, макети кімнат, архітектурних споруд, геометричні конструктори;

- вправи на розгортки та побудову просторових фігур за ескізами;

- роботу зі схемами, кресленнями, проєкціями (навіть у формі «малюнка» у 6–7 класі);

- комп'ютерні тренажери та тривимірні симуляції (Khan Academy, Matific, MatsGO, GeoGebra 3D Калькулятор, GRAN-3D), що допомагають відпрацьовувати навички від арифметики до геометрії через ігри та симуляції. Вони забезпечують негайний зворотний зв'язок, візуалізацію процесів та підходять для учнів 1–11 класів

Особливо ефективним є поетапний підхід: від просторового орієнтування (вищий–нижчий, праворуч–ліворуч) до відтворення уявлень про взаємне розміщення прямих і площин, а потім — до розв'язування задач з відкритими даними, що вимагають візуального аналізу.

Абстрактне мислення — це здатність працювати з поняттями, символами, моделями, які відокремлюються від конкретних предметів і ситуацій.

У математиці воно виявляється у вмінні оперувати змінними, загальними властивостями чисел, класами фігур, функціями, а також у перенесенні прийому розв'язування з однієї задачі на іншу.

Для формування абстрактного мислення в 5–9 класах корисно використовувати:

- усний рахунок і «міркувальні» завдання: наприклад, «Поясни, чому при збільшенні чисельника дріб стає більшим (при незмінному знаменнику)»;

- розташування задач у «системах»: учень не просто знаходить відповідь, а виявляє загальну закономірність (наприклад, різноманітні види рівнянь, які розв'язуються за однією й тією самою схемою);

- логічні завдання та головоломки, які вимагають узагальнення, класифікації, вилучення головного зі спільних ознак.

Доцільно зближувати абстрактний матеріал із образами: схеми, таблиці, графіки, діаграми та алгоритмічні картки допомагають учневі перейти від конкретного прикладу до узагальненого правила.

Критичне мислення — це здатність аналізувати, оцінювати й аргументувати свій вибір рішення, виявляти помилки, перевіряти гіпотези та відстоювати власну думку. У математиці воно проявляється у вмінні перевіряти відповідь, відмінність між тим, що «виходить» при обчисленні, і тим, що «має бути» за змістом задачі.

Для розвитку критичного мислення на уроках математики використовують:

- основні три етапи (виклик, осмислення, рефлексія) педагогічної технології розвитку критичного мислення, де кожна фаза передбачає активні запитання, дискусії та самооцінку;

- завдання на виявлення помилки: учень отримує готове розв'язання, в якому є логічна або обчислювальна помилка, і має її знайти, пояснити та запропонувати правильний шлях;

- завдання з відкритими відповідями, питання типу: «Чи завжди можна так робити?», «Чи є інший спосіб?», «Чи відповідає цей висновок умові задачі?»;

- дискусії в групі: учні бачать різні підходи до одного й того ж завдання, відстоюють власну думку, відхиляють некоректні аргументи, формують власні висновки.

Особливо корисним є метод, коли вчитель «навмисно помиляється» або подає завдання з помилкою в тексті, що спонукає учнів уважно читати умову, перевіряти логіку й обчислювати відповідність результату ситуації.

Під час уроку із розвитку критичного мислення роль учителя змінюється: він стає провідником, а не ретранслятором знань. Важливо надавати слово учням, стимулювати їх до самостійних роздумів та уважно аналізувати кожне висловлене міркування, залишаючи за собою роль модератора дискусії.

Успішний урок математики передбачає, що просторове, абстрактне й критичне мислення не розглядаються окремо, а діють у тісній взаємодії.

Доцільно планувати цілісні модулі, де кожне заняття містить:

- практичну вправу на просторове або візуальне сприйняття;

- теоретичну фазу на формування абстрактних схем;

- дискусійно-рефлексивний етап із запитаннями для критичного аналізу.

Такий підхід відповідає вимогам Нової української школи, що підтверджують: розвиток просторового, абстрактного й критичного мислення є не додатковим ефектом, а одним із ключових результатів викладання математики у сучасній школі.

Для формування когнітивної гнучкості та подолання ригідності мислення варто активно впроваджувати:

- математичні ігри, головоломки, цифрові квест-завдання;

- візуалізацію через динамічні середовища для геометрії та алгебри (GeoGebra, Desmos,

Tinkercad) для дослідження функцій, графіків, геометричних перетворень тощо.

Ці інструменти дозволяють учням «експериментувати» з математичними об'єктами, що полегшує сприйняття абстрактних понять і сприяє формуванню інтуїції.

Доцільно поєднувати такі цифрові ресурси з усними поясненнями та колективним аналізом результатів, щоб не втрачати комунікативний аспект уроку.

3. Проєктне, кооперативне та проблемне навчання

У новому навчальному році особливо доречними є:

- *проєктні роботи*, у яких математика поєднується з іншими предметами (економіка, фізика, екологія, інформаційні технології);

- *кооперативні форми роботи*, де учні спільно формують гіпотези, вибирають методи розв'язання, обговорюють альтернативи та презентують результати;

- *проблемні задачі без «однозначної» відповіді*, що стимулюють дискусії, аргументацію та критичне оцінювання.

Для реалізації таких форматів ефективними є платформи з інтерактивними симуляціями та віртуальними лабораторіями, як-от: Tinkercad, GeoGebra, PhET Interactive Simulations, Desmos, Matific, Khan Academy тощо.

Доцільно використовувати матеріали методичного посібника «Групові форми роботи на уроках математики» ([URL:https://surl.li/ixuodx](https://surl.li/ixuodx)). Цей збірник складається з двох розділів. У першому подано теоретичні аспекти організації кооперативного навчання. А в другому докладно описано приклади реалізації деяких технологій кооперативного навчання, що можна використовувати в навчанні математики за різних умов та під час вивчення різних тем. За допомогою розглянутих в цьому збірнику технологій можна організовувати парну і групову роботу на уроках різних типів (уроки засвоєння нових знань, урок формування вмінь і навичок, урок узагальнення і систематизації тощо), позакласних заходах та під час виконання домашніх завдань. Надзвичайно продуктивними є описані технології групової роботи, що спонукають учнів до дослідницької діяльності.

4. Використання цифрових інструментів та діагностики

У сучасних умовах, коли значна частина учнівства має навчальні втрати, особливо важливо розпочати навчальний рік із проведення діагностувальних робіт. Це дасть можливість вчителю виявити рівень засвоєння матеріалу, визначити проблемні зони та організувати ефективне повторення попереднього навчального року, приділивши йому більше часу. Для подолання прогалів у знаннях доцільно:

- адаптувати навчальні програми і календарно-тематичне планування з урахуванням результатів діагностики та потреб класу (однак, слід виважено використовувати ущільнення/перенесення, щоб не спричинити нових втрат);

- застосовувати педагогічні інструменти для стабілізації емоційного стану учнів;

- впроваджувати диференційоване навчання;

- розробляти індивідуальні плани корекції знань для учнів та учениць зі значними втратами тощо.

У 2026–2027 навчальному році цифрові інструменти та системи діагностики перестають

бути «додатковим» засобом і перетворюються на обов'язкову складову методичної системи викладання математики. Вони допомагають виявити навчальні втрати на початку року, ефективно організувати повторення, індивідуалізувати підхід до кожного учня та оперативно коригувати навчальний процес.

Сучасні навчальні платформи та системи діагностики дозволяють:

- проводити вхідні та проміжні діагностики знань учнів з математики;
- автоматично аналізувати помилки, визначати типові навчальні втрати та підбирати індивідуальні завдання.

До числа популярних інструментів, які використовують у школах, належать:

- онлайн-тести та тренажери з математики (наприклад, сайти НМТ-тренінгів, тематичні платформи типу Learning.ua, Mathema, Khan Academy), де вчитель отримує звіт за класом і окремим учнем;
- швидкі діагностики через інтерактивні застосунки, такі як Classtime, Mentimeter, Kahoot, Quizizz, які дають миттєвий фідбек, дозволяють відслідковувати розуміння в реальному часі та оперативно вносити корективи в урок.

Такі діагностики особливо доречні на початку теми для виявлення «опорних прогалів» (наприклад, відношення, дробі, рівняння, графіки).

Вчителям рекомендуємо:

- включати короткі онлайн-завдання для самоперевірки й фіксації прогресу;
- використовувати аналітику платформ для коригування уроків (наприклад, додаткові вправи для тем, де виявлено стабільні помилки).

Доцільним є створення та використання цифрових дидактичних матеріалів, які можуть бути повторно використані в різних форматах навчання (очному, дистанційному, змішаному). У цьому ракурсі корисними для педагогів стануть такі серії електронних освітніх ресурсів, створені обласною творчою групою вчителів математики: «SMART-АЛГЕБРА, 7-8 класи» (URL:<https://surl.li/ofqsyk>) та «SMART-ГЕОМЕТРИЯ, 7-8 класи» (URL:<https://surl.li/qeubsc>).

Ці посібники – сучасний цифровий контент з інтерактивними дидактичними матеріалами для учнів 7-8 класів НУШ, який охоплює ключові теми алгебри та геометрії та забезпечуватиме підтримку ефективного навчання математики, сприятиме розвитку предметних і ключових компетентностей учнів та підвищенню професійної майстерності вчителів. Електронні освітні ресурси містять мультимедійні дидактичні матеріали, які охоплюють ключові теми, пропонуючи учням гейміфіковані вправи, відеоуроки, мультимедійні презентації, інтерактивні відео з елементами перевірки, тести для самоперевірки, мотиваційні та компетентнісні задачі тощо.

Наскрізними в кожній темі є матеріали щодо подолання освітніх втрат (тести для вхідного та вихідного діагностичного тестування, корекційні картки, опорні карти знань за темами, ігрові ресурси, тематичні вебквести) та розділ «Хочу знати більше» (цікаві задачі, завдання з параметрами, олімпіадні задачі - завдання підвищеної складності тощо).

Практичні методичні прийоми для сучасного уроку

Нижче запропоновано конкретні прийоми, які можна використовувати в 5–9 класах у 2026–2027 навчальному році.

• **СТАРТ-ЗАВДАННЯ:** на початку вивчення теми пропонується 1–2 короткі реальні задачі, що демонструють, навіщо учням знадобиться новий матеріал. Це сприяє мотивації та формуванню інтересу.

• **ДІАЛОГІЧНІ ЗАДАЧІ:** завдання, які мають кілька відповідей або способів розв'язання; учні обговорюють їх у парах або малих групах, відстоюють власні підходи, знаходять оптимальні варіанти.

• **МІНІ-ПРОЕКТИ:** наприклад, розрахунок витрат сім'ї за місяць, аналіз статистики школи (кількість учнів, успішність, транспортування), дослідження змін кліматичних показників або соціально-економічних даних.

• **МАТЕМАТИЧНИЙ ГРА-КВЕСТ:** серія завдань, об'єднаних спільним сюжетом (подорож, детектив, експедиція), з елементами гейміфікації — це сприяє включенню всіх учнів у роботу та розвиває командність.

Отже, формула майбутнього уроку математики у 2026–2027 навчальному році має такий вигляд: **МАТЕМАТИКА = РЕАЛЬНІСТЬ + КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ + ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ + КОЛЕКТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ.**

У цій формулі:

- реальність означає опору на життєві ситуації, професійні та соціальні сценарії;
- критичне мислення — навчання аналізувати, порівнювати розв'язки, відхиляти помилкові висновки;
- цифрові інструменти — геометричні редактори, графіки онлайн, діагностичні платформи;
- колективна діяльність — проектне, кооперативне та проблемне навчання.

Отже, новий навчальний рік ставить перед вчителями математиками нову «формулу майбутнього»: від традиційного пояснення до організації навчального середовища, в якому учень досліджує, моделює, співпрацює й відповідає за власне навчання.

Методичні орієнтири цього періоду — прикладні задачі, математичне моделювання, цифрові інструменти, діагностика та проектно-кооперативні форми роботи — дозволяють реалізувати вимоги державного стандарту, готують учнів до складання Національного мультипредметного теста та життєдіяльності в сучасному світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Математика в дії: інтерактивні симуляції для практичного застосування. Освітня платформа «Формула». URL:<https://surl.li/lytmtf> (дата звернення: 11.05.2026).
2. Кухаревич В. О. Методи і прийоми розвитку критичного мислення на уроках математики. Освітній проект «На урок». URL:<https://surl.li/mrdczr> (дата звернення: 11.05.2026).
3. Вдовиченко С. А. Методика формування просторового мислення старшокласників у процесі вивчення систематичного курсу стереометрії(синергетичний підхід). Освітній проект «На урок». URL:<https://surl.li/pejquw> (дата звернення: 11.05.2026).
4. Навчання на основі головоломок : навч.-метод. посіб. / уклад.: К.В.Терлецька, К. О. Антошина ; за ред. С. О. Довгого. – Київ : Національний центр «Мала академія наук України», 2024. 364 с. URL:<https://surl.li/bhnjnp> (дата звернення: 11.05.2026).

Алла СЕВЕРИНОВА,

методист лабораторії природничо-математичних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ФІЗИКА ТА ХІМІЯ: МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ОНОВЛЕНОГО ЗМІСТУ ОСВІТИ

Сучасний етап реформування природничої освіти вимагає від педагога переосмислення традиційних підходів на користь формування цілісної наукової картини світу та життєвих компетентностей учнів. Тому у процесі підготовки цих методичних рекомендацій ми спиралися на чинну нормативно-правову базу та актуальні інструктивно-методичні листи Міністерства освіти і науки України (перелік поданий у списку джерел). Згідно з методичними рекомендаціями МОН України, **пріоритетними є діяльнісний підхід, розвиток критичного мислення та забезпечення беззаперечного дотримання правил безпеки життєдіяльності в освітньому процесі**. Реалізація цих завдань передбачає відмову від пасивного засвоєння знань на користь активного дослідження.

Такий підхід забезпечує відповідність пропонованих інструментів державним стандартам та вимогам освітньої галузі у 2026/2027 навчальному році.

Запропоновані матеріали покликані допомогти вчителю вибудувати ефективну траєкторію навчання, де теоретичні знання **стають у нагоді** під час вирішення реальних практичних викликів та сприяють формуванню ціннісних орієнтирів сучасної молоді. Отже, все за порядком.

Діяльнісний підхід та розвиток критичного мислення

Як ми уже зазначали, сучасна парадигма природничої освіти зміщує акцент із відтворення готових знань на активну пізнавальну практику, де учитель виступає модератором дослідницького процесу. Реалізація цього завдання в межах вивчення фізики та хімії передбачає системне впровадження таких **методичних інструментів**:

1. Проблемно-пошукові методи: організація навчання через розв'язання відкритих задач і ситуативних кейсів, що стимулюють учнів самостійно формувати запитання та шукати відповіді.

2. Дослідницьке проєктування: перехід від репродуктивних лабораторних робіт до довготривалих STEM-проєктів, які передбачають етапи моделювання, конструювання та практичного випробування створених продуктів.

3. Інформаційний аналіз: формування вміння працювати з різними джерелами даних, де учні вчаться відрізняти наукові факти від суджень, синтезувати інформацію та перевіряти її на достовірність.

4. Культура гіпотез: заохочення здобувачів освіти до вільного генерування ідей та обов'язкової верифікації власних припущень шляхом проведення експериментів або математичних розрахунків.

5. Критична рефлексія: впровадження технік самооцінювання та взаємоаналізу, що допомагають учням усвідомити власну траєкторію навчання та оцінити прикладне значення отриманих результатів.

6. Практико-орієнтоване моделювання: активне використання фізичних та хімічних дослідів як основи для розуміння технологічних процесів сучасного світу, де здобуті компетенції безпосередньо стають у нагоді в повсякденному житті.

Оскільки провідною складовою навчання фізики та хімії є **дослідницька діяльність**, яка реалізується через проблемно-пошукові методи та дослідницьке проєктування, то у цьому процесі учитель має гармонійно поєднувати вирішення теоретичних і практичних завдань. Якщо теоретичний блок спрямований на виявлення причинно-наслідкових зв'язків та встановлення характеристик об'єкта, то практична частина повинна забезпечувати апробацію цих знань через *демонстрації, домашні спостереження, фронтальні лабораторні роботи та індивідуальні проєкти*. Такий підхід передбачає активну взаємодію учнів як із реальними об'єктами природи, так і з їхніми віртуальними моделями.

Логічним продовженням розвитку дослідницьких навичок є **формування інформаційної грамотності та вміння працювати з гіпотезами**. Педагогу доцільно максимально використовувати діяльнісні форми навчання, заохочуючи здобувачів освіти до генерування ідей, моделювання та STEM-проєктування. В умовах сучасних викликів, зокрема при дистанційному навчанні, ці методи набувають нових форм. Наприклад, якщо вивчення матеріалу фокусується на наочних дослідах, учитель може використовувати формат відеодемонстрацій із наступним виконанням учнями практичних дій у власному темпі, використовуючи підручні матеріали за наданим переліком.

Поряд із експериментом, однією з найважливіших ділянок роботи в системі природничої освіти залишається **розв'язування задач**. Вони є універсальним інструментом, що ефективно використовується на всіх етапах: від постановки проблеми та мотивації до контролю якості знань. При цьому в умовах особистісно зорієнтованого навчання вкрай важливо здійснювати диференційований добір задач, враховуючи нахили та освітні потреби учнів. Згідно з вимогами компетентнісного підходу зміст задач має бути наближеним до реальних умов життєдіяльності, що дозволяє учням бачити практичну цінність науки.

Ефективне навчання неможливе без формування ціннісних орієнтирів, тому розв'язування задач та проведення досліджень варто тісно пов'язувати з розкриттям здобутків вітчизняної науки. Висвітлення **внеску українських учених у світовий прогрес має вирішальне значення для національного виховання та формування почуття гордості за Батьківщину**. На прикладах життєвого шляху видатних фізиків і хіміків важливо продемонструвати учням алгоритми досягнення успіху в науковій галузі. Ось конкретні імена українських учених, чиї біографії найкраще підходять для демонстрації «алгоритмів успіху»:

У галузі фізики та астрономії:

ІВАН ПУЛЮЙ: його постать — це ідеальний приклад поєднання фундаментальної науки та патріотизму. Він першим відкрив X-промені (неофіційно), сконструював «трубку Пулюя» та здійснив перший переклад Біблії українською мовою. Його алгоритм успіху: **«Наукова допитливість + знання багатьох мов + служіння національній ідеї»**.

СЕРГІЙ КОРОЛЬОВ: уродженець Житомира, конструктор, який вивів людство в космос. Його шлях

через випробування (репресії) до зірок демонструє **силу волі, масштабне стратегічне мислення та здатність до об'єднання зусиль тисяч фахівців задля великої мети.**

МИКОЛА АМОСОВ: хоча він відомий як медик, його внесок у розвиток біоінергетики та розробку систем штучного інтелекту є неocenним для сучасної фізики та інформатики. Його приклад вчить **системному підходу до здоров'я та важливості міждисциплінарних знань.**

У галузі хімії та матеріалознавства:

ІВАН ГОРБАЧЕВСЬКИЙ: видатний біохімік, перший міністр охорони здоров'я в Європі. Він першим синтезував сечову кислоту, чим довів єдність живої та неживої природи. Його успіх базувався на **глибокій аналітиці та прагненні реформувати систему охорони здоров'я через призму хімічних знань.**

ВОЛОДИМИР ВЕРНАДСЬКИЙ: основоположник геохімії та біогеохімії, творець вчення про ноосферу. Його шлях демонструє **глобальність мислення: вміння бачити хімічні процеси у масштабах планети та відповідальність вченого за майбутнє цивілізації.**

ЛЕВ ПИСАРЖЕВСЬКИЙ: видатний вчений-хімік, який розробив електронну теорію каталізу. Його приклад показує, як **теоретичні відкриття можуть докорінно змінити промислові технології та практичну хімію.**

Діяльнісний підхід у викладанні фізики передбачає, що експеримент є не просто ілюстрацією до теорії, а повноцінним інструментом наукового пошуку. Саме під час лабораторних та практичних занять здобувачі освіти опановують алгоритми дослідницької діяльності: від постановки проблемного питання та висунення гіпотез до верифікації результатів і формулювання обґрунтованих висновків.

З огляду на це, планування практичної частини навчання має бути гнучким. Учителю може інтегрувати обов'язкові роботи у структуру довготривалих навчальних проєктів, замінювати традиційні фронтальні дослідження домашніми спостереженнями (за умов дотримання безпекових норм) або використовувати цифрові лабораторії для моделювання складних процесів. Такий підхід дозволяє перетворити кількісні показники програми на якісний досвід самостійного відкриття.

Мінімальна кількість експериментальних робіт з фізики (лабораторного практикуму, фронтальних лабораторних, практичних), яку повинні виконати учні, подано в таблиці. У цю кількість входять і роботи, що виконані в рамках навчальних проєктів, які передбачали експериментальне дослідження, домашні дослідження і спостереження.

Рівень стандарту	1 семестр	2 семестр
10 клас	4	4
11 клас	4	4
Профільний рівень		
10 клас	7	7
11 клас	7	7

Адаптивність та безпека освітнього процесу в сучасних умовах

В умовах воєнної агресії безпековий компонент освітнього процесу набуває статусу стратегічного пріоритету та виходить далеко за межі традиційного інструктажу з техніки безпеки. Під час викладання предметів природничого циклу, де практична діяльність є невід'ємною частиною, особливу увагу слід приділити адаптації безпекових протоколів до викликів сьогодення. Це передбачає не лише готовність до негайного переходу в укриття, а й гнучкість у виборі форм організації навчання, що дозволяє зберегти якість освіти без ризику для життя учасників процесу.

Для забезпечення безпекових умов під час проведення **практичних занять та дослідів** методична служба рекомендує вчителям:

1. **Сформувати «екстрений протокол зупинки дослідів»:** кожен експеримент має бути спланований так, щоб його можна було перервати за 30-60 секунд. Учителю повинен заздалегідь визначити точки безпечного знезрушення приладів та герметизації реактивів у разі сигналу «Повітряна тривога».

2. **Провести ревізію обладнання та речовин:** на період воєнного стану варто мінімізувати використання відкритого вогню, концентрованих кислот та високої напруги, замінюючи їх на безпечніші аналоги або віртуальні симуляції, особливо в закладах, де шлях до укриття є тривалим.

3. **Впровадити принцип «безпечного домашнього експерименту»:** при дистанційній формі навчання надавати інструкції лише до тих дослідів, що використовують інертні побутові речовини, та наголошувати на обов'язковій присутності батьків або законних представників учнів.

4. **Враховувати психоемоційний стан:** уникати проведення дослідів із різкими звуковими або світловими ефектами, які можуть стати тригерами паніки; за потреби — попереджати учнів про специфіку візуальних чи звукових проявів експерименту заздалегідь.

З огляду на це, окрім основної очної форми, вчителям фізики та хімії доцільно урізноманітнювати освітній процес альтернативними форматами, як-от **семінари, інтерактивні уроки (дискусійні групи, уроки-«суди», пресконференції) чи лекції.** Вибір конкретних методів очного або дистанційного навчання учитель визначає самостійно, враховуючи безпекову ситуацію в регіоні, технічні можливості закладу та специфіку віддаленого доступу до матеріалів. Головною умовою при цьому залишається безумовне досягнення очікуваних результатів, визначених навчальними програмами.

Ефективна реалізація **дистанційної моделі** вимагає від педагога збереження логіки освітнього процесу: під час навчання онлайн повинні реалізовуватися всі типи уроків та їхні етапи. Вивчення нового матеріалу доцільно проводити у синхронному режимі (відеоконференції Google Meet, Zoom, Teams) або асинхронно — через використання якісного контенту на YouTube-каналах та офіційному сайті закладу.

Особливої актуальності набуває модель навчання «віртуальний перевернутий клас», реалізована на платформах Google Classroom або Moodle. Ключовою перевагою цієї моделі в умовах нестабільного енергопостачання чи частих тривог є те, що учні отримують можливість працювати в індивідуальному темпі: переглядати навчальні відео, аналізувати інформаційні ресурси та опрацьовувати теоретичну базу заздалегідь. Це дозволяє використовувати дорогий час безпосереднього спілкування з учителем для обговорення найскладніших питань, розв'язування задач та віртуальних досліджень.

Академічна свобода сучасного вчителя

Академічна свобода сучасного вчителя фізики та хімії базується на відсутності жорсткого розподілу годин у модельних навчальних програмах. Педагог самостійно визначає часові межі для кожної теми, орієнтуючись на навчальний план закладу освіти та очікувані результати навчання. На основі обраної модельної програми учитель розробляє власну навчальну програму, яка після затвердження педагогічною радою стає фундаментом для гнучкої організації освітнього процесу.

Така автономія дозволяє педагогу творчо підходити до змісту предмета, вносячи корективи відповідно до підготовленості класу та матеріально-технічних можливостей закладу. Учителю може інтегрувати регіональний компонент, розширювати складні теми за запитами громади або навпаки — ущільнювати матеріал, вилучаючи надмірну деталізацію. Важливою складовою

є право самостійно варіювати тематику практичних і творчих робіт, адаптуючи їх до умов змішаного чи дистанційного навчання. Усі ці зміни мають на меті своєчасне реагування на конкретні безпекові та соціальні умови, щоб розроблені освітні траєкторії **ставали у нагоді під час формування цілісних знань учнів.**

Навчання фізики у 2026-2027 роках може бути організоване за такими модельними навчальними програмами:

- «Фізика. 7–9 класи» (автори Кремінський Б. Г., Гельфгат І. М., Божинова Ф. Я., Ненашев І. Ю., Кірюхіна О. О.);
- «Фізика. 7–9 класи» (автори Максимович З. Ю., Білик М. М., Варениця Л. В., Коваль Г. С., Микитеск О. М., Ординович М. Б., Созанський А. В., Шевців В. Ф.);
- «Фізика. 7–9 класи» (автори Голово М. В. та ін.).

Навчання хімії можна організувати за такими модельними навчальними програмами:

- «Хімія. 7–9 класи» (автор Григорович О. В.);
- «Хімія. 7–9 класи» (авт. Лашевська Г. А.);
- «Хімія. 7–9 класи» (авт. Папіш).

На сучасному етапі розвитку цифрового суспільства в освітній простір увпнено входять інструменти штучного інтелекту (ШІ). Вони стають невід'ємною частиною освітнього процесу, відкриваючи нові можливості для візуалізації складних мікропроцесів, автоматизації рутинних задач та персоналізації навчання. Проте методична служба наголошує: **ШІ — це лише цифровий помічник**, інтелектуальний асистент, який не може замінити критичне мислення педагога, його фахову інтуїцію чи безпосередній емоційний контакт із класом.

Використання ШІ має базуватися на принципах академічної доброчесності та наукової верифікації. Педагог має навчити здобувачів освіти сприймати ШІ як джерело ідей та структурних схем, які обов'язково потребують подальшого аналізу, перевірки фактів та творчого опрацювання людиною.

Для ефективної організації роботи вчителям фізики та хімії рекомендується використовувати такі групи інструментів:

1. Генеративні мовні моделі (текстові асистенти)

- **ChatGPT / Google Gemini / Microsoft Copilot:** Допомогають у створенні планів-конспектів, генеруванні умов задач із нестандартними сюжетами, розробці сценаріїв для навчальних дискусій та підготовці пояснень складних термінів «простими словами».

- **Claude:** Ефективний для редагування великих обсягів тексту та створення методичних роз'яснень.

2. Створення візуального та мультимедійного контенту

- **Midjourney / DALL-E 3 / Canva Magic Design:** Стають у нагоді під час створення унікальних ілюстрацій до тем, які важко візуалізувати традиційно (наприклад, моделювання вигляду екзопланет, структури кристалічних ґраток або перебігу швидких хімічних реакцій на молекулярному рівні).

- **Gamma App / Tome:** Швидке створення інтерактивних презентацій до уроків за заданою темою з автоматичним підбором структури.

3. Інструменти для оцінювання та зворотного зв'язку

- **Conker / Quizizz AI:** Автоматичне генерування тестів, вікторин та контрольних запитань на основі завантаженого тексту параграфу або посилання на відеоурок.

- **Formative AI:** Надає вчителю можливість швидко аналізувати відповіді учнів та створювати персоналізовані підказки для корекції знань.

4. Спеціалізовані наукові асистенти

- **WolframAlpha:** Потужна обчислювальна система, що дозволяє перевіряти складні фізичні розрахунки, будувати точні графіки функцій та аналізувати хімічні формули.

- **Perplexity AI:** Інструмент для пошуку наукових джерел, який надає посилання на конкретні ресурси, що критично важливо для підготовки учнівських дослідницьких проєктів.

Виважене використання цих інструментів дозволяє вчителю вивільнити час для творчої та виховної складової уроку, а учням — розвинути навички «промпт-інжинірингу» (вміння правильно ставити завдання), які обов'язково стануть у нагоді в їхній майбутній професійній діяльності.

Методичне застереження: під час роботи з будь-яким ШІ-інструментом учитель повинен пам'ятати про ризик «галюцинацій» моделей (надання неіснуючих фактів чи помилкових обчислень). Кожен результат роботи ШІ має проходити обов'язкову експертну перевірку вчителем перед використанням на уроці.

Надбання вчителів області

Цифрові ресурси

1. **Електронний навчальний посібник «Світлові явища. Фізика 9 клас. НУШ».** Гавриш Ольга Миколаївна, учитель фізики і математики Дмитрівського навчально-виховного комплексу «загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів – дошкільний навчальний заклад» Новодмитрівської сільської ради Золотоніського району Черкаської області. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1pq5drtlVj7b-la5zaHEQQd5OE-OgGb9g?usp=sharing>

2. **Розробка теми «Будова атома та атомного ядра» на сайті 9 клас НУШ.** Патлай Тетяна Валеріївна, учитель фізики Доброводівського ліцею імені Миколи Руденка Дмитрушківської сільської ради Уманського району Черкаської області. URL: https://drive.google.com/drive/folders/1FO_X7Z_YyulPtsSjNw4ffP20qGyPZnnq?usp=sharing

3. **Вебквест із фізики для 9 класу «Таємниці шоколадної фабрики: випробування Віллі Вонки».** Ніколенко Руслана Володимирівна, учитель фізики Байбузівського ліцею Мошнівської сільської ради Черкаського району Черкаської області. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/103GTbWz1uvfBcm2nlGHAAsZtX0ppocf>

4. **Електронний практичний посібник «Фізичні кейси для позакласної роботи в 7 – 9 класах».** Вовченко Оксана Іванівна, учитель фізики і інформатики Великосеvast'янівського ліцею Христинівської міської ради Черкаської області. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1-d0O5qGk5rMyfFRHkG9yz-nd0612251?usp=drive-link>

5. **Електронний ресурс «Збірник веб-квестів для 8 класу Chemi Quests».** Хитрук Алла Дмитрівна, учитель хімії Ятранівської філії Ладижинського ліцею Ладижинської сільської ради Уманського району Черкаської області. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1qvygq5dEhYsc9BJYNHjOObKXVvgH5c4w?usp=drive-link>

6. **Електронний ресурс «STEM-простір "Світ води: від молекули до планети».** Семененко Анна Олексіївна, Денисенко Галина Валентинівна, Лозова Тетяна Вікентіївна, учителі ліцею «Успіх» Монастирищенської міської ради Черкаської області. URL: <https://sites.google.com/view/waterstem/%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0>

7. **«Навчальний вебсайт "У світі неорганічних речовин».** Ключ Оксана Володимирівна, Ключ Світлана Володимирівна, учителі Канівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №1 імені Т.Г.Шевченка Канівської міської ради Черкаської області. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1RzTMug4wPpvtWFDv9oCiKJeUliemAP>

8. **Електронний ресурс «Вебквести з хімії. 7 клас».** Перемей Жанна Миколаївна, учитель хімії

Балаклеївської філії №2 опорного закладу освіти «Балаклеївський ліцей» Балаклеївської сільської ради Черкаської області. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/10ICCWa-7jxNKmyS3dF9JfKTWxG-0xFL>.

9. Електронний ресурс «Фізичні та хімічні явища». Шепета Оксана Миколаївна, учитель хімії та біології Черкаської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №28 ім. Т.Г. Шевченка Черкаської міської ради Черкаської області. URL: <https://bit.ly/3OeP4k0>.

10. Веб-квест «Перші кроки. Елементи. Сполуки». Погоріла Людмила Олександрівна, учитель хімії Смілянської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів №12 Смілянської міської ради Черкаської області. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1VdlvOgVHSNyDdjBPgSkGkPAAf6-IQIUL?usp=sharing>.

11. Електронний ресурс «Хімічний паспорт людини». Петрук Інна Павлівна, викладач хімії Державного навчального закладу «Жашківський аграрно-технологічний професійний ліцей» заURL: <https://drive.google.com/drive/folders/1UAWt98Em9HdcuoelWoa1H7V/DOKUQ-c0G?usp=sharing>.

ПОСІБНИКИ (НА САЙТІ ІНСТИТУТУ В ЕЛЕКТРОННІЙ БІБЛІОТЕЦІ URL: [HTTP://LIBRARY.IPPRO.COM.UA/](http://library.ippro.com.ua/))

- Методичні посібники «Сучасний урок фізики 7 клас: досліджуємо, моделюємо, подорожуємо. Методичний посібник для вчителя НУШ»; «Сучасний урок фізики 8 клас: досліджуємо, моделюємо, подорожуємо. Методичний посібник для вчителя НУШ»; «Сучасний урок фізики 9 клас: досліджуємо, моделюємо, подорожуємо. Методичний посібник для вчителя НУШ». Обласний творчий колектив учителів фізики у такому складі: Северинова Алла Миколаївна, методист лабораторії природничо-математичних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» (керівник обласної творчої групи), Довгий Олег Андрійович, учитель фізики Смілянська спеціалізована школа І-ІІІ ступенів №12 Смілянської міської ради, Токова Валентина Валеріївна, учитель фізики Черкаської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №7 Черкаської міської ради, Пасічна Людмила Іванівна, учитель фізики Черкаської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №19 Черкаської міської ради, Якуша Лілія Григорівна, учитель фізики Костянтинівської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів Балаклеївської сільської ради.

- Методичні посібники «Я готуюсь до уроку хімії. 9 клас. НУШ»; «Я готуюсь до уроку хімії. 7 клас. НУШ»; «Я готуюсь до уроку хімії. 8 клас. НУШ». Обласний творчий колектив учителів хімії у такому складі: Северинова Алла Миколаївна (керівник творчої групи); Босецька Тамара Кузьмівна, учитель хімії Костянтинівської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів Балаклеївської сільської ради; Власенко Наталія Василівна, учитель хімії Благодатнівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів ім. Г.П. Берези Золотоніської міської ради; Завгородня Ірина Василівна, учитель хімії Смілянської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №10 Смілянської міської ради; Заруба Лілія Віталіївна, учитель хімії Смілянської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №11 Смілянської міської ради; Куник Наталія Володимирівна, учитель хімії Шукайводської гімназії Христинівської міської ради; Морозова Тетяна Петрівна, учитель хімії опорного закладу освіти "Балаклеївський ліцей імені Євгенії Гуглі" Балаклеївської сільської ради Олійник Тетяна Миколаївна, учитель хімії Теклинської філії опорного закладу освіти «Балаклеївський ліцей імені Євгенії Гуглі» Балаклеївської сільської ради; Смаглюкова Олена Іванівна, учитель хімії Золотоніської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №3 Золотоніської міської ради; Смирнова Ольга Юріївна, учитель хімії Уманської

гімназії №14 Уманської міської ради; Сумський Юрій Олександрович, учитель хімії Черкаської гімназії №9 ім.О.М.Луценка Черкаської міської ради.

- Дидактичний матеріал «Картки-завдання з фізики для 7 класу НУШ». Остапенко Василь Іванович, учитель фізики Комунального закладу "Ротмістрівський ліцей ім.Героя України Євгена Лисенка" Ротмістрівської сільської ради. URL: https://drive.google.com/file/d/1IFK11BJcsN58EI_P-VgJsd3C2gyio7/view?usp=sharing.

- «Робочий зошит з фізики 9 клас». Шмідт Вікторія Володимирівна, учитель фізики і математики Христинівського ліцею Христинівської міської ради Черкаської області URL: https://drive.google.com/file/d/17iJUXyOYcGmYSPqH3Lg-SsR_F1e385ru/view?usp=sharing.

- Методичний посібник «Інноваційний промпт-бук: трансформація методики викладання фізики у 8 класі». Батеровська Ірина Леонідівна, учитель фізики Будищенського закладу загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів Будищенської сільської ради Черкаської області. URL: https://drive.google.com/drive/folders/1cLThLtUg_Nfd8OV5oUKngroHIDvmao_Y?usp=sharing.

- Посібник «Хімія в дії. Воркбук до курсу хімії 8 класу». Хитрук Алла Дмитрівна, учитель хімії Ятранівської філії Ладизинського ліцею Ладизинської сільської ради Уманського району Черкаської області. URL: https://drive.google.com/drive/folders/1a3rzFKsOSX1PX_GnG0zzHo6veYSElSp?usp=sharing.

- Посібник «Chemistry game: від гейміфікації до компетентностей НУШ». Полянчук Лариса Вікторівна, учитель хімії Полянської гімназії Уманської міської ради Черкаської області. URL: https://drive.google.com/file/d/1gxMgGCHoSqthxGMP4x32UhL0Cnral5Of/view?usp=drive_link.

- Посібник з хімії «Підсумкові контрольні роботи з хімії для 7-8 клас НУШ». Вовченко Тетяна Іванівна, учитель хімії Смілянського навчально-виховного комплексу "Загальноосвітня школа І ступеня - гімназія імені В.Т.Сенатора" (з дошкільним підрозділом) Смілянської міської ради Черкаської області. URL: <https://drive.google.com/file/d/1FW0AcyfyB-GvsMun9dEMFNaBciDVMtKo/view?usp=sharing>

Така багаторівнева організація роботи дозволяє вчителю створити надійний освітній каркас, де безпекові заходи та сучасні цифрові технології стають у нагоді для забезпечення безперервного та змістовного вивчення природничих наук.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДжЕРЕЛ

1. Інструктивно-методичні рекомендації щодо реалізації Нової української школи в 7 класі та подолання освітніх утрат під час вивчення фізики та астрономії у 2024–2025 навчальному році.

2. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

3. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>.

4. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <http://surl.li/ztijar>

5. Постанова Кабінету Міністрів України від 28.07.2023 р. № 782 «Про початок навчального року під час воєнного стану в Україні». URL: <http://surl.li/txfefy>.

6. Додаток до листа МОН України від 30.08.2024 1.1/15776-24 «Методичні рекомендації щодо викладання у 2024/2025 навчальному році фізики». URL: <http://surl.li/mocwzr>.

7. Методичні рекомендації щодо навчання змісту предметів «Фізика», «Фізика та астрономія» у 2024- 2025 навчальному році. URL: https://drive.google.com/file/d/1yziBg_r1FaabFFIBTHyShjbiNzurwFAug/view.

Володимир КРИЖАНІВСЬКИЙ,

завідувач лабораторії природничо-математичних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», заступник директора Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів №20 Черкаської міської ради Черкаської області

ГЕОГРАФІЯ БЕЗ МЕЖ: ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ У ШКОЛІ

Сучасний світ перебуває у стані стрімких змін, що охоплюють усі сфери суспільного життя. Глобалізаційні процеси, цифровізація або діджиталізація, розвиток інформаційних технологій, екологічні виклики та зміни на ринку праці формують нові вимоги до освіти. У таких умовах шкільна географія перестає бути лише навчальним предметом, спрямованим на засвоєння теоретичних знань про природу, населення та господарство світу. Сьогодні шкільна географія стає важливим інструментом формування світогляду учнів, розвитку просторового мислення, екологічної свідомості та здатності орієнтуватися у глобальних процесах.

Концепція Нової української школи передбачає перехід від знаннєвої моделі навчання до компетентнісної. Це означає, що учень має не лише володіти певною інформацією, а й уміти застосовувати знання у реальних життєвих ситуаціях, критично мислити, працювати в команді, аналізувати інформацію та приймати рішення. Саме тому особливого значення набуває впровадження інноваційних методів навчання.

Яскравим прикладом такої трансформації є сучасний урок географії. Урок географії сьогодні — це не просто робота з підручником та картою. Це дослідницька діяльність, цифрові технології, інтерактивні вправи, робота з геоінформаційними сервісами, проектна діяльність, віртуальні подорожі, створення моделей, презентацій та міні-досліджень. Інноваційні підходи сприяють підвищенню мотивації учнів до навчання, роблять освітній процес більш практичним, цікавим і наближеним до реального життя.

Одним із провідних напрямів модернізації освіти є **компетентнісний підхід**. Він орієнтує освітній процес на формування в учнів умінь і навичок, необхідних для успішної самореалізації у сучасному суспільстві. Географія має значний потенціал для розвитку ключових компетентностей учнів. Під час вивчення предмета учні навчаються аналізувати карти, працювати з інформацією, порівнювати статистичні дані, досліджувати природні та соціально-економічні явища. Водночас формується екологічна грамотність, підприємливість, інформаційно-цифрова компетентність, уміння навчатися впродовж життя.

Особливу роль у реалізації компетентнісного підходу відіграють практичні роботи та дослідницькі завдання. Наприклад, учні можуть аналізувати кліматичні зміни у своєму регіоні, створювати туристичні маршрути, досліджувати демографічні процеси або проводити міні-моніторинг стану довкілля. Компетентнісно орієнтоване навчання передбачає активну діяльність учнів. Учитель у такому процесі виступає не лише джерелом знань, а й наставником, організатором і фасилітатором освітнього середовища.

Інтерактивні методи навчання спрямовані на активну взаємодію всіх учасників освітнього процесу. Вони допомагають створити атмосферу співпраці, зацікавленості та творчого пошуку. Одним із найефективніших методів є робота в групах. Під час виконання спільних завдань учні вчаться співпрацювати, висловлювати власну думку,

аргументувати позицію та слухати інших. Наприклад, під час вивчення теми «Глобальні проблеми людства» учні можуть працювати в групах над дослідженням екологічних, демографічних чи енергетичних проблем.

Широко використовуються методи «мозкового штурму», дискусії, дебати, рольові ігри та моделювання ситуацій. Під час уроків географії такі методи дають змогу створювати моделі міжнародних переговорів, обговорювати екологічні проблеми або планувати розвиток територій.

Ефективним є також **метод кейсів**. Учні отримують певну проблемну ситуацію та повинні знайти шляхи її розв'язання. Наприклад, можна запропонувати розробити план розвитку туристичної галузі регіону або вирішити проблему забруднення водою.

Інтерактивні технології допомагають перетворити урок географії на простір активного пізнання, де учень стає не пасивним слухачем, а учасником освітнього процесу.

Сучасний урок географії неможливо уявити без використання **цифрових технологій**. Вони відкривають нові можливості для візуалізації інформації, проведення досліджень та організації дистанційного навчання. Одним із найпоширеніших інструментів є інтерактивні карти та геоінформаційні системи. Використання таких сервісів дозволяє учням досліджувати території, аналізувати природні явища та просторові процеси.

Віртуальні екскурсії та 3D-моделі сприяють формуванню просторового мислення. Учні можуть здійснювати віртуальні подорожі до різних країн світу, досліджувати вулкани, океани, гірські системи чи природні заповідники. Важливим елементом цифровізації є використання онлайн-платформ для навчання. Інтерактивні вправи, тести, вікторини та цифрові лабораторії допомагають урізноманітнити освітній процес і підвищити мотивацію учнів.

Застосування мультимедійних презентацій, відеоматеріалів, анімацій та інфографіки робить навчальний матеріал більш доступним та зрозумілим. Особливо ефективними є короткі навчальні відео, які демонструють природні процеси або економічні явища.

Цифрові технології також створюють умови для індивідуалізації навчання. Учитель може адаптувати завдання відповідно до рівня підготовки учнів, забезпечувати диференційований підхід та організовувати самостійну роботу.

Проектна діяльність є одним із найефективніших способів формування дослідницьких компетентностей учнів. Вона передбачає самостійну або групову роботу над певною проблемою з подальшим представленням результатів. На уроках географії учні можуть створювати екологічні, краєзнавчі, туристичні або соціально-економічні проекти. Наприклад, досліджувати екологічний стан місцевої річки, аналізувати туристичний потенціал свого регіону або розробляти маршрути екологічних екскурсій.

Проектне навчання сприяє розвитку критичного мислення, уміння працювати з різними джерелами інформації, аналізувати дані та презентувати

результати власної діяльності. Особливо цінним є міжпредметний характер проєктів. Географія тісно пов'язана з біологією, історією, економікою, інформатикою та екологією. Це дозволяє створювати інтегровані проєкти, що формують цілісне бачення світу.

Участь у проєктній діяльності допомагає учням відчутти практичну значущість знань та усвідомити власну роль у вирішенні актуальних проблем суспільства.

Сучасна освіта дедалі більше орієнтується на інтеграцію різних галузей знань. Саме тому важливого значення набуває **STEAM-освіта**, яка поєднує науку, технології, інженерію, мистецтво та математику. Географія має широкі можливості для реалізації STEAM-підходу. Наприклад, під час вивчення теми «Природні ресурси» учні можуть досліджувати способи використання альтернативних джерел енергії, створювати моделі сонячних електростанцій або аналізувати екологічні наслідки діяльності людини.

Використання 3D-моделювання та 3D-друку дозволяє створювати моделі рельєфу, вулканів, географічних об'єктів чи архітектурних пам'яток. Це сприяє розвитку просторового мислення та практичних навичок. STEAM-освіта стимулює творче мислення, уміння працювати в команді та знаходити нестандартні рішення. Вона робить географію більш сучасною, практичною та цікавою для учнів.

Одним із ефективних способів підвищення мотивації учнів є **гейміфікація навчання**. Використання елементів гри допомагає зробити уроки більш динамічними, емоційно насиченими та цікавими.

На уроках географії можна використовувати вікторини, квести, інтерактивні карти, настільні ігри, онлайн-змагання та навчальні симуляції. Наприклад, учні можуть брати участь у географічних марафонах, створювати маршрути експедицій або виконувати роль дослідників різних континентів.

Популярними є цифрові платформи для створення інтерактивних вправ та тестів. Такі ресурси дозволяють швидко перевіряти знання, організовувати командні змагання та забезпечувати миттєвий зворотний зв'язок. Гейміфікація сприяє розвитку пізнавальної активності, комунікативних навичок та позитивного ставлення до навчання.

Одним із важливих завдань сучасної географічної освіти є формування **екологічної культури** та відповідального ставлення до природи. Сьогодні людство стикається з численними екологічними проблемами: зміною клімату, забрудненням довкілля, виснаженням природних ресурсів, деградацією земель та втратою біорізноманіття. Саме тому уроки географії мають формувати в учнів усвідомлення взаємозв'язку між діяльністю людини та станом навколишнього середовища.

Ефективними є практичні природоохоронні заходи: екологічні акції, дослідницькі проєкти, участь у прибиранні територій, висадженні дерев, моніторингу стану водойм.

Важливу роль відіграє краєзнавча діяльність. Дослідження природи рідного краю сприяє формуванню екологічної відповідальності та громадянської свідомості.

Сучасний учитель географії — це не лише носій знань, а й організатор творчого, дослідницького та інтерактивного освітнього середовища. В умовах реформування освіти та стрімкого розвитку інформаційних технологій роль педагога суттєво змінюється. Якщо раніше основним завданням учителя було передавання готової інформації, то сьогодні педагог стає наставником, фасилітатором, консультантом і партнером у навчанні.

Учитель географії повинен не лише володіти ґрунтовними предметними знаннями, а й уміти

адаптувати освітній процес до потреб сучасних учнів. Сьогодні школярі живуть у цифровому світі, мають постійний доступ до інформації та швидко сприймають нові технології. Саме тому педагог має створювати таке освітнє середовище, у якому учні не просто запам'ятовують факти, а навчаються аналізувати, порівнювати, досліджувати та застосовувати знання у практичній діяльності.

Важливою складовою професійної діяльності сучасного вчителя є постійний професійний розвиток. Освітні зміни, нові державні стандарти, цифрові інструменти та інноваційні методики вимагають від педагога готовності до безперервного навчання. Учитель має брати участь у семінарах, тренінгах, вебінарах, професійних спільнотах, обмінюватися досвідом із колегами та впроваджувати нові педагогічні практики.

Сучасний учитель географії активно використовує цифрові технології. Робота з інтерактивними картами, онлайн-платформами, геоінформаційними сервісами, мультимедійними матеріалами та цифровими лабораторіями значно розширює можливості освітнього процесу. Педагог стає провідником учнів у цифровому просторі, допомагає їм критично оцінювати інформацію, працювати з різними джерелами та дотримуватися інформаційної культури.

Особливого значення набуває здатність учителя формувати мотивацію до навчання. Сучасні учні потребують практичного та емоційно насиченого навчання, яке демонструє зв'язок між шкільними знаннями та реальним життям. Саме тому педагог має добирати цікаві приклади, використовувати інтерактивні вправи, дослідницькі завдання, рольові ігри, проєктну діяльність та елементи гейміфікації.

Учитель географії також виконує важливу виховну функцію. Через зміст навчального предмета формуються патріотизм, громадянська відповідальність, екологічна свідомість та повага до культурного різноманіття світу. Вивчаючи географію рідного краю, природні ресурси України, глобальні проблеми людства чи культурні особливості різних народів, учні вчаться усвідомлювати власну відповідальність за майбутнє суспільства та довкілля.

Не менш важливим є створення позитивного психологічного клімату в класі. Сучасний учитель має підтримувати партнерські взаємини з учнями, поважати їхню думку, заохочувати ініціативність та самостійність. Атмосфера довіри та співпраці сприяє розвитку творчого потенціалу школярів і підвищує ефективність навчання.

В умовах інклюзивної освіти особливого значення набуває вміння педагога працювати з різними категоріями учнів. Учитель повинен враховувати індивідуальні особливості дітей, застосовувати диференційований підхід, адаптувати навчальні матеріали та створювати умови для успішного навчання кожного учня.

Сучасний педагог має бути відкритим до творчості та педагогічного експерименту. Використання нестандартних форм уроків, проведення географічних квестів, навчальних експедицій, віртуальних подорожей, інтегрованих занять та тематичних фестивалів дозволяє зробити освітній процес більш цікавим і змістовним.

Важливою складовою діяльності вчителя є співпраця з батьками та громадою. Організація спільних екологічних акцій, краєзнавчих досліджень, туристичних заходів та освітніх проєктів сприяє формуванню єдиного освітнього простору та посиленню виховного впливу школи.

Педагог ХХІ століття повинен бути прикладом активної, відповідальної та освіченої особистості. Учитель географії має демонструвати учням відкритість до світу, повагу до природи, прагнення до саморозвитку та готовність до змін. Саме особистість учителя часто стає для школярів джерелом натхнення та мотивації.

Отже, роль учителя у сучасному освітньому просторі є надзвичайно багатогранною. Від професійної майстерності педагога, його творчості, здатності до інновацій та любові до своєї справи залежить ефективність освітнього процесу, розвиток компетентностей учнів та формування майбутнього покоління громадян.

Інноваційні методи навчання відкривають нові можливості для розвитку сучасної географічної освіти. Вони сприяють формуванню

компетентностей, розвитку критичного мислення, творчості, дослідницьких умінь та екологічної свідомості учнів.

Використання інтерактивних технологій, цифрових ресурсів, проектного навчання, STEAM-підходу та гейміфікації робить уроки географії більш цікавими, практичними та ефективними.

Сучасний урок географії — це простір дослідження, творчості та співпраці. Його головною метою є не лише передача знань, а й підготовка учнів до життя у світі, що постійно змінюється.

Отже, географія без меж — це не лише метафора сучасної освіти, а й реальна можливість сформувати покоління активних, свідомих і компетентних громадян, здатних відповідально ставитися до природи, суспільства та власного майбутнього.

Любов ДАНИЛЕНКО,

методист лабораторії природничо-математичних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

СУЧАСНИЙ УРОК БІОЛОГІЇ: ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ В УМОВАХ НУШ

У 2026/2027 навчальному році реформа «Нова українська школа» переходить на ключовий етап, адже 9-ті класи завершують цикл базової середньої освіти за новим Держстандартом, а старша школа розпочинає підготовку до переходу на профільне навчання (10–12 класи). У цих умовах професійна діяльність учителя біології має бути спрямована на реалізацію компетентнісного потенціалу природничої галузі, формування в учнів наукового світогляду, екологічного й критичного мислення, а також розвиток медіаграмотності та вміння аналізувати інформацію. Особлива увага приділяється впровадженню STEM-підходу, міжпредметної інтеграції, дослідницької діяльності та сучасних цифрових ресурсів. Окрім того, пріоритетами залишаються забезпечення психологічно безпечного освітнього середовища та впровадження формувального оцінювання за групами результатів.

Практичне втілення цих стратегічних орієнтирів безпосередньо залежить від трансформації самого освітнього процесу, який має ґрунтуватися на засадах компетентнісного, діяльнісного та STEM-орієнтованих підходів. Головна ознака сучасного уроку біології — це зміщення акценту з нагромадження фактів на розвиток умінь використовувати ці знання для розв'язання життєвих проблем, тобто учні мають оволодіти життєвими компетентностями. І тому сучасний урок біології має бути практико-орієнтованим, дослідницьким та інтерактивним. Для цього вчителю необхідно створювати проблемні ситуації, використовувати дослідницькі й практичні завдання, організовувати групову та командну

роботу, застосовувати кейс-метод, активно залучати міжпредметні зв'язки та формувати в учнів уміння аргументувати власну позицію.

Шановні вчителі біології!

Пропоновані методичні рекомендації покликані стати вашим надійним орієнтиром у моделюванні сучасного уроку біології. Проектуючи кожне заняття, фокусуємо увагу не на обсязі відтвореної інформації, а на здатності школярів застосовувати здобуті знання в практичних ситуаціях. Переконана, що ваш високий професіоналізм, досвід та творчий пошук дозволять успішно реалізувати стратегічні завдання Нової української школи. Отже, розглянемо більш детально **практико-орієнтований урок біології**.

Головною ознакою є перехід від пасивного засвоєння теоретичних знань («запам'ятай назви та визначення термінів, понять») до активного — формування життєвих компетентностей, тобто, саме такий урок відповідає на головне запитання учня: «Навіщо мені це знати і як це знадобиться мені в реальному житті?».

Наведемо ключові аспекти, які розкривають суть такого навчання.

1. Зміна ролі знань: від теорії до дії.

Так, у класичному уроці біології кінцевою метою є знання. У практико-орієнтованому — знання є лише інструментом для вирішення конкретних життєвих завдань. Наприклад, учні не просто вивчають хімічний склад клітини, структуру та принципи її функціонування, а розуміють, як ці складні процеси, що відбуваються в клітині, впливають на їхнє здоров'я, харчування та повсякденний вибір.

2. Ключові ознаки сучасного практико-орієнтованого уроку.

Контекстність (кейс-study): навчання будується навколо реальних ситуацій або проблем. Наприклад, вивчаючи процес фотосинтезу, вчитель пропонує учням таке завдання: розрахуйте, скільки кімнатних рослин потрібно для підтримки оптимального рівня кисню в класній кімнаті.

Дослідницький підхід: якомога більше на уроці проводити мінідосліджень, мініекспериментів, спостережень, лабораторних досліджень та лабораторних робіт. При цьому учні оволодівають ручними навичками, а саме: виділяють ДНК з банана, досліджують плазмоліз у клітинах цибулі, виготовляють мікропрепарати, налаштовують мікроскоп для їхнього розгляду, використовують за призначенням лабораторне обладнання тощо.

Проектна діяльність: створення учнями матеріальних та соціальних продуктів (наприклад, розробка екологічної стежки для школи, вирощування мікрозелені в шкільній мінітеплиці, започаткування артпростору – екологічного музею, який має простір для екоінсталяцій, і де періодично учні й дорослі – митці громади презентують свої доробки чи витвори мистецтва зі старих речей, надаючи їм друге життя).

Фасилітація в освітньому процесі: наразі роль учителя трансформується від контролера до фасилітатора, який супроводжує індивідуальну освітню траєкторію учня.

Міжпредметні зв'язки (STEM/STEAM): біологія тісно переплітається з хімією, фізикою, ІТ та математикою (наприклад, моделювання екосистем або статистичний аналіз генетичних ознак), а також і з мистецтвом.

Треба зазначити, що одним із пріоритетних напрямів сучасної освіти у контексті НУШ є впровадження STEM-підходу. STEM-підхід – це інтегрований підхід, що об'єднує науку, технології, інженерію та математику. Сутність підходу в освітньому процесі полягає в інтеграції різних предметів для вирішення реальних проблем.

Такий підхід відходить від традиційного запам'ятовування фактів, фокусуючись на практичному застосуванні інтегрованих знань та розвитку критичного мислення, креативності, комунікації та співпраці. У вивченні біології цей підхід допомагає учням: досліджувати біологічні явища та процеси (при цьому учні не просто вивчають теорію, а проводять експерименти, збирають дані про об'єкти дослідження та аналізують їх); вимірювати, наприклад, кількість кисню, що виділяється рослиною в різних умовах для розуміння біологічних процесів; використовувати сучасні технології, зокрема сучасний інструментарій – мікроскопи з цифровими камерами, програмне забезпечення для моделювання, бази даних генетичних послідовностей, що дозволяє проводити більш глибокі дослідження. Крім того, використання сучасних інструментів на уроках біології вчителем, дозволяє йому формувати та розвивати інженерне мислення учнів (вони вчать ся проектувати та приймати рішення для розв'язання технічних проблем, зокрема розробляти системи очищення води з використанням мікроорганізмів, створювати моделі екологічних систем з метою прогнозування змін тощо).

Також STEM-підхід дає можливість учням застосовувати математичні знання (математичні

розрахунки та обчислення, статистика та аналіз даних, що необхідні для інтерпретації результатів експериментів, побудови графіків та моделей).

Зазначимо, що інтеграція біології з іншими STEM-науками (технології, інженерія, математика) допомагає учнівству побачити, як саме знання застосовуються в реальному житті. Наприклад, при виконанні проекту «Біороботи» учні конструюють модель роботизованої руки людини, імітуючи будову та функції скелета і м'язів, використовуючи при цьому не лише знання з біології, а й з фізики та інженерії. Виконуючи проєкт «Розумна теплиця», учні проєктують та конструюють мінітеплицю з датчиками, що автоматично регулюють освітлення та вологість, і це є прикладом застосування знань з біології, технологій та інженерії. Цікавими для учнів будуть і такі теми проєктів: «Створення моделі певної екосистеми», «Дослідження якості місцевої водойми», «Вивчення впливу освітлення на ріст рослин», «Створення екологічних мап громади».

Таким чином, STEM-підхід до вивчення біології перетворює учня на науковця-дослідника, котрий самостійно знаходить відповіді на важливі питання, а не просто отримує їх готовими. І тому вчителю конче потрібно впроваджувати практико-орієнтоване навчання біології, залучаючи учнівство до розв'язання реальних соціально-економічних та екологічних проблем. **А для цього доцільно:**

- організовувати інтегровані STEM-уроки;
- використовувати інженерні та конструкторські завдання;
- залучати учнів до створення моделей;
- застосовувати цифрові вимірювальні комплекси;
- організовувати міжпредметні проєкти.

Наступне. Досить важливою під час проведення сучасного уроку біології є дослідницька діяльність учнів. Саме дослідницька діяльність дає можливість учителю розвивати в учнів як базові (спостереження, прогнозування, класифікація), так і інтегровані дослідницькі вміння (формулювання гіпотез, планування та проведення експерименту, доведення достовірності висунутих гіпотез, які вкрай необхідні для виконання науково-дослідницьких проєктів та учнівських науково-дослідницьких робіт (МАН)).

Зважаючи на те, що **навчальне дослідження** є важливим структурним компонентом сучасного уроку біології, вчителю доцільно використовувати такі форми роботи: *мініексперименти; мінідослідження, польові дослідження; спостереження; проєктна діяльність; аналіз біологічних даних; робота з цифровими лабораторіями.*

Наведемо приклади дослідницьких завдань – це зокрема: визначення впливу умов середовища на проростання насіння; дослідження частоти пульсу після фізичного навантаження; вивчення біорізноманіття пришкольної території; моделювання екосистем.

Не менш важливою є і інтерактивність на сучасному уроці біології. Суть інтерактивного уроку біології полягає в переході від пасивного засвоєння фактів (наприклад, зазубрювання текстів з підручника) до активного дослідження живої природи. А головним принципом такого уроку є «навчання через дію». Учень стає не просто слухачем, а дослідником, практиком, «науковцем»,

який разом із вчителем та однокласниками «відкриває» закони життя.

Розглянемо ключові компоненти, які розкривають суть інтерактивного навчання:

1. Зміна ролей учасників освітнього процесу: вчитель як ментор, учень як дослідник. Так, на традиційному уроці вчитель є єдиним джерелом знань, на інтерактивному — він стає фасилітатором (навігатором, ментором, коучем). Він не дає готових відповідей, а створює умови, за яких учні знаходять їх самі через дискусії, експерименти та роботу в малих групах.

2. Візуалізація та занурення в мікро- і макросвіти: біологія вивчає досить складні процеси, які протікають в живих організмах, і часто невидимі неозброєним оком (наприклад, поділ клітин — мітоз й мейоз; фотосинтез, синтез білка, еволюційні зміни), а сучасний урок робить їх матеріальними за допомогою технологій. Це такі технології як 3D-моделювання та AR/VR (дає можливість учням здійснити подорож всередині рослинної клітини, організму людини або розглянути структуру ДНК, протікання процесів синтезу білка та фотосинтезу) та цифрові лабораторії (використання учнями датчиків для миттєвого вимірювання пульсу, рівня кисню чи фотосинтезу в реальному часі).

3. Навчання через розв'язання реальних проблем та життєвих ситуацій (кейс-studi). Замість абстрактної теорії учням пропонують вирішити життєву або наукову проблему. До прикладу, при вивченні теми «Надорганізмові біологічні системи» варто дати учням кейс такого змісту: «У місцевому ставку почала гинути риба. Дослідіть хімічний склад води, проаналізуйте ланцюги живлення та запропонуйте план порятунку водойми».

4. Постійний діалог та командна робота. Інтерактивність на сучасному уроці передбачає взаємодію «учень-учень», «учень-група», «учитель-учень», «учитель-група учнів», а також «учень-комп'ютер/середовище. Для цього використовуються: робота в малих групах - методи на кшталт «Акваріум», «Ажурна пилка» або «Дерево рішень»; гейміфікація — онлайн-вікторини та вебквести.

Також треба зазначити, що сучасний інтерактивний урок неможливий без широкого використання вчителем цифрових інструментів. Це зокрема: інтерактивні платформи Kahoot!, Quizlet, iZZi, LearningApps; Genially; Wordwall; Canva; Mozaweb; Classtime; Google Forms; Padlet (сприяють підвищенню мотивації, розвитку цифрової компетентності, урізноманітненню форм роботи, забезпеченню інтерактивності навчання); віртуальні лабораторії та цифрові симуляції (PhET); QR-кодування (швидкий доступ до інтерактивних вправ, відеофрагментів та додаткових джерел інформації); штучний інтелект (персоналізація навчання, візуалізація складних процесів та розробка диференційованих завдань); **AR** доповнена реальність — коли учень бачить реальний світ навколо себе, але через AR-окуляри на нього накладаються ще якісь віртуальні елементи. Це можуть бути картинки, математичні формули, текст, 3D-моделі, які ніби доповнюють реальність (використання застосунків типу

«Animals 4D+», «AR Anatomy 4D+» та «Dinosaur 4D+» для візуалізації біологічних об'єктів).

VR віртуальна реальність — коли VR-окуляри повністю занурюють учня в інший, штучно створений світ і він уже не бачить реальності навколо себе, а опиняється в комп'ютерній симуляції. Це може бути що завгодно: інша планета, підводний світ, середньовічний замок або організм людини з середини. За допомогою VR-окулярів учні можуть зануритися всередину клітини, побачити як відбувається поділ клітин або подорожувати кровоносною системою організму людини (це робить складні процеси зрозумілими та наочними). А щоб відчувати VR, потрібно спеціальні окуляри (шолом віртуальної реальності), навушники та контролери, які будуть відстежувати рухи учня та дозволяти взаємодіяти з віртуальним середовищем. VR створює ефект присутності в іншому світі, дозволяючи досліджувати та взаємодіяти з нереальними світами.

Таким чином, AR/VR мають великий дидактичний потенціал у навчанні біології. AR робить навчання більш наочним та інтерактивним, а VR дає унікальний досвід занурення у складні теми навчальної програми. Тому справедливо вважають, що AR/VR — це технології, що будуть розвиватися у майбутньому.

Чому ці означені вище компоненти інтерактивного навчання є критично важливими саме для біології? Тому, що завдяки інтерактивності на уроці ми *формуємо наукове мислення* (учні вчатья висувати гіпотези, проводити експерименти, аналізувати помилки та робити висновки); *здійснюємо зв'язок із життям* (рослини, тварини, анатомія і фізіологія організму людини — це те, що оточує нас щодня і саме інтерактивність допомагає зрозуміти, як знання з біології впливають на власне здоров'я, харчування та екологічне майбутнє планети); *розвиваємо «м'які навички» (soft skills)* — критичне мислення, вміння працювати в команді, аргументувати свою думку та слухати інших.

Отже, сучасний інтерактивний урок біології перетворює складну науку про життя на захопливу подорож у світ живих організмів — рослин, тварин, організм людини та біосфери в цілому, де кожен учень є першовідкривачем.

І, насамкінець, звертаємо увагу вчителів біології на організацію навчання у 9-х класах. У новому навчальному році вивчення біології в 9-х класах здійснюватиметься за такими **модельними навчальними програмами**:

- модельна навчальна програма «Біологія. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Балан П.Г., Кулініч О.М., Юрченко Л.П.);
- модельна навчальна програма «Біологія. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Соболев В.І.);
- модельна навчальна програма (авт. Самойлов А.М., Тагліна О.В., Утевська О.М.).

Програми у 9-му класі розраховані на 2,5 год на тиждень, орієнтовно 87,5 годин на рік (години на вивчення тем, розділів вчитель розподіляє самостійно).

Зауважимо, що вчителі біології на основі вибраних модельних навчальних програм розробляють навчальні програми, які затверджуються

педагогічною радою закладу освіти. При цьому вчителі біології мають право внести до їх змісту не більше 20% змін у програмовому навчальному матеріалі.

Зміст означених вище модельних навчальних програм фокусується на формуванні в учнів 9-х класів: уявлення про структуру та закономірності функціонування живої матерії на різних рівнях її організації та розуміння взаємозв'язків між ними; дбайливого ставлення до навколишнього середовища та розуміння власної відповідальності за його стан; розуміння поступового ускладнення біологічної системи у процесі еволюції живої матерії; на інтеграції елементів кар'єрного консультування для того, щоб допомогти учням зрозуміти роль біології у майбутній професії перед вибором профілю навчання у 10 класі; на проєктній діяльності з метою формування предметних і ключових компетентностей; на ситуаційних завданнях (контекстні завдання, що моделюють реальні життєві ситуації та допоможуть учням усвідомити цінність біологічних знань); на оцінюванні навчальних досягнень.

Зазначимо, що оцінювання результатів навчання має здійснюватися відповідно до вимог НУШ. Особливу увагу необхідно приділяти:

- формувальному оцінюванню;
- самооцінюванню;
- взаємооцінюванню;
- оцінюванню за групами результатів

(здійснення досліджень природи; пошук та опрацювання інформації; усвідомлення закономірностей природи).

Формувальне оцінювання має бути систематичним та спрямованим на:

- підтримку навчального поступу учнів;
- розвиток мотивації;
- виявлення навчальних труднощів;
- формування відповідальності за результати навчання.

Для ліцеїстів 10-12 класів, які навчаються за профільним рівнем, оцінювання має включати розвиток рефлексивних навичок та самооцінювання.

Наразі досить важливим завданням у професійній діяльності вчителя біології є його готовність до викладання у старшій профільній школі (10-12 класи). Тому, у зв'язку з впровадженням Державного стандарту профільної середньої освіти (з 2027 року), у 2026/2027 навчальному році вчителям необхідно:

- опанувати методики викладання біології на поглибленому рівні;
- навчитися адаптувати модельні навчальні програми до специфіки академічного ліцею та потреб учнівства;
- створювати умови для забезпечення побудови індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів освіти.

А для того, щоб бути готовими до викликів сучасної біологічної освіти, конче потрібно активно долучатися до роботи у професійних спільнотах вчителів біології та підвищувати свій фаховий рівень на курсах підвищення кваліфікації вчителів біології.

Отже, у 2026/2027 навчальному році викладання біології має бути спрямованим на

реалізацію основних ідей Нової української школи: компетентнісного навчання, діяльнісного та STEM підходів, розвитку критичного мислення, дослідницьких умінь та екологічної свідомості. Ефективне використання вчителем на сучасному уроці інноваційних педагогічних технологій, STEM-технологій, доповненої реальності (AR) та віртуальної реальності (VR), штучного інтелекту, QR-кодування, цифрових інтерактивних платформ та формувального оцінювання сприятиме формуванню компетентного, творчого, відповідального учня, здатного успішно діяти в сучасному інформаційно насиченому світі.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ

1. Біологія у 8 класі НУШ: сучасні технології навчання : навчально-методичний посібник / автор. колек. за заг. ред. Л.І. Даниленко. Черкаси : КНЗ «ЧОІПОПП ЧОР», 2025. 90 с.
2. Василюшина Л.М. Формування дослідницької компетентності учнів. Біологія. 2019. №34-36. С. 4-6.
3. Гірний О. STEM-освіта: термінологія та методологія. Біологія і хімія в рідній школі. 2016. №2. С. 36-37.
4. Задорожний К., Коршевичук Т. Методичні рекомендації щодо навчання біології учнів гімназії відповідно до Концепції Нової української школи: методичні рекомендації. [Електронне видання]. – Київ : Педагогічна думка, 2025. 15 с.
5. Лисогор Л., Берендєєв С., Косенчук Ю. Використання електронних освітніх матеріалів у освітньому процесі: сучасні підходи і технології Нової української школи. Випуск 1 : Навчально-методичний посібник. Київ, 2023. 117 с.
6. Нова українська школа: поради для вчителя / за заг. ред. Н.М. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2019. 208 с.
7. Урок, що розвиває критичне мислення. 70 методів в одній книзі: навч.- метод. посіб. О. Пометун. Київ, 2020. 104 с.
8. Чернова В.С. Розвиток політехнічного мислення учнів під час вивчення біології. Біологія.2005. №32 (116). С. 2-4.
9. Швайка Н.П. Елементи STEM-навчання на уроках біології як важливий чинник соціалізації учнів. Біологія.2019. №3 (591). С. 2-4.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/
2. Балан П.Г., Кулініч О.М., Юрченко Л.П. Модельна навчальна програма «Біологія.7-9 класи для закладів загальної середньої освіти. URL: [https://drive.google.com/file/d/15HNRVpuyCONzOFmyVnREdnSFd5nRy](https://drive.google.com/file/d/15HNRVpuyCONzOFmyVnREdnSFd5nRy/view?usp=sharing) (дата звернення 21 травня 2026)
3. Шевченко Ю. Яким має бути урок біології в сучасній українській школі за програмою НУШ. URL: <https://fbc.biz.ua/news/suspilstvo/yakim-maye-buti-urok-biologiyi-v-suchasnij-ukrayinskij-shkoli-za-programoyu-nush/>
4. TeamLabBody. URL:<https://www.teamlabbody.com/en/index.html>.
5. Цікаві факти. Біологія. URL: <https://tutcikavo.com/tekhnohii/naukovi-facty/774-tsikavi-fakti-pro-biologiy>

Вадим ШЕМШУР,

завідувач лабораторії-центру інформаційних технологій комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ІНФОРМАТИЧНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ: ДОСВІД, ПРІОРИТЕТИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Сучасна інформатична освіта давно вийшла за межі простих інструкцій з користування текстовими процесорами. Сьогодні це динамічний простір, де школярі опановують штучний інтелект, кібергігієну, мови програмування та STEM-проекти. Щоб викладання у 2026/2027 навчальному році було не лише вимогливим, а й захопливим, пропонуємо структурований огляд нормативних орієнтирів, ключів до навчальних програм та інструментів розвитку для вчителя.

Нормативно-правовий фундамент

- Організація навчального процесу в 2026/2027 н.р. спирається на чітку законодавчу та методичну базу:
- Базові Закони України: «Про освіту» та «Про повну загальну середню освіту».
- Державні стандарти: Початкової та базової середньої освіти (Постанова КМУ від 30.09.2020 № 898).
- Програми та рекомендації: Типова освітня програма для 5–9 класів, обрані модельні навчальні програми та інструктивно-методичні рекомендації МОН України (базовий Лист від 13.08.2025 № 1/16828-25).
- Оцінювання та інновації: Наказ МОН № 1093 від 02.08.2024 щодо критеріїв оцінювання, а також актуальні методичні вказівки з розвитку STEM-освіти та інтеграції ШІ.

Основні концепції викладання інформатики

У 2026/2027 навчальному році пріоритетами інформатичної освітньої галузі залишаються:

Формування цифрової компетентності

Навчання має бути спрямоване не лише на оволодіння програмним забезпеченням, а насамперед на розвиток цифрової грамотності, умінь працювати з даними, інформаційної безпеки та медіаграмотності.

Алгоритмічне мислення та програмування

Особлива увага приділяється:

- розвитку логічного мислення;
- розв'язуванню практичних задач;
- вивченню основ програмування мовами Scratch, Python, JavaScript та іншими інструментами відповідно до обраної навчальної програми;

- створенню власних цифрових проектів.

- Інтеграція штучного інтелекту

Сучасний урок інформатики повинен містити елементи роботи з інструментами штучного інтелекту, аналіз можливостей та обмежень таких систем, формування навичок відповідального використання ШІ.

STEM та STEAM-підходи

Важливим залишається впровадження міждисциплінарних проектів, робототехніки, 3D-моделювання, аналізу даних та дослідницької діяльності як основи підготовки учнів до майбутніх професій цифрової економіки.

Навчальні програми

Навчання здійснюється за модельними навчальними програмами, обраними закладом освіти, та спрямоване на реалізацію обов'язкових результатів навчання інформатичної освітньої галузі:

5–6 класи (адаптаційний цикл):

Основна мета: формування стійких навичок користувача, первинного цифрового етикету та алгоритмічного мислення.

Ключові змістові акценти:

Безпечна робота з комп'ютерними пристроями, мережею Інтернет та хмарними сервісами Створення та

редагування простих текстових документів, презентацій і мультимедійних об'єктів.

Ознайомлення з базовими алгоритмічними структурами (слідування, розгалуження, повторення) у візуальних середовищах програмування /

Основи STEM-освіти: реалізація простих міждисциплінарних мініпроектів.

7–9 класи (цикл базового предметного навчання):

Основна мета: Розвиток обчислювального та логічного мислення, навичок аналізу даних, структурування інформації та вирішення складних практичних задач.

Ключові змістові акценти:

- Текстові та табличні процесори: Складне форматування, автоматичне створення змістів, таблиць, використання розширеного математичного та статистичного апарату у таблпроцесорах, візуалізація даних (діаграми, графіки).

- Бази даних та структури даних: Реляційні моделі даних, запити, сортування та фільтрація (Access / MySQL / табличні інтерфейси).

- Алгоритмізація та програмування: Перехід від візуального блочного програмування до текстових мов (Python, C++). Вивчення базових типів даних, списків, функцій, обробки подій та базових алгоритмів сортування/пошуку.

- Комунікаційні технології та веброзробка: Основи HTML/CSS, правила безпеки та етики в мережі, захист персональних даних, протидія фішингу та кібербулінгу (кібергігієна).

Старша профільна школа (10–11 класи)

Навчання здійснюється відповідно до вибраного профілю навчання (математичний, природничий, гуманітарний тощо) за рахунок використання базових та вибіркових модулів:

Базовий курс (10–11 класи): Орієнтований на систематизацію знань з цифрових технологій, поглиблення знань із кібербезпеки, автоматизацію рутинних завдань за допомогою цифрових інструментів та основи вебаналітики.

Вибіркові модулі (за вибором закладу освіти/учнів):

- «Графічний дизайн та мультимедіа» (векторна та растрова графіка, обробка відео, інструменти Canva, Inkscape, GIMP).

- «Бази даних» (проектування та створення реляційних баз даних, мова SQL).

- «Вебтехнології» (дизайн вебсайтів, CMS, HTML5/ CSS3, основи JavaScript).

- «Об'єктно-орієнтоване програмування» (розробка застосунків мовами Python / C# / C++).

- «Основи штучного інтелекту та аналізу даних» (використання генеративного ШІ, Data Science, машинне навчання на базовому рівні).

Інформацію про модельні навчальні програми дивіться на сайті МОН України <https://bit.ly/4cxqync>.

Олімпіади з програмування та інформаційних технологій

Одним із важливих напрямів роботи вчителя інформатики є підготовка учнів до участі в інтелектуальних конкурсах і змаганнях.

Рекомендується забезпечити системну підготовку учнів до:

- Всеукраїнської учнівської олімпіади з інформатики;

- Всеукраїнської учнівської олімпіади з інформаційних технологій;
 - турнірів юних інформатиків;
 - міжнародних та національних змагань з програмування;
 - хакатонів та STEM-конкурсів.
- Для підготовки до олімпіад доцільно використовувати:
- Python;
 - C++;
 - системи автоматичної перевірки програм;
 - онлайн-платформи;
 - проектно-дослідницькі форми роботи.

Підготовка до олімпіад сприяє формуванню стійких навичок алгоритмізації, математичного мислення та самостійного розв'язування складних задач.

Міжнародний конкурс з інформатики та комп'ютерної грамотності «Бобер»

Особливе місце серед масових інтелектуальних змагань займає міжнародний конкурс «Бобер» (Bebras), який проводиться в Україні з 2008 року під егідою Всеукраїнської автономної некомерційної організації «Спільнота залучення юнацтва до інформатики». Почавши як ініціатива Литви у 2004 році, сьогодні спільнота Bebras об'єднує понад 60 країн світу та мільйони учасників, просуваючи ідею доступності обчислювального мислення для кожного.

Основна філософія та особливості конкурсу:

Без бар'єрів кодингу: Завдання конкурсу не вимагають знання конкретних мов програмування чи складного синтаксису. Вони орієнтовані на інтуїтивне розуміння алгоритмів, логіку, оптимізацію, комп'ютерне моделювання та аналіз даних.

Принцип Bebras task: Кожне завдання — це коротка, інтерактивна та візуально приваблива головоломка, розв'язання якої демонструє фундаментальні концепції інформатики (структури даних, графи, кодування, автоматне програмування).

Ключові завдання та освітня цінність:

Розвиток обчислювального мислення (Computational Thinking): Учні вчать декомпонувати складні задачі, знаходити закономірності та будувати кроки їх вирішення.

Популяризація IT-галузі: Конкурс знімає страх перед інформатикою, показуючи її як цікаву та прикладну науку.

Масове охоплення та інклюзивність: Завдяки поділу на вікові категорії (від 2 до 11 класу) конкурс залучає як початківців, так і майбутніх олімпіадників.

Вікова категорія	Назва групи	Ключові акценти завдань
2–3 класи	«Бобреня»	Наочна логіка, прості послідовності, просторове мислення
4–5 класи	«Хлопчик-Бобер»	Базові алгоритми, сортування, пошук закономірностей
6–7 класи	«Бобри розвідники»	Логічні оператори, кодування інформації, графи
8–9 класи	«Бобер»	Комбінаторика, оптимальні шляхи, рекурсивні структури
10–11 класи	«Бобер-Профі»	Моделювання складних систем, оптимізація даних, поняття складності алгоритмів

Практичні рекомендації для вчителя:

Інтеграція в уроки: Використовувати архівні завдання конкурсу (розміщені на офіційному сайті bober.net.ua) як розгрів або кейс-стаді під час вивчення тем «Алгоритми», «Графи» та «Моделювання».

Тренувальні тури: Організовувати передконкурсні шкільні сесії, щоб ознайомити учнів із часовими обмеженнями та веб-інтерфейсом конкурсу.

Залучення молодшої ланки: Проводити групові розбори задач у 2–4 класах для раннього виявлення математичних та логічних здібностей школярів.

Накопичений досвід участі у конкурсі «Бобер» стає для учнів м'яким містком до серйозного текстового програмування та підготовки до профільних олімпіад.

Платформа «Вектор» як ресурс професійного розвитку педагога

У 2026 році важливим інструментом професійного розвитку стала державна платформа «Вектор». Вона забезпечує доступ до програм підвищення кваліфікації, професійних спільнот, освітніх ресурсів та новітніх курсів для педагогів.

Платформа надає можливість:

- проходити курси підвищення кваліфікації;
- формувати індивідуальну освітню траєкторію;
- вести облік професійного розвитку;
- здійснювати пошук актуальних освітніх програм;
- брати участь у державній політиці «Гроші ходять за вчителем».

Для вчителя інформатики платформа відкриває додаткові можливості щодо оволодіння сучасними цифровими технологіями, STEM-практиками та інструментами штучного інтелекту.

Оцінювання навчальних досягнень учнів з інформатики (5–11 класи)

Оцінювання результатів навчання з інформатики здійснюється відповідно до вимог Державного стандарту початкової, базової та профільної середньої освіти й спрямоване на визначення рівня сформованості цифрової, інформаційно-комунікаційної та предметної компетентностей учнів.

Під час оцінювання враховуються:

знання основ інформатики та інформаційних технологій;

- уміння працювати з цифровими пристроями та програмним забезпеченням;
- навички пошуку, опрацювання, аналізу та представлення інформації;
- рівень володіння алгоритмічним мисленням і програмуванням;
- здатність використовувати цифрові інструменти для розв'язання практичних завдань;
- дотримання правил безпечної та відповідальної поведінки в цифровому середовищі;
- уміння працювати індивідуально та в команді під час виконання навчальних проєктів.

Основними видами оцінювання є:

- поточне оцінювання;
- тематичне оцінювання;
- семестрове оцінювання;
- річне оцінювання;
- оцінювання практичних робіт, творчих завдань та навчальних проєктів.

Особлива увага приділяється практичній діяльності учнів, розвитку їхньої цифрової грамотності, творчого потенціалу, критичного мислення та здатності застосовувати набуті знання в реальних життєвих ситуаціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 07.08.2026).
2. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (дата звернення: 07.08.2026).
3. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF> (дата звернення: 07.08.2026).
4. Про затвердження Державного стандарту базової середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF> (дата звернення: 07.08.2026).

- *пов'язувати мистецтво з професіями та креативними індустріями*: ілюстратор, дизайнер, архітектор, куратор, звукорежисер, фотограф, аніматор, режисер, артменеджер, розробник візуального контенту, музейний педагог.

Початкова школа: основа емоційної чутливості й радості творчості

У початковій школі мистецтво має залишатися простором першого відкриття краси, емоцій, образів, звуків, ритмів і форм. Саме тут закладається не лише вміння малювати, співати чи рухатися під музику, а й здатність дивуватися, співпереживати, помічати виразні деталі, розповідати про власні враження. Ефективними залишаються ігрові, наочно-образні й інтегровані форми: малювання під музику, ритмічні вправи, пластичні етюди, казкові візуальні історії, створення простих орнаментів, колажів, масок, ілюстрацій, музичних карт настроя. Важливо давати дітям короткі й зрозумілі завдання, у яких є вибір: колір, форма, матеріал, настрій, персонаж, спосіб презентації. Саме свобода вибору поступово формує внутрішню мотивацію до творчості.

У 2026/2027 навчальному році доцільно посилити наступність між початковою і базовою школою: уже в 3–4 класах учити дітей простих форм рефлексії: «Що я помітив / помітила?», «Який настрій передав твір?», «Що мені вдалося?», «Що я хочу спробувати інакше?». Такий досвід стане основою для подальшого формування оцінювання в 5–9 класах.

5 клас і апробація оновленого змісту: що важливо врахувати

Окремий акцент 2026/2027 навчального року — **апробація підручників і навчальних матеріалів для 5 класу**, зміст яких має враховувати не лише Державний стандарт базової середньої освіти і Типову освітню програму, а й концепції освітніх галузей, створені в межах політики «Освіта для життя». Для мистецької галузі це означає оновлення логіки навчального матеріалу: більше практичного досвіду, дослідження, зв'язку з життям, сучасною культурою, локальним середовищем і дитячими інтересами.

Учителі, які братимуть участь в апробації, мають не лише «випробувати» підручник, а й системно фіксувати, як матеріал працює в класі: чи зрозумілі дітям формулювання, чи не перевантажені сторінки текстом, чи вистачає часу на творчу дію, чи завдання справді допомагають досягати результатів навчання, чи передбачена диференціація, чи є простір для учнівського вибору. Важливо збирати не формальні відгуки, а живі спостереження: де діти зацікавилися, де розгубилися, які завдання потребують спрощення або уточнення, які образи й приклади виявилися найбільш дієвими.

Для всіх учителів мистецтва апробація 5 класу є методичним сигналом: навіть якщо заклад не є учасником апробації, варто вже зараз переосмислювати уроки за логікою «дитина — досвід — дія — рефлексія». Особливо важливо в 5 класі не перевантажувати учнів термінами. Поняття мають вводиться через спостереження: спочатку дитина бачить лінію, пляму, ритм, контраст, фактуру, силует, звук, настрій, а вже потім отримує назву поняття й застосовує його у власній роботі.

9 клас НУШ: мистецтво як простір самовизначення

2026/2027 навчальний рік стає визначальним для дев'ятикласників, адже він знаменує завершення базового циклу НУШ і водночас є вирішальним етапом у виборі подальшого освітнього маршруту. У цьому контексті уроки мистецтва мають трансформуватися: замість сприйняття їх як «заключного року предмета», вони мають стати потужним ресурсом

для профільного самовизначення та формування культурної зрілості учнів.

Зміст курсу в 9 класі доцільно вибудовувати навколо великих смислових тем, а не лише хронології мистецьких стилів. Учні мають досліджувати, як мистецтво говорить про людину, цінності, пам'ять, протест, свободу, технології, національну ідентичність, креативні індустрії. Такий підхід дає можливість поєднувати українське й світове мистецтво, традиційні й сучасні форми, академічні твори й мистецтво повсякденного життя.

Рекомендуємо у 9 класі посилити такі види діяльності:

- *інтерпретаційні дискусії*: «Які докази в самому творі підтверджують твою думку?», «Як змінилося б значення образу в іншому контексті?», «Чому цей твір важливий сьогодні?»;

- *порівняльний аналіз*: один мотив у різних видах мистецтва; одна тема в українському й світовому контексті; академічна традиція і сучасна мистецька практика;

- *мініпроекти з профорієнтаційним змістом*: «Професія в мистецтві», «Мистецтво в моєму місті», «Візуальна айдентика школи / громади», «Креативні індустрії Черкащини», «Мистецтво і цифрові технології»;

- *цифрові мистецькі продукти*: афіша, соціальний плакат, відеореєс, цифровий колаж, аудіовізуальна презентація, інтерактивна галерея, подкаст про мистецький твір;

- *рефлексивні практики*: мистецький щоденник, портфоліо, карта особистих відкриттів, самооцінювання за критеріями, короткий захист власної роботи.

У 9 класі варто обережно працювати з темами війни, втрати, травматичного досвіду. Мистецтво може бути ресурсом підтримки, але урок не має перетворюватися на емоційне перевантаження. Учитель добирає твори так, щоб зберегти повагу до досвіду дітей, уникати натуралістичних зображень насильства, давати можливість не висловлювати особисте, якщо дитина не готова, і спрямовувати розмову до гідності, стійкості, пам'яті, взаємодієвності та відповідальної дії.

Профільна школа 2027: від вибору предмета до вибору професії

Із 2027 року старша школа переходить до **моделі профільного навчання**, де учні отримують право самостійно обирати предмети та курси відповідно до власних інтересів і кар'єрних планів. Для мистецької галузі це відкриває безпрецедентні можливості: мистецтво перестає бути лише навчальною дисципліною і стає частиною профорієнтаційного маршруту. Зокрема, через:

- міжгалузеві курси та проєктне навчання;
- інтеграцію в креативні індустрії та цифровий дизайн;

- вивчення основ культурної дипломатії та артменеджменту;

- практики в музейній педагогіці, арттерапії та соціокультурній діяльності.

У 2026/2027 навчальному році вчителю важливо вже зараз вибудовувати методичний «місток» між базовою та профільною ланками. У 8–9 класах доцільно частіше пропонувати завдання, що допомагають учням виявити їхні сильні сторони та нахили: від візуального чи музичного мислення до сценічної дії, цифрового дизайну або кураторства. Такі спостереження та результати творчої діяльності мають стати вагомим складником учнівського портфоліо, що допоможе підлітку зробити свідомий крок у майбутнє.

Наступність за рівнями освіти: методичні акценти (табл.1)

Рівень / клас	Провідний акцент	Методичні дії вчителя мистецтва
1–4 класи	Емоційне сприймання, гра, перші мистецькі дії	Казка, рух, звук, колір, прості матеріали, коротка рефлексія: «що відчув / відчула», «що вдалося»
5 клас	Адаптація до базової школи й апробація оновленого змісту	Менше термінологічного перевантаження, більше спостереження, практики, вибору, зв'язку з життям і дитячим досвідом
6–8 класи	Поступове ускладнення аналізу, розширення мистецького кругозору	Порівняння творів, інтеграція видів мистецтва, мініпроекти, цифрові інструменти, формувальне оцінювання
9 клас	Завершення базової освіти, профільне самовизначення	Дискусії, дослідження, портфоліо, зв'язок із креативними індустріями, сучасним мистецтвом, українською ідентичністю
10–12 класи / перспектива	Профільність, індивідуальна освітня траєкторія, вибір курсів	Проектне й дослідницьке навчання, міжгалузеві модулі, культурні практики громади, публічний захист творчих робіт

Планування уроку мистецтва: структура, що працює

Незалежно від класу, сучасний урок мистецтва доцільно вибудовувати як логічний маршрут від здивування до дії, а саме:

1. Організаційний момент. Коротке налаштування на роботу, емоційна безпека, домовленість про повагу до різних думок і творчих рішень.

2. Мотиваційний гачок. Запитання, зображення, звук, життєва ситуація або маленька інтрига, що викликає потребу дослідити тему.

3. Сприймання й аналіз. Учні описують, порівнюють, помічають засоби виразовості, ставлять запитання, аргументують судження.

4. Практична / дослідницька дія. Створення мистецького продукту, експеримент, робота в групах, цифрова вправа, мініпроект, інтерпретація.

5. Комунікація. Презентація задуму, галерея робіт, взаємозапитання, обговорення різних рішень без приниження і шаблонного порівняння.

6. Рефлексія й оцінювання. Короткі критерії, самооцінювання, відповідь на запитання «що я відкрив / відкрила і де можу це застосувати?».

Важливо, щоб кожен урок мав видимий результат: не обов'язково завершений «ідеальний» виріб, а зрозуміле навчальне досягнення. Наприклад: учні навчилися розрізняти контрастні кольори й пояснювати їхній вплив; створили ескіз плаката для реальної ситуації; порівняли музичний і візуальний образ; обґрунтували, як художник передає рух; визначили, які професії пов'язані з певним мистецьким продуктом.

Оцінювання: три групи результатів і прості інструменти

Оцінювання в мистецькій галузі має бути зрозумілим, підтримувальним і пов'язаним з очікуваними результатами. Недоцільно оцінювати лише «акуратність» або «схожість» роботи зі зразком. У мистецтві важливо бачити знанневий, діяльнісний і ціннісний поступ учня / учениці. Саме тому вчителю варто використовувати три взаємопов'язані групи результатів: пізнання мистецтва; художньо-творча діяльність і мистецька комунікація; емоційний досвід та художньо-естетичне ставлення (див таб)

Таблиця 2

Група результатів	Що оцінюємо	Приклад інструменту
ГР 1. Пізнання мистецтва	Опис, розпізнавання, порівняння, використання мистецьких понять, аналіз інформації.	Короткий тест, картка спостереження, порівняльна таблиця, усна аргументація.
ГР 2. Художньо-творча діяльність і комунікація	Створення мистецького продукту, добір засобів виразовості, експеримент, презентація задуму.	Рубрика до практичної роботи, портфоліо, чеклист етапів, захист мініпроекту.
ГР 3. Емоційний досвід і ціннісне ставлення	Висловлення вражень, осмислення емоцій, ціннісна позиція, повага до культурної спадщини.	Рефлексивна картка, мистецький щоденник, усне коло, відкрите запитання.

Діагностувальна або підсумкова робота з мистецтва не має зводитися до тесту. Оптимально поєднувати три блоки: коротке завдання на розуміння

мистецьких понять або аналіз твору; практичне завдання на створення чи інтерпретацію; рефлексивне завдання, у якому учень пояснює задум, емоцію, цінність або життєвий зв'язок. Так учитель отримує повнішу картину навчального поступу.

Формувальне оцінювання варто робити регулярним і простим. Наприклад: «Сьогодні я навчився / навчилася...», «Мій найсильніший крок...», «Я хочу вдосконалити...», «Я можу пояснити, чому обрав / обрала саме такі засоби». Такі короткі рефлексії вчать дитину не боятися помилок, бачити власний прогрес і відповідально ставитися до результату.

Українська культурна ідентичність і мистецтво рідного краю

У 2026/2027 навчальному році зберігається особлива відповідальність мистецької освіти за формування **української культурної ідентичності**. Йдеться не лише про додавання українських імен до переліку творів, а про системну зміну оптики: українське мистецтво має бути не «додатком» до світового контексту, а повноправним полем дослідження, гордості, дискусії та сучасної інтерпретації.

Доцільно систематично звертатися до української архітектури, живопису, графіки, музики, декоративного мистецтва, кіно, театру, дизайну, фотографії, медіамистецтва. Особливо цінним є вивчення мистецтва рідного краю. Для учнів Черкащини це може бути дослідження творчості Данила Нарбута, Івана Фізера, Олександри й Миколи Теліженків, мистецьких традицій Шевченкового краю, народної вишивки, кераміки, хорового мистецтва, сучасних художників, локальних музеїв, театрів, пам'яток і культурних ініціатив громади.

В умовах війни добір мистецького матеріалу має бути етичним і відповідальним. Рекомендуємо зосереджуватися на українських і світових творах, які підтримують гуманістичні цінності, гідність, свободу, стійкість, повагу до життя й культурного різноманіття. Твори російських і білоруських митців, які можуть працювати як інструмент культурної присутності держави-агресора або викликати травматичні

асоціації, доцільно не використовувати в освітньому процесі, замінюючи їх українськими, європейськими та світовими прикладами.

Цифрові інструменти, медіаграмотність і штучний інтелект

Цифрове середовище стало природною частиною мистецького досвіду дітей. Вони щодня бачать іконки, емодзі, заставки, короткі відео, ігрових персонажів, цифрові плакати, меми, анімацію, інтерфейси застосунків. Завдання вчителя — не заборонити цей світ, а навчити його читати й створювати відповідально. Комп'ютерна графіка, цифровий колаж, онлайн-галереї, віртуальні музеї, прості інструменти монтажу, аудіоредактори, інтерактивні дошки можуть працювати на розвиток мистецької компетентності, якщо підпорядковані навчальній меті.

Штучний інтелект може допомагати вчителю готувати дидактичні матеріали, варіанти завдань, запитання для обговорення, шаблони рубрик, але не має підміняти дитячу творчість, дослідницьку активність, авторство й відповідальність за результат. Учні важливо пояснювати: якщо використано цифровий інструмент або ШІ, потрібно назвати його роль, перевірити факти, критично оцінити зображення, не завантажувати персональні дані та фото дітей без згоди, а головну творчу ідею, вибір і пояснення залишати за собою.

Доцільними ресурсами для мистецької освіти залишаються віртуальні музеї, Google Arts & Culture, Europeana, WikiArt, національні музейні ресурси України, цифрові дошки для галерей робіт, прості графічні редактори, інструменти для створення презентацій, аудіовізуальних історій і рефлексивних портфоліо. Усі цифрові дії мають відповідати віку учнів, безпековим вимогам, авторському праву й освітній меті.

Професійний розвиток учителя мистецтва

Професійний розвиток у 2026/2027 навчальному році має бути спрямований не лише на оновлення знань, а й на зміну педагогічної дії.

- опановувати підходи «Освіти для життя»: діяльнісне навчання, практичне застосування знань, міжгалузеві зв'язки, компетентнісні завдання;
- удосконалювати вміння формулювати очікувані результати уроку в трьох площинах: знання, діяльність, цінності;
- створювати власні рубрики оцінювання, чеклисти, картки самооцінювання та інструменти портфоліо;
- розвивати цифрову грамотність і вміння безпечно використовувати цифрові ресурси й ШІ;
- досліджувати українське сучасне мистецтво, мистецтво рідного краю, музейні й культурні ресурси громади;
- готуватися до профільної старшої школи через проєктне навчання, профорієнтаційні практики, співпрацю з закладами культури та креативними індустріями.

Рекомендуємо використовувати можливості інститутів післядипломної педагогічної освіти, професійних спільнот, вебінарів МОН, УІРО, Всеукраїнської школи онлайн, освітніх платформ і музейних програм. Водночас найціннішим джерелом професійного зростання залишається рефлексія власної практики: що спрацювало на уроці, чому діти включилися або втратили інтерес, які завдання дали справжній результат, що варто спростити, поглибити або замінити.

Практичний чеклист для вчителя мистецтва на 2026/2027 навчальний рік

Звірити календарно-тематичне планування з чинною освітньою програмою закладу, модельною навчальною програмою та очікуваними результатами навчання.

Для кожної теми визначити не лише зміст, а й ключову дію учнів: спостерігати, порівняти, створити, дослідити, презентувати, оцінити, застосувати.

У 5 класі зменшити обсяг пояснювального тексту, посилити візуальність, практику, гру, дослідження й короткий рефлексію.

У 9 класі запланувати профорієнтаційні мистецькі завдання, портфоліо, мініпроєкти й обговорення креативних індустрій.

У кожній темі передбачити український мистецький контекст: твір, постать, традицію, культурний знак, локальну пам'ятку або сучасний приклад.

Використовувати критерії оцінювання до початку виконання роботи, щоб учні розуміли, що саме й навіщо вони роблять.

Упроваджувати короткі форми самооцінювання: «мій задум», «моє рішення», «мій доказ», «моє відкриття».

Обирати цифрові інструменти тільки тоді, коли вони посилюють зміст уроку, а не замінюють творчість дитини.

Збирати учнівські роботи й рефлексії в портфоліо як доказ поступу, а не лише як набір оцінок.

Підтримувати емоційну безпеку: право на різні інтерпретації, повага до робіт, недопущення висміювання, обережність із травматичними темами.

Підсумовуючи, зауважимо, що у 2026/2027 навчальному році мистецька галузь **постає** одним із найдієвіших майданчиків для реалізації стратегії «Освіта для життя» та принципів Нової української школи. Саме мистецтво **за своєю природою** поєднує знання та емоції, національну ідентичність і цифрову реальність, творчий пошук і практичну дію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII : станом на 10 трав. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 10.05.2026).
2. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX : станом на 10 трав. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 10.05.2026).
3. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти : Постанова Каб. Міністрів України від 21.02.2018 № 87 : станом на 10 трав. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.05.2026).
4. Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти : Постанова Каб. Міністрів України від 30.09.2020 № 898 : станом на 10 трав. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.05.2026).
5. Про затвердження Державного стандарту профільної середньої освіти : Постанова Каб. Міністрів України від 25.07.2024 № 851 : станом на 10 трав. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.05.2026).
6. Про внесення змін до Типової освітньої програми для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти : наказ М-ва освіти і науки України від 09.08.2024 № 1120. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-vnesennia-zmin-do-typovoi-osvitnoi-prohramy-dlia-5-9-klasiv-zakladiv-zahalnoi-serednoi-osvity> (дата звернення: 10.05.2026).
7. «Освіта для життя»: комплексна політика для реалізації реформи НУШ. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://promo.educationforlife.mon.gov.ua/> (дата звернення: 10.05.2026).
8. Освіта для життя: затверджено концепції освітніх галузей. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/news/osvita-dlia-zhyttia-zatverdzheno-kontseptsi-osvitnikh-haluzei> (дата звернення: 10.05.2026).
9. Як оцінювати в Новій українській школі: путівник із кожної освітньої галузі. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/news/yak-otsiniuvaty-v-novii-ukrainskii-shkoli-putivnyk-iz-kozhnoi-osvitnoi-haluzi> (дата звернення: 10.05.2026).
10. Підручники для 4 і 9 класів пройшли апробацію: як досліджують якість навчальної літератури в умовах освітнього процесу. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/news/pidruchnyky-dlia-4-i-9-klasiv-proishly-aprobatsiiu-iak-doslidzhuiut-iakist-navchalnoi-literatury-v-umovakh-osvitnoho-protsesu> (дата звернення: 10.05.2026).
11. Реформа старшої школи: Профільна. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://profilna.mon.gov.ua/> (дата звернення: 10.05.2026).

Юрій ТКАЛЕНКО,

методист відділу координації професійного розвитку керівників закладів та співпраці з методичними службами комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА 2026–2027: ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ ТА ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ

У 2026/2027 навчальному році освітній процес у закладах загальної середньої освіти спрямовано на реалізацію Державного стандарту початкової освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87; Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 №898, зі змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 30.08.2022 № 972; Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392, з урахуванням досягнень упровадження концептуальних засад реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» та подолання викликів, зумовлених особливостями освітнього процесу в умовах воєнного стану, зокрема подолання освітніх втрат.

Одним із ключових інструментів реалізації зазначених державних стандартів та концепції «Нова українська школа» є забезпечення всебічного розвитку дитини. У цьому контексті особливого значення набуває мета освітньої галузі «Фізична культура», що спрямована гармонійний фізичний розвиток особистості учня/учениці, підвищення функціональних можливостей організму, вдосконалення життєво необхідних рухових умінь та навичок, розширення рухового досвіду через формування стійкої мотивації учнівства до занять фізичною культурою і спортом.

Уроки фізичної культури в спортивному залі мають проводитися виключно з одним класом. Одночасне планування занять для двох або більше класів є порушенням Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти. Цей регламент був затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України від 25 вересня 2020 року № 2205 та зареєстрований у Міністерстві юстиції України 10 листопада 2020 року за №1111/35394. Якщо є крайня потреба проводити уроки фізичної культури одночасно для двох і більше класів, учень/учениця повинні перебувати в одній спортивній залі чи на майданчику, що належать до однієї вікової групи, для забезпечення їхньої безпеки. Більшість занять з фізичної культури рекомендується проводити на свіжому повітрі.

Під час планування роботи вчителю необхідно враховувати:

- безпекову ситуацію в регіоні;
- наявність укриття;
- можливість проведення дистанційного або змішаного навчання;
- матеріально-технічну базу закладу освіти.

Саме з огляду на зазначені безпекові та матеріальні умови педагог адаптує зміст навчання відповідно до обраної модельної навчальної програми, побудована за модульною системою і містить інваріантну (обов'язкову) та варіативну складову.

Змістове наповнення варіативного компоненту освітній заклад добирає самостійно із модулів, запропонованих модельною навчальною програмою. На вибір учнів/учениць упродовж року для 5–6 класів має бути запропоновано 12–16 варіативних модулів; для 7–9 класів учні/учениці мають опанувати 8–12 варіативних модулів. Для 10–11 класів – 2–4 варіативні модулі упродовж навчального року.

Для добору варіативних модулів враховується наявність матеріально-технічної бази, регіональні традиції, кадрове забезпечення, гендерність, рівень безпеки та стан здоров'я здобувачів освіти, а також сезонність, коли заняття проходять на відкритих майданчиках чи у спортивних залах.

Для класів, що навчаються за НУШ, вибір варіативних модулів учнем/ученицею відбувається кожної чверті/триместру із 3–5 модулів, запропонованих освітнім закладом, після попереднього ознайомлення з їх особливостями. Для викладання протягом чверті/триместру для учнівства 5–6 класів визначаються 3–4 варіативні модулі; для 7–8 (9 пілотних) класів визначаються 2–3, які набрали найбільшу кількість вподобань учнів/учениць. Для учнівства 9–11 класів, які не охоплені реформою вибір варіативних модулів здійснюється в кінці попереднього класу, а в 10 – на початку навчального року.

З метою формування вмінь, необхідних для занять обраними варіативними модулями, на початку чверті/триместру, доцільно проводити цикл із 6–9 ознайомчих уроків з використанням одночасного або позмінного, колового методів. Доцільно на окремих ознайомчих уроках робити акцент (виділяти більше часу) на вивченні одного з обраних модулів. При цьому, обрані учнями/ученицями варіативні модулі, мають бути представлені на кожному уроці.

Також зміні підлягає традиційна методика проведення уроку, за якої, діями вчителя/вчительки регламентувалося все: кількість повторень, темп, частота, амплітуда рухів, техніка виконання тощо, що не мотивує дітей до активного навчання, перешкоджає самореалізації, прояву творчості, формуванню компетентностей.

Під час проведення уроків слід приділяти увагу формуванню:

- соціальної та громадянської компетентності;
- екологічної грамотності;
- навичок командної взаємодії;
- лідерських якостей;
- емоційної стійкості;
- культури чесної гри (Fair Play).

Рекомендується застосовувати:

- інтерактивні методи навчання;
- ігрові технології;
- STEM-елементи;
- цифрові ресурси;
- QR-завдання;
- відеоаналіз техніки виконання вправ.

Організація занять з учнями з особливими освітніми потребами повинна здійснюватися на засадах інклюзивності та педагогіки партнерства.

Учителю рекомендується:

- адаптувати навантаження;
- використовувати індивідуальні маршрути розвитку;
- застосовувати вправи корекційно-розвиткового спрямування;
- створювати психологічно комфортне середовище.

Тому необхідно переходити до реальної індивідуалізації навчання. Цьому сприяють можливості індивідуального вибору засобів навчання на кожному уроці, використання навчального матеріалу різного ступеня складності за змістом, самостійний вибір учнями/ученицями кількості повторень, амплітуди, темпу виконання тощо, відповідно їх інтересам та можливостям. Зміна методичних прийомів сприятиме формуванню компетентностей та здатностей їх застосовувати в різних життєвих ситуаціях і вимагає від учителя/учительки застосування компетентнісного, проблемного, діяльнісного підходів, відповідних педагогічних методик використання засобів фізичного виховання, фізкультурно-оздоровчої та ігрової діяльності.

Відповідно до Інструкції про розподіл учнів на групи для занять на уроках фізичної культури, затвердженій наказом МОЗ та МОН від 20.07.2009р. №518/674 учнів/учениць скеровують за станом здоров'я до основної, підготовчої та спеціальної медичної групи. Для основної медичної групи навчання проводиться в повному обсязі згідно з навчальними програмами з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку дитини. Учні/учениці, які за станом здоров'я віднесені до підготовчої медичної групи, відвідують обов'язкові уроки фізичної культури та опановують навчальний матеріал відповідно до вимог цієї навчальної програми. Участь у змаганнях – за додатковим дозволом лікаря. Учні/учениці, які за станом здоров'я віднесені до спеціальної медичної групи, відвідують обов'язкові уроки фізичної культури, але виконують корегувальні вправи і вправи для загального фізичного розвитку, які їм не протипоказані. Учні/учениці, незалежно від рівня фізичного розвитку та медичної групи, а також тимчасово звільнені від фізичних навантажень, повинні бути обов'язково присутніми на уроках фізичної культури. Допустиме навантаження для учнів/учениць, які за станом здоров'я належать до підготовчої та спеціальної медичних груп, встановлює учитель/учителька фізичної культури. При організації фізкультурно-оздоровчої діяльності учні та учениці можуть залучатися не лише як учасники, але й як організатори, інструктори, консультанти, сценаристи, судді, волонтери, ведучі, асистенти, хронометристи, секретарі, оператори, журналісти тощо.

Особливу увагу необхідно приділяти:

- проведенню інструктажів з безпеки;
- правилам поведінки під час повітряної тривоги;
- алгоритмам евакуації;
- контролю фізичного навантаження;
- дотриманню правил користування спортивним інвентарем.

Перед кожним уроком учитель має оцінювати:

- стан спортивного обладнання;
- безпечність місця проведення занять;
- фізичний стан учнів.

Оцінювання здійснюється відповідно до критеріїв МОН та має бути:

- формувальним;

- мотивувальним;
- компетентнісним;
- індивідуалізованим.

Рекомендується оцінювати:

- особистий прогрес учня;
- активність;
- техніку виконання вправ;
- рівень сформованості компетентностей;
- участь у спортивно-масових заходах.

Підсумовуючи зазначимо, що У 2026/2027 навчальному році робота вчителя фізичної культури має докорінно зміститися від орієнтації на сухі нормативні показники до всебічної підтримки та розвитку особистості учня. Сучасний підхід вимагає відмови від застарілих методів примусу на користь формування стійкої позитивної мотивації дітей до рухової активності, що досягається завдяки впровадженню новітніх фітнес-технологій, діяльнісного навчання та інклюзивних практик. Ключовими пріоритетами в умовах сьогодення стають здоров'язбережувальні технології, підтримка психоемоційного та ментального стану школярів, а також побудова тісної партнерської взаємодії між учителем, учнями та батьками. Для успішної реалізації цих завдань і ефективного використання цифрових інструментів у безпековому освітньому просторі педагогу необхідно безперервно підвищувати власну професійну компетентність та активно взаємодіяти всередині професійних спільнот.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт початкової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>.
2. Державний стандарт базової середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 №898, зі змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 30.08.2022 № 972. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>.
3. Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 №1392. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text>.
4. Санітарний регламент для закладів загальної середньої освіти: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 25 вересня 2020 року № 2205, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 10 листопада 2020 року за №1111/35394. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1111-20#Text>.
5. Інструкція про розподіл учнів на групи для занять на уроках фізичної культури, наказ МОЗ та МОН від 20.07.2009р. №518/674
6. Модельна навчальна програма «Фізична культура. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Баженов Є. В., Бідний М. В., Ребрина А. А., Данільченко В. О., Коломовець Г. А., Дутчак М. В.) «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» Наказ Міністерства освіти і науки України від 22.08.2024 р. №1185.
7. Навчальна програма з фізичної культури для 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів, підготовлена робочою групою у 2017 році. Авторський колектив: М.В. Тимчик, Є.Ю. Алексейчук, В.В. Деревянко, В.М. Ермолова, В.О.Сілкова. Робоча група, яка здійснила розроблення навчальної програми відповідно до наказу № 451 Міністерства освіти і науки України від 22.03.2017 р.: М.В. Тимчик, Є.Ю. Алексейчук, В.В. Деревянко, В.М. Ермолова, В.О.Сілкова. Наказ МОН України від 23.10.2017 № 1407

Світлана ХАРИТОНОВА,

завідувач навчально-методичного центру психологічної служби комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ВИМОГИ ДО ФАХІВЦІВ КОМАНДИ СУПРОВОДУ ПРОФОРІЄНТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ 9 КЛАСІВ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ КЕРІВНИКІВ, ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ, ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ ТА СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Актуальність профорієнтації учнів 9 класів є критично високою, оскільки саме в цей період підлітки вперше постають перед необхідністю прийняття першого серйозного життєвого рішення — продовжити навчання у старшій школі чи вступити до закладів фахової передвищої чи професійно-технічної освіти. Своєчасна допомога у професійному самовизначенні запобігає хаотичному вибору професії та знижує ризик майбутнього безробіття або розчарування в роботі.

Основними чинниками актуальності є:

Перше серйозне роздоріжжя: Дев'ятикласники мають обрати подальший освітній трек: залишитися у 10 класі (профільне навчання), вступити до коледжу чи професійного ліцею.

Трансформація ринку праці: Швидка діджиталізація та поява нових професій дезорієнтують підлітків. Старі уявлення батьків про «стабільні» спеціальності часто втрачають сенс.

Економічні виклики України: Ринок праці потребує негайного відновлення економіки, що піднімає попит на технічні та робочі спеціальності, про які учні часто мають хибне або застаріле уявлення.

Психологічна незрілість: У віці 14-15 років підлітки часто орієнтуються на вибір друзів, престижність професії з медіа або бажання батьків, а не на власні здібності.

Проблема профорієнтації у 9 класі загострюється через кілька явних розбіжностей:

Бажання проти можливостей: Невідповідність між романтизованими уявленнями про професію та реальними здібностями учня (здоров'я, успішність).

Теорія проти практики: Школи часто обмежуються лише формальним анкетуванням або тестами, не надаючи підліткам можливості «помацати» професію на практиці.

Попит ринку проти запиту абітурієнтів: Надлишок фахівців гуманітарного профілю за умови гострого дефіциту кваліфікованих інженерів та техніків на ринку праці.

Відсутність системної профорієнтації має складні соціально-психологічні наслідки:

Втрата часу та фінансів: Навчання на спеціальності, за якою випускник ніколи не буде працювати.

Низька мотивація: Падіння інтересу до навчання через нерозуміння того, де саме знадобляться ці знання у майбутньому.

Професійне вигорання: Швидка психологічна втома вже на початку кар'єрного шляху через помилковий вибір сфери діяльності.

Нормативно-правова база профорієнтації в закладі освіти

Нормативно-правова база профорієнтації в закладах освіти в Україні ґрунтується на таких законодавчих актах України, як Закон України «Про освіту», Концепцію профільного навчання, Положення про професійну орієнтацію та Положення про кабінет профорієнтації, а також накази Міністерства освіти і науки України, що регламентують профорієнтаційну діяльність.

Основними нормативно-правовими актами є:

- Закон України «Про освіту» визначає загальні засади освітньої діяльності, включаючи право на профорієнтацію URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
- Концепція профільного навчання у старшій школі забезпечує основу для інтеграції профорієнтаційної роботи в освітній процес старшої школи. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1456729-13#Text>
- «Положення про професійну орієнтацію молоді, яка навчається» встановлює порядок та зміст профорієнтаційної роботи URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0198-95#Text>
- «Положення про кабінет профорієнтації» регулює організацію та функціонування спеціалізованих кабінетів для профорієнтаційних заходів.
- Накази МОН України регламентують специфічні аспекти профорієнтаційної роботи, наприклад, комунікаційні кампанії та зміни до наказів URL: <https://imzo.gov.ua/psyholohichni-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/proforiientatsiyna-robota/>

Додаткові документи:

1) Закон України «Про професійно-технічну освіту» важливий для закладів професійно-технічної освіти, але має бути знайомий також закладам загальної середньої освіти, щоб вірно спрямовувати своїх школярів 9 класу в професійний шлях.

2) Постанови Кабінету Міністрів України регулюють формування державного замовлення на підготовку фахівців, що тісно пов'язано з профорієнтацією.

Посадові інструкції психолога та фахівця з профорієнтації визначають обов'язки фахівців, які займаються профорієнтацією. На сьогодні це – один із найбільш проблемних аспектів системи профорієнтації в державі. Оскільки посада кар'єрного освітнього радника перебуває на стадії узгодження та затвердження МОН України, то й посадові інструкції, які регламентують роботу цих фахівців, ще в стадії розробки.

Зрозуміло, що кожен заклад освіти забезпечує освітній процес із урахуванням вимог чинного законодавства, зокрема в побудові системи професійної орієнтації підлітків. Кожен керівник та педагогічний працівник дотримується норм закону в розбудові системи професійної орієнтації в закладі освіти. Разом із цим кожен заклад має свої особливості регіону, кадрового потенціалу громади та «свої» виробничі ризики. У цьому і полягає унікальність роботи закладу освіти в напрямку профорієнтації школярів-майбутніх випускників 9 класу. Тому було б дуже правильним такі документи як «Положення про професійну орієнтацію молоді, яка навчається», та «Положення про кабінет профорієнтації» адаптувати до умов сьогодення та кожної конкретної територіальної громади.

Розглянемо в цілому систему професійної орієнтації учнів 9 класів як комплекс соціально-економічних, психолого-педагогічних та інших заходів, спрямованих на допомогу школярам у виборі майбутньої професії, що відповідає їхнім здібностям, інтересам, потребам суспільства та ринку праці.

Основні цілі профорієнтаційної роботи чітко висвітлені в «Положенні про професійну орієнтацію молоді,

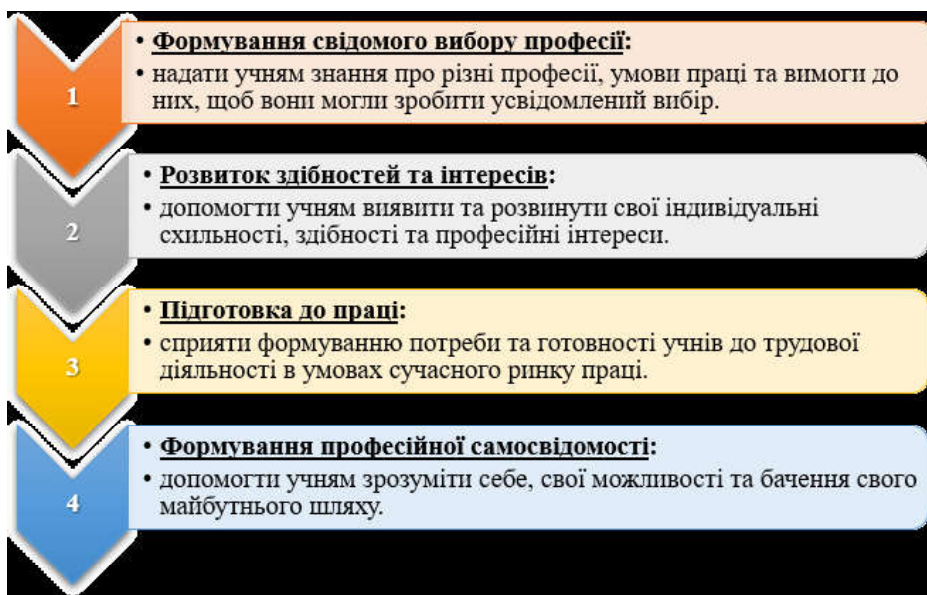

яка навчається», зокрема стосуються психо-соціальних чинників розвитку особистості громадянина.

Кожен чинник пов'язаний із комплексом освітньої діяльності всіх педагогічних працівників, тому об'єднує як безпосередніх вчителів різних предметів, так і фахівців психологічної служби, керівників різного рівня в системі закладу освіти.

СКЛАДОВІ СИСТЕМИ ПРОФОРІЄНТАЦІЇ

Сучасна система профорієнтації складається з 4 взаємопов'язаних компонентів. Цей підхід є новим для України, але логічним та послідовним у алгоритмі професійного самовизначення школярів.

Чому подвійна назва? У вересні 2025 року Черкаська область долучилася швейцарсько-українського проєкту DECIDE – «Децентралізація для розвитку демократичної освіти». Завдання проєкту – підтримати реформу в освіті, зокрема шляхом національного пілотування системи профорієнтації дітей та підлітків, впровадження освітніх програм із професійного самовизначення, а також створення можливостей для учнів

та учениць до робітничих місць у своїх територіальних громадах, у своїй державі, зокрема:

- підтримка впровадження системи профорієнтації дітей та підлітків у територіальних громадах;
- підтримка включення у освітні програми/навчальні плани закладів загальної середньої освіти курсу за вибором «Професії» для учнів 8-9 класів, менторський супровід територіальних громад та педагогічних працівників (кар'єрних радників) закладів загальної середньої освіти;
- підтримка підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів освіти щодо методики викладання освітніх програм в межах ініціативи "Стаємо сильнішими разом!".

Для підвищення обізнаності з питанням професійної орієнтації команда менторів-працівників КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» пройшла навчання за програмою «JOBS: Менторство для вчителів у профорієнтаційній роботі», яке провели викладачі Цюрихського педагогічного інституту, під час якого ознайомилися зі світовими системами професійної орієнтації, новими підходами до питання. Світові тенденції ґрунтуються на поняттях «професійна інформація, діагностика, консультування та адаптація». У вітчизняній системі самовизначення підлітків та молоді зазначається термін «профорієнтаційна інформація, діагностика, консультування та адаптація». Тому в схемі використовуються подвійні назви складових системи профорієнтації. Хочемо, щоб і ви, шановні читачі, були обізнаними та володіли різними дефініціями понять.

1. **Надання інформації про світ професій, сучасні технології, шляхи здобуття освіти та канали працевлаштування.**

2. **Виявлення та дослідження індивідуальних якостей учня, його інтересів, схильностей, здібностей та професійно важливих якостей.**

3. **Надання індивідуальної допомоги учням у аналізі своїх можливостей та виборі професії, відповідної їхнім індивідуальним особливостям.**

4. **Формування у учнів позитивної мотивації до праці та підготовки їх до професійного становлення.**

Перші три складники є класичними і зрозумілими всім дотичним до профорієнтаційної роботи фахівцям. А от 4 складник іноді розуміється досить викривлено. Що мається на увазі під «профорієнтаційною адаптацією»? Це зовсім не про адаптацію молодого фахівця в певній професійній сфері! Це не практика перед отриманням диплома чи інтернатура молодого вже «готового спеціаліста»!

Це – про формування готовності школяра працювати в принципі, позитивного ставлення до праці, розуміння системності та результативності будь-якого професійного процесу. І формується цей складник не у випускному, 9 чи 11/12 класах, а протягом всього періоду навчання дитини в школі. Тому цей складник – особливо важливий для майбутнього працівника, щоб не сталося розчарувань, що «працювати цілий день важко», «виявляється, потрібно виконувати не лише цікаву роботу, але й інші види роботи, нудні чи рутинні» і т.д.

РІВНІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ – найбільш складне але важливе поняття профорієнтаційного сьогодення! Пропонуємо розібратися детально. Рівні реалізації профорієнтаційної роботи в школі можна класифікувати залежно від глибини занурення учнів у професійний вибір, за структурою заходів.

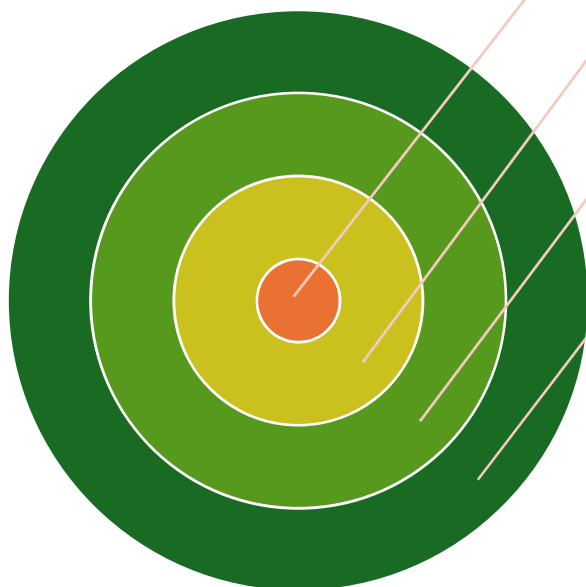
Розглянемо профорієнтацію в закладі освіти за глибиною реалізації.

Перший рівень. Загальне ознайомлення учнів знайомлять з різними професіями та сферами діяльності, формують загальне уявлення про світ професій.

Другий рівень. Формування інтересів: розвиток професійних інтересів та схильностей, виявлення здібностей учнів.

Третій рівень. Вибір професії: допомога в усвідомленому виборі професії з урахуванням індивідуальних особливостей, інтересів, потреб ринку праці та особистісних цінностей.

Четвертий рівень. Професійне самовизначення: формування готовності до професійного вибору та подальшого шляху навчання і праці, усвідомлення свого місця в житті.

Вибір професії: допомога в усвідомленому виборі професії з урахуванням індивідуальних особливостей, інтересів, потреб ринку праці та особистісних цінностей

Вибір професії: допомога в усвідомленому виборі професії з урахуванням індивідуальних особливостей, інтересів, потреб ринку праці та особистісних цінностей

Формування інтересів: розвиток професійних інтересів та схильностей, виявлення здібностей учнів

Загальне ознайомлення учнів: знайомлять з різними професіями та сферами діяльності, формують загальне уявлення про світ професій

Тепер розглянемо структурні рівні профорієнтаційної діяльності. Особливо це актуально напередодні переходу системи освіти до профільного навчання! Отже:

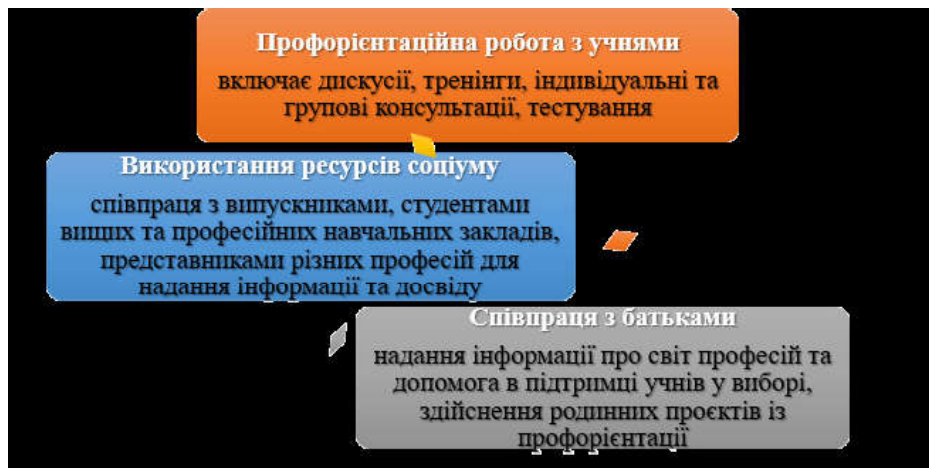
ФОРМИ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Мета цих форм – допомогти учням зрозуміти свої інтереси та здібності, ознайомити їх з різними професіями та сприяти усвідомленому вибору майбутнього шляху.

Звертаю увагу, що пропонувані форми вміщені як класичні, традиційні, так і нові, які цікаві сучасним підліткам. Особливо запам'ятовуються школярам проєкти з профорієнтації, практичні та гурткові заняття, конкурси, свята чи виставки з професійного розвитку. Детальне ознайомлення з формами профорієнтаційної роботи ми пропонуємо нашим слухачам, які прагнуть оволодіти методами фасилітації профорієнтаційної роботи з учнями 9 класу та наблизитися до кар'єрного освітнього радництва – дуже перспективного напрямку профорієнтаційного супроводу здобувачів освіти.

КЛЮЧОВІ НАПРЯМКИ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Для оцінки успішності профорієнтаційної роботи використовуються такі рівні:

Високий: стійкі, широкі професійні інтереси та ціннісні орієнтації.

Середній: менш виражені інтереси, які потребують додаткової стимуляції.

Низький: відсутність або слабкі інтереси, відсутність системи ціннісних орієнтацій.

КОМАНДА СУПРОВОДУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ

Окремо варто зупинитися на діяльності Команди супроводу професійної орієнтації закладу, яка функціонує протягом усього періоду здобуття освіти школярем, особливо у випускних класах. Основною формою роботи є засідання команди, які проводяться двічі на рік. Рішення фіксуються в протоколах. Основний склад Команди:

Звернімо увагу на основних повноваженнях кожного учасника Команди.

Важливим у діяльності Команди є залучення фахівців, безпосередньо дотичних до професійної орієнтації: спеціалістів центрів зайнятості, служби соціального захисту населення, представників виробництв та професійних установ громади. Бажано, щоб залучені спеціалісти були зацікавленими партнерами в справі професійної орієнтації молоді.

ОСОБИСТИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ ПЛАН ШКОЛЯРА

Новим важливим супровідним документом у професійній орієнтації підлітків є **ВЛАСНИЙ** або **ОСОБИСТИСНИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ ПЛАН ШКОЛЯРА**. Розглянемо детальніше цей документ. Це стратегічний документ, що слугує «дорожньою картою» для досягнення кар'єрних цілей людини. Він допомагає визначити сильні та слабкі сторони, встановити конкретні цілі за допомогою критеріїв, розробити план дій, включаючи розвиток навичок та знань, та регулярно оцінювати прогрес для особистісного й професійного зростання.

Навіщо створювати **ОСОБИСТИСНИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ ПЛАН**?

Надає чіткість і фокус: допомагає сконцентруватися на розвитку, уникаючи розпилення зусиль.

Підвищує мотивацію: дорожня карта надає напрямок та мотивацію для досягнення довгострокових цілей.

Сприяє кар'єрному зростанню: дозволяє ефективно просуватися кар'єрними сходами та розвиватися в організації.

Допомагає адаптуватися: дозволяє адаптувати розвиток до індивідуальних потреб та прагнень, забезпечуючи індивідуальний підхід до росту.

Ключові аспекти **ОСОБИСТИСНОГО ПРОФЕСІЙНОГО ПЛАНУ**:

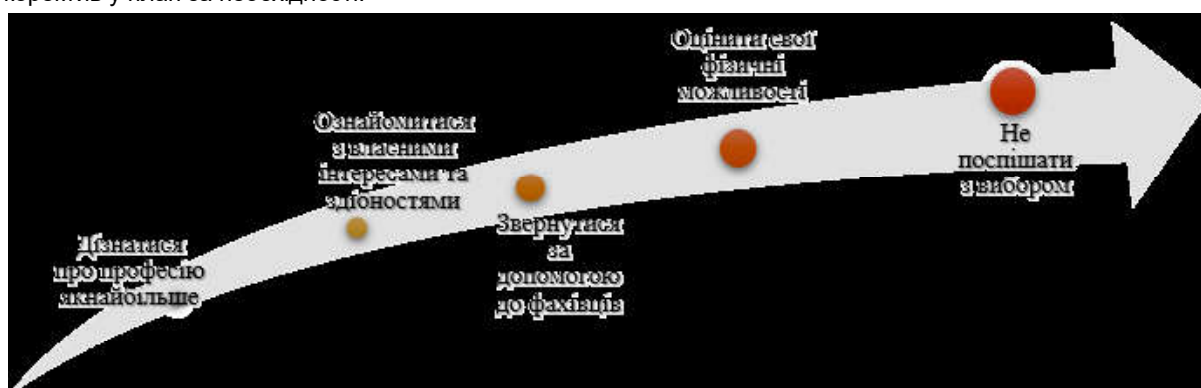
Самооцінка: аналіз власних сильних і слабких сторін, навичок, знань та особистісних якостей.

Професійні цілі: встановлення чітких, реалістичних і досяжних цілей (часто використовуються SMART-критерії: Specific, Measurable, Achievable, Relevant, Time-bound).

План дій: розробка послідовних кроків, необхідних для досягнення поставлених цілей.

Розвиток навичок: визначення та планування розвитку конкретних навичок, знань та компетенцій, які допоможуть досягти цілей.

Вимірювання прогресу: створення механізмів для регулярної оцінки досягнутого прогресу та внесення коректив у план за необхідності.

КРОКИ до успішної професії майбутнього випускника можна визначити таким алгоритмом:

Отже, діяльність закладу освіти щодо успішної професійної орієнтації учнів-майбутніх випускників є цілісною системою, в якій кожен учасник відіграє важливу роль. Головним завданням функціонування означеної системи є формування свідомого й виваженого рішення підлітка-здобувача освіти обрати професію, яка буде якнайкраще реалізовувати його можливості, задовольняти його потреби, і головне – збереже для своєї громади, містечка чи села робочі руки майстра! Сьогодні, коли не завершилася наша боротьба за життя, за свободу і існування України, варто думати про майбутнє, а воно, це майбутнє, в руках наших сьогоднішніх школярів, учнів 8-9 класів!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19 (дата звернення: 02.07.2026).
2. Про професійну освіту : Закон України від 21.08.2025 № 4574-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/4574-20 (дата звернення: 02.07.2026).
3. Про затвердження Положення про професійну орієнтацію молоді, яка навчається : наказ Міністерства освіти України, Міністерства праці України, Міністерства молоді і спорту України від 02.06.1995 № 159/30/1526 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/z0198-95 (дата звернення: 02.07.2026).
4. Концепція профільного навчання у старшій школі : наказ Міністерства освіти і науки України від 21.10.2013 № 1456 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/v1456729-13 (дата звернення: 02.07.2026).
5. Про затвердження Концепції державної системи професійної орієнтації населення : постанова Кабінету Міністрів України; Концепція від 17.09.2008 № 842 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/842-2008-n (дата звернення: 02.07.2026).
6. Про затвердження Порядку надання послуг з професійної орієнтації осіб : наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України; Порядок від 30.10.2020 № 2203 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/z1129-20 (дата звернення: 02.07.2026).
7. Профорієнтаційна робота / Інститут модернізації змісту освіти. URL: https://imzo.gov.ua/psycholohichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/proforientatsiyna-robota/ (дата звернення: 02.07.2026).
8. Профорієнтація дітей та підлітків / DECIDE : Децентралізація для розвитку демократичної освіти. URL: https://decide.in.ua/ (дата звернення: 02.07.2026).

Наталія ЯКУХІНА,

завідувач ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

Юлія ВЕЙЛЕРТ,

методист ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

Валерія БАСИК,

методист ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

РОЛЬ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ ТА КОРЕКЦІЙНОГО ПЕДАГОГА У КОМАНДІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ

*Самі по собі ми можемо зробити так мало;
разом ми можемо зробити так багато.*

Гелен Келлер

Сучасний етап розвитку освіти в Україні, який характеризується інтенсивним упровадженням ідей інклюзивності, обумовлює необхідність забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх дітей незалежно від їхніх індивідуальних освітніх потреб та особливостей розвитку, **відтак**, особливої актуальності набуває проблема організації ефективного психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами (ООП), що ґрунтується на засадах міждисциплінарної взаємодії [5].

У цьому контексті інклюзивне навчання доцільно розглядати не лише як форму організації освітнього процесу, що передбачає включення дитини до загальноосвітнього середовища, **але й як комплексну систему умов**, спрямованих на забезпечення її повноцінної участі у навчальній діяльності, розвитку пізнавальних процесів, соціалізації та формування ключових компетентностей [6]. **Саме тому** визначальною постає роль **команди психолого-педагогічного супроводу, діяльність якої повинна мати системний і цілісний характер**.

З огляду на зазначене, у структурі такої команди особливого значення набуває професійна діяльність асистента вчителя та корекційного педагога, функціональне навантаження яких, виходячи за межі суто допоміжних дій, передбачає безпосередню участь у проектуванні, реалізації та оцінюванні індивідуальної освітньої траєкторії дитини. **При цьому** саме ці фахівці забезпечують індивідуалізацію освітнього процесу, адаптацію навчального середовища та впровадження корекційно-розвиткових заходів [4].

Розкриваючи специфіку професійної діяльності зазначених фахівців, варто зауважити, що асистент вчителя, виконуючи функцію посередника між учителем, дитиною та іншими учасниками освітнього процесу, сприяє включенню дитини в різні види діяльності, подоланню навчальних труднощів, підтримці її емоційного благополуччя

та формуванню навичок самостійності; **водночас**, корекційний педагог, спираючись на спеціальні знання та методики, здійснює цілеспрямований вплив на розвиток порушених або недостатньо сформованих функцій, реалізуючи індивідуальні корекційні програми.

Таким чином, ефективність психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП перебуває у прямій залежності від узгодженості дій усіх членів команди, чіткості розподілу функціональних обов'язків та рівня сформованості професійних компетентностей кожного фахівця; **разом з тим**, відсутність належної координації, фрагментарність взаємодії або недостатнє розуміння ролей може істотно знижувати результативність освітнього процесу [11].

З урахуванням зазначених положень, проблема розвитку професійних компетентностей асистента вчителя та корекційного педагога набуває особливої значущості, охоплюючи, зокрема, аспекти міжпрофесійної взаємодії, застосування сучасних корекційно-педагогічних технологій, ведення документації та здійснення моніторингу динаміки розвитку дитини.

Отже, представлені методичні рекомендації спрямовані на теоретичне узагальнення та практичну конкретизацію підходів до визначення ролей і функцій зазначених фахівців, окреслення системи їхніх професійних компетентностей, а також розроблення інструментарію, що забезпечує підвищення ефективності їхньої діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Теоретичні засади командного супроводу та поняття команди супроводу

У сучасній науково-педагогічній парадигмі інклюзивної освіти проблема організації командного супроводу дитини з особливими освітніми потребами постає як одна з ключових умов забезпечення її успішного навчання, розвитку та соціалізації [2]. Водночас, зазначена проблема набуває комплексного характеру, оскільки передбачає

не лише координацію діяльності фахівців, але й інтеграцію їхніх професійних зусиль у межах цілісної стратегії підтримки дитини.

Лаконічний перелік чинних законів, постанов Кабміну та наказів МОН (зокрема щодо організації інклюзивного навчання та рівнів підтримки в закладі загальної середньої освіти):

- Про деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників : Постанова КМУ від 21.08.2019 № 800 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМУ від 27.12.2019 №1133).

- Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні : лист МОН від 29.03.2022 № 1/3737-22.

- Про затвердження плану заходів з реалізації Національної стратегії розбудови безпечної і здорового освітнього середовища у новій українській школі на 2023 рік : розпорядження КМУ від 24.02.2023 № 174-р.

- Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.09.2021 № 957.

- Про внесення змін до Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 29.05.2025 № 787.

У цьому контексті, теоретичні засади командного супроводу доцільно розглядати крізь призму взаємодоповнюваності провідних наукових підходів, зокрема особистісно орієнтованого, компетентнісного та системного. Так, особистісно орієнтований підхід забезпечує фокусування на унікальності кожної дитини, її індивідуальних можливостях, потребах і потенціалі розвитку; водночас, компетентнісний підхід визначає спрямованість діяльності фахівців на формування життєво необхідних компетентностей. Системний підхід виступає методологічною основою узгодження та послідовності дій усіх учасників освітнього процесу, що уможливорює цілісність супроводу.

Виходячи з означених підходів, поняття команди психолого-педагогічного супроводу слід трактувати як інтегровану форму професійної взаємодії фахівців різного профілю, об'єднаних спільною метою – створення оптимальних умов для розвитку, навчання та соціальної адаптації дитини з особливими освітніми потребами [5]. При цьому визначальною характеристикою такої команди є не стільки наявність різнопрофільних спеціалістів, скільки узгодженість їх дій, спільне планування діяльності та колективна відповідальність за досягнення результатів.

Подальший аналіз дозволяє конкретизувати сутність командного супроводу, що полягає в забезпеченні комплексного, безперервного та індивідуалізованого впливу на розвиток дитини. Зазначене реалізується через поєднання педагогічних, психологічних і корекційних заходів, які взаємодоповнюють один одного. Відповідно, функції кожного фахівця набувають максимальної ефективності лише за умови тісної міжпрофесійної взаємодії та узгодженості дій.

Узагальнюючи теоретичні положення, варто наголосити, що ефективність командного супроводу значною мірою детермінується дотриманням низки принципів. Зокрема, принцип міждисциплінарності забезпечує інтеграцію знань і практик різних галузей; принцип дитиноцентризму орієнтує діяльність команди на інтереси та потреби дитини; принцип

партнерства передбачає активну участь батьків у процесі супроводу; принцип безперервності гарантує системність і послідовність підтримки; принцип індивідуалізації забезпечує врахування особливостей розвитку кожної дитини [14].

Разом із тим, результати наукових досліджень свідчать про те, що команда супроводу не можна розглядатися як статична структура. Навпаки, вона функціонує як динамічна система, що здатна адаптуватися до змін у розвитку дитини, освітньому середовищі та ширшому соціальному контексті. У зв'язку з цим особливої значущості набувають рефлексивні вміння фахівців, їх здатність до корекції власної діяльності та гнучкого реагування на нові виклики.

У продовження зазначеного, важливим аспектом є розподіл ролей у команді супроводу, який має здійснюватися з урахуванням професійної компетентності кожного учасника, специфіки порушень розвитку дитини та цілей індивідуальної програми розвитку. При цьому, чіткість функціонального розмежування сприяє оптимізації взаємодії, запобігає дублюванню функцій і забезпечує повноту реалізації всіх напрямів роботи.

Взаємодія асистента вчителя та корекційного педагога в системі командного супроводу

У контексті інклюзивної освіти, взаємодія асистента вчителя та корекційного педагога постає як один із ключових компонентів ефективного психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами [4]. Це зумовлено тим, що саме узгодженість їхніх професійних дій забезпечує цілісність освітнього та корекційного впливу. Відтак, така взаємодія набуває не ситуативного, а системного й цілеспрямованого характеру, що реалізується через спільне планування, впровадження та оцінювання результатів роботи з дитиною.

З огляду на зазначене, теоретичне осмислення взаємодії цих фахівців доцільно здійснювати в межах концепції міжпрофесійної співпраці, що передбачає інтеграцію педагогічних і корекційно-розвиткових підходів у єдину стратегію супроводу. Водночас, така взаємодія відображає принцип функціональної диференціації ролей, за яким кожен фахівець виконує специфічні завдання, але діє в межах спільно визначеної мети, орієнтованої на всебічний розвиток дитини.

У цьому зв'язку, доцільно конкретизувати функціональне навантаження кожного з учасників взаємодії. Асистент вчителя, перебуваючи безпосередньо в освітньому середовищі, забезпечує оперативну педагогічну підтримку дитини в процесі навчання, сприяє адаптації навчальних матеріалів, організовує освітній простір та надає допомогу у виконанні навчальних завдань. Натомість, корекційний педагог здійснює цілеспрямований фаховий вплив на розвиток порушених або недостатньо сформованих психічних функцій, реалізуючи індивідуальні корекційно-розвиткові програми та застосовуючи спеціалізовані методики [5].

Подальший аналіз дає підстави стверджувати, що ефективність взаємодії значною мірою визначається рівнем узгодженості педагогічних і корекційних стратегій. Це передбачає систематичний обмін інформацією щодо динаміки розвитку дитини, спільне визначення, коригування цілей індивідуальної програми розвитку (ІПР), й узгодження пріоритетних напрямів роботи. Зокрема, принципово важливим є забезпечення єдиного підходу до формування поведінкових, комунікативних і навчальних навичок.

У практичній площині взаємодія асистента вчителя та корекційного педагога реалізується через різноманітні організаційні форми. До них належать *спільне планування діяльності, участь у засіданнях команди супроводу, аналіз результатів спостережень, а також своєчасна корекція освітніх і розвиткових стратегій* відповідно до актуальних потреб дитини. Водночас важливою умовою забезпечення наступності та системності супроводу є ведення узгодженої документації.

Разом із тим, варто підкреслити, що ефективна взаємодія не обмежується формальним обміном інформацією. Вона передбачає глибоку професійну координацію, в межах якої відбувається взаємне доповнення компетенцій фахівців. Зокрема, асистент вчителя акумулює дані про поведінку та навчальну діяльність дитини в природному освітньому середовищі, а корекційний педагог здійснює їх інтерпретацію з позицій психолого-педагогічної діагностики та визначає напрями корекційного впливу. У результаті цього формується цілісне уявлення про індивідуальну траєкторію розвитку дитини.

Також варто наголосити на необхідності узгодженості педагогічних вимог і підходів до дитини [15]. Суперечливі стратегії взаємодії можуть призводити до її дезорієнтації, ускладнювати формування стабільних поведінкових моделей і знижувати ефективність навчально-корекційного процесу. У цьому контексті особливого значення набуває формування єдиної системи поведінкової підтримки, узгоджених підходів до заохочення та виваженого застосування корекційних впливів, що забезпечує послідовність, передбачуваність і психологічну безпеку освітнього середовища.

Роль адміністрації закладу освіти у команді супроводу

Адміністрація закладу освіти виконує координуючу, організаційну та контролюючу функції у процесі діяльності команди супроводу. Керівник закладу освіти забезпечує реалізацію державної політики у сфері інклюзивної освіти, створення безпечного та безбар'єрного освітнього середовища, а також організацію ефективної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу.

До основних функцій адміністрації належать:

- організація роботи команди психолого-педагогічного супроводу;
- забезпечення розроблення та реалізації індивідуальної програми розвитку дитини;
- координація діяльності педагогічних працівників і спеціалістів;
- створення умов для професійної співпраці та підвищення кваліфікації педагогів;
- моніторинг динаміки розвитку здобувача освіти;
- забезпечення партнерської взаємодії з батьками;
- сприяння формуванню інклюзивної культури у закладі освіти.

Адміністрація також відповідає за дотримання нормативно-правових вимог щодо організації інклюзивного навчання, залучення необхідних ресурсів та забезпечення доступності освітнього середовища. Важливою складовою діяльності є створення атмосфери педагогіки партнерства, що базується на принципах довіри, взаємоповаги та спільної відповідальності.

Роль батьків у команді супроводу

Батьки є ключовими учасниками команди супроводу, оскільки володіють найбільш повною інформацією про особливості розвитку, потреби, інтереси та можливості дитини. Їхня активна

участь забезпечує цілісність підходів до навчання, виховання та корекційно-розвиткової роботи.

Основними напрямками участі батьків є:

- надання інформації про особливості розвитку та стан здоров'я дитини;
- участь у розробленні індивідуальної програми розвитку;
- співпраця з педагогами та фахівцями щодо реалізації освітніх і корекційних цілей;
- підтримка дитини у виконанні рекомендацій спеціалістів;
- сприяння формуванню позитивної мотивації до навчання;
- участь у моніторингу результатів розвитку та навчання дитини.

Ефективна взаємодія батьків із закладом освіти сприяє формуванню єдиного корекційно - освітнього простору, у якому забезпечується послідовність вимог, підтримка емоційного благополуччя дитини та розвиток її соціальної компетентності.

Типові труднощі та шляхи їх подолання у взаємодії асистента вчителя та корекційного педагога

У процесі організації командного супроводу дитини з особливими освітніми потребами, взаємодія асистента вчителя та корекційного педагога, попри її визначальну значущість, часто супроводжується низкою організаційних, комунікативних і методичних труднощів. Зазначене зумовлене як об'єктивними чинниками, зокрема різним рівнем професійної підготовки фахівців та специфікою освітнього середовища, так і суб'єктивними — недостатньою комунікацією, нечітким розподілом ролей і відповідальності.

Передусім, однією з найбільш поширених проблем є невизначеність у функціональному розподілі обов'язків між асистентом вчителя та корекційним педагогом. Така ситуація може призвести, з одного боку, до дублювання окремих видів діяльності, а з іншого — до втрати важливих напрямів супроводу дитини. У зв'язку з цим, особливої актуальності набуває необхідність чіткого нормативного та внутрішньоорганізаційного визначення зон відповідальності кожного фахівця, що має бути відображено як у документації закладу освіти, так і в індивідуальній програмі розвитку (ІПР).

Наступною типовою складністю є недостатній рівень комунікації між фахівцями, що істотно ускладнює обмін актуальною інформацією про стан дитини, її досягненнями та труднощами. Як наслідок, виникає неузгодженість педагогічних та корекційних впливів. Відтак, ефективним шляхом подолання цієї проблеми є інституціоналізація регулярних форм взаємодії, зокрема проведення коротких робочих зустрічей, організація спільного планування діяльності та систематичне обговорення динаміки розвитку дитини.

Водночас, суттєвою перешкодою виступає відмінність у професійних підходах і методичних стратегіях, що може проявлятися у різному розумінні пріоритетів роботи з дитиною або використанні несумісних педагогічних прийомів. У цьому контексті узгодження набуває єдиної корекційно-педагогічної стратегії, яка формується на рівні команди супроводу та фіксується в ІПР, забезпечуючи цілісність впливу [14].

Крім того, досить поширеною є проблема фрагментарності спільного планування, коли діяльність асистента вчителя та корекційного педагога здійснюється автономно, без належної інтеграції цілей і завдань. Така роз'єднаність знижує ефективність комплексного впливу на розвиток дитини. З огляду на це доцільно запровадити

спільне календарно-тематичне планування, а також забезпечити обов'язкову координацію навчальних і корекційно-розвиткових цілей.

Окремої уваги потребує проблема емоційного та професійного вигорання фахівців, яка може виникати внаслідок значного навантаження, інтенсивної взаємодії з дітьми з ООП і недостатнього рівня професійної підтримки. У зв'язку з цим важливими напрямками профілактики є організація супервізій, надання психологічної підтримки, а також створення сприятливого професійного середовища, орієнтованого на взаємопідтримку й розвиток.

Не менш значущою є проблема відсутності узгоджених критеріїв оцінювання досягнень дитини, що ускладнює об'єктивне відстеження її прогресу. У такому випадку доцільним є використання стандартизованих інструментів моніторингу розвитку, чек-листів й узгоджених діагностичних карт, що забезпечують єдність підходів до оцінювання результатів.

Практичні інструменти взаємодії асистента вчителя та корекційного педагога

Ефективність командного супроводу дитини з особливими освітніми потребами значною мірою визначається не лише рівнем теоретичної підготовки фахівців, а й наявністю системно організованих практичних інструментів, що забезпечують узгодженість їхніх дій, безперервність спостереження та цілісність корекційно-освітнього впливу. У цьому контексті взаємодія асистента вчителя та корекційного педагога реалізується через використання комплексу взаємопов'язаних інструментів, що сприяють інтеграції їхньої професійної діяльності.

Передусім, базовим інструментом є індивідуальна **програма розвитку (ІПР)**, яка функціонує як основний координаційний документ роботи команди супроводу [4]. Саме ІПР визначає стратегічні цілі, конкретні завдання, необхідні адаптації та очікувані результати розвитку дитини. Відтак, вона забезпечує узгодженість діяльності асистента вчителя та корекційного педагога, оскільки фіксує спільні орієнтири та створює підґрунтя для системного моніторингу динаміки розвитку.

У розвиток зазначеного важливу роль відіграє **щоденник спостережень**, який зазвичай веде асистент учителя та який містить систематизовані записи про поведінку дитини, її навчальну активність, емоційні реакції й труднощі. Зі свого боку, корекційний педагог використовує ці дані для уточнення діагностичних висновків, а також для своєчасного коригування індивідуальних програм розвитку, забезпечуючи наступність і обґрунтованість корекційного впливу.

Поряд із цим важливим інструментом є **чек-листи сформованості навичок**, які дають змогу об'єктивізувати оцінювання рівня розвитку ключових компетентностей дитини, зокрема комунікативної, навчальної та соціальної. Використання таких чек-листів забезпечує узгоджений аналіз результатів і визначення подальших кроків корекційно-педагогічної роботи.

Важливим компонентом практичної взаємодії є застосування **візуальних розкладів і підтримуваних візуальних матеріалів**. Вони використовуються асистентом вчителя для структурування навчальної діяльності дитини та зниження рівня тривожності. Водночас корекційний педагог здійснює добір і адаптацію таких матеріалів відповідно до індивідуальних особливостей розвитку забезпечуючи єдність підходів у формуванні навчальної поведінки.

Крім того, ефективним інструментом взаємодії виступають спільні **протоколи планування та короткострокові робочі записи**, які забезпечують оперативний обмін інформацією між фахівцями. Завдяки цьому досягається безперервність комунікації та створюються умови для своєчасного коригування педагогічних і корекційних стратегій відповідно до актуальних потреб дитини.

У цьому ж контексті важливе значення мають адаптовані дидактичні матеріали, розробка яких здійснюється у процесі тісної професійної взаємодії. Зокрема, корекційний педагог визначає психолого-педагогічні вимоги до змісту та структури матеріалів, а асистент вчителя забезпечує їх практичне впровадження в освітній процес, що сприяє підвищенню доступності навчання для дитини.

Завершуючи огляд інструментарію, слід виокремити **карту динаміки розвитку дитини**, яка дозволяє фіксувати зміни у ключових сферах її розвитку протягом визначеного періоду. Відповідно, цей інструмент є основою для спільного аналізу результатів роботи, оцінювання ефективності застосованих підходів і визначення подальших напрямів супроводу.

Узагальнення викладених теоретичних положень і практичних напрацювань дає підстави стверджувати, що ефективна організація психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами є складним, багаторівневим і динамічним процесом, що ґрунтується на принципах командної взаємодії, міждисциплінарності та цілеспрямованої координації діяльності всіх учасників освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. 2017. 38 с.
2. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2020. № 31. Ст. 226. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 10.12.2025).
3. Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024 – 2026 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 07 червня 2024 р. № 527-р. URL: <https://www.tinyurl.com/adea1c8f> (дата звернення: 10.12.2025).
4. Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр : постанова Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 № 545. 2017. 12 с.
5. Концепція розвитку інклюзивної освіти в Україні. Київ : МОН України, 2010. 16 с.
6. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта : реалії та перспективи. Київ : Самміт-Книга, 2019. 272 с.
7. Синьов В. М., Шеремет М. К. Основи спеціальної педагогіки. Київ : Вища школа, 2018. 240 с.
8. Миронова С. П. Корекційна педагогіка : навч. посіб. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2020. 264 с.
9. Засенко В. В. Діти з особливими освітніми потребами : психолого-педагогічний супровід. Київ : Освіта, 2018. 160 с.
10. Бех І. Д. Особистісно орієнтоване виховання. Київ : Либідь, 2003. 280 с.
11. UNESCO. Inclusive Education Guidelines. Paris : UNESCO, 2005. 94 p.
12. Booth T., Ainscow M. Index for Inclusion : Developing Learning and Participation in Schools. Bristol : CSIE, 2011. 132 p.

Сергій ТЕТЬОРА,

методист лабораторії-центру зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ТРЕНУВАЛЬНІ ТЕСТУВАННЯ ЯК ДІЄВИЙ МЕХАНІЗМ РЕФЛЕКСІЇ, ДІАГНОСТИКИ ТА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ УЧНІВ

У сучасних умовах трансформації системи загальної середньої освіти, зумовлених упровадженням реформи «Нова українська школа» (НУШ), кардинально змінюються підходи до оцінювання результатів навчання учнів. Оцінювання перестає бути каральним інструментом фіксації помилок і набуває людиноцентричного, діагностичного та формувального характеру. У цьому контексті особливого значення набуває побудова внутрішньої системи забезпечення якості освіти, стрижнем якої є системні моніторингові дослідження та якісна підготовка здобувачів освіти до високотехнологічних випробувань (зокрема НМТ).

Ці методичні поради покликані допомогти керівникам закладів освіти, методистам та педагогам структурувати процес моніторингу й ефективно інтегрувати тренувальні тестування в освітній процес не як фактор додаткового стресу, а як дієвий механізм рефлексії, діагностики та психологічної підтримки учнів.

Роль моніторингових досліджень у ЗЗСО

Моніторинг результатів навчання – це не просто збір статистичних даних чи фіксація поточних оцінок. Це систематичне, науково обґрунтоване відстеження динаміки розвитку академічних та ключових компетентностей учнів для прийняття виважених управлінських і педагогічних рішень.

Розглянемо **ключові функції моніторингу** в закладі освіти.

Насамперед, це **об'єктивізація та подолання суб'єктивізму**. Моніторингові зрізи знань за дворівневою або критеріальною шкалою (відповідно до Державних стандартів та груп результатів) дозволяють мінімізувати прояви суб'єктивного оцінювання й отримати реальну картину сформованості вмінь і навичок.

Також важливим є **перехід від контролю до управління якістю**. Отримані дані дають змогу адміністрації та вчителям бачити «прогалини» в результатах навчання учнів, коригувати календарно-тематичне планування та вчасно реагувати на освітні втрати.

Результати моніторингу є основою для визначення стратегічних цілей розвитку ЗЗСО, підвищення кваліфікації педагогів та впровадження нових методик навчання. Тож не менш важливим є **прогнозування та стратегічне планування**.

Тренувальні тестування: від контролю до мотивації та рефлексії

Педагогічна практика доводить, що просте очікування підсумкового іспиту або тестування (як от НМТ чи ДПА) викликає у випускників тривожність, яка блокує їхній реальний потенціал. Регулярні, правильно організовані **тренувальні тестування** виконують роль безпечного простору для розвитку учня. У цьому полягають його **мотиваційний та**

рефлексивний аспекти. Так розвивається культура самооцінювання. Формат тренувальних тестів (зокрема із застосуванням сучасних цифрових інструментів) стимулює внутрішню рефлексію. Учень чітко бачить, які теми засвоєно на високому рівні, а які потребують додаткових зусиль. Це зміщує фокус із зовнішнього стимулу «отримати оцінку» на внутрішній «розуміти свій прогрес». Вартує уваги і принцип «другого шансу», так як тренувальне тестування за своєю філософією є гуманним. Воно демонструє учневі, що помилка – це не вирок, а природна точка росту. Можливість пройти тест повторно, проаналізувати деструктивні кроки та покращити результат виховує академічну стійкість та відповідальність за власне навчання.

Діагностика прогресу успіху проти «карального оцінювання»

Традиційна система оцінювання часто концентрується на підрахунку помилок. Натомість аналітичний підхід до тренувальних тестувань пропонує **діагностику індивідуального прогресу**. Так порівняння результатів стартового, проміжного та підсумкового тренувальних тестів унаочнює траєкторію успіху учня. Навіть якщо загальний бал залишається середнім, але дитина прогресує порівняно з власним минулим результатом – це маркер ефективності освітнього процесу.

Важливим у процесі оцінювання є якісний інструментарій. Його гнучкість – використання диференційованих завдань, побудованих за рівнями Блумової таксономії (від знання та розуміння до аналізу й оцінювання), допомагає вчителю діагностувати не лише механічне запам'ятовування фактів, а й здатність застосовувати знання в нестандартних життєвих ситуаціях (компетентнісний підхід).

Збереження психологічної рівноваги під час оцінювання

Одним із найгостріших викликів для сучасної української школи є високий рівень стресу та тривожності здобувачів освіти під час високотехнологічних тестувань. Психоемоційне благополуччя учня є базовою умовою його академічного успіху.

Важливо знати і враховувати, що страх перед іспитом часто паралізує когнітивні функції дитини. Тренувальні тестування мають стати інструментом десенсибілізації – зниження чутливості до стресового фактора.

Шляхи мінімізації екзаменаційної тривожності через тренувальні тестування

Адаптація до процедури. Ознайомлення учнів із таймінгом, структурою тестових зошитів, специфікою заповнення бланків або роботою на онлайн-платформах, критеріями оцінювання знімає страх перед невідомим. Коли процедура стає звичною, рівень тривоги падає.

Формування психологічної резильєнтності. У межах всеукраїнських та локальних ініціатив із ментального здоров'я, зокрема програм психологічної підтримки, тренувальні тестування мають супроводжуватися роз'ясненням технік саморегуляції, тайм-менеджменту та швидкого зняття напруги безпосередньо в аудиторії.

Атмосфера академічної доброчесності та довіри. Коли під час тренувальних тестів акцент робиться на чесності перед самим собою (без тиску оцінок у журналі), учень позбавляється потреби списувати чи використовувати недоброчесні практики, що суттєво розвантажує його нервову систему.

Збір та аналіз результатів тестування

Для проведення моніторингу якості освіти та надання методичної підтримки педагогічним працівникам лабораторією-центром ЗНО та моніторингу якості освіти КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників ЧОР» впроваджено автоматизовану систему збору й аналізу результатів тестування. Вона складається з трьох основних етапів: збору даних, їх обробки та візуалізації результатів.

Тестування учнів організовано за допомогою онлайн-тестів, створених у GoogleФормі та розміщених на сайті лабораторії-центру.

Тести (зокрема за групами результатів) охоплюють такі предмети, освітні галузі та напрями дослідження:

- українська мова;
- українська література;
- читацька грамотність;
- фізика;
- зарубіжна література;
- математика;
- біологія;
- історія України;
- всесвітня історія;
- географія;
- хімія;
- природознавство / природнича освітня галузь.

Усі отримані відповіді автоматично надходять до зведеної таблиці Google, де відбувається їх обробка в режимі реального часу. **У таблиці реалізовано:**

- автоматичний підрахунок результатів (кількість відповідей, кількість правильних відповідей, відсоток успішності);
- узагальнення даних за класами, предметами, темами, рівнями складності завдань, форматами завдань та запитаннями;
- систему фільтрів для детального внутрішнього аналізу (за класами, темами, предметами тощо).

Результати тестування відображаються на сайті в режимі реального часу, що забезпечує постійне оновлення інформації. Для відвідувачів доступні:

- наочні діаграми (успішність за темами);
- детальні таблиці з результатами виконання завдань;
- зручна система фільтрів (клас, предмет, тема, формат завдання, роботу з текстом);
- можливість сортування результатів за відсотком правильних відповідей.

Окрім тестів і статистичних даних, на сайті розміщено електронні версії тестових зошитів із зазначених предметів. Їх можна завантажити та використовувати у практичній роботі для:

- проведення занять;
- проведення підсумкових, контрольних, самостійних робіт тощо (зокрема за групами результатів);
- аналізу типових помилок учнів з метою прийняття управлінських рішень щодо коригування освітнього процесу.

- На основі аналізу результатів тестування учнів 8-х класів з історії України, біології, української мови, алгебри та геометрії, з метою підвищення рівня їхніх навчальних досягнень, розроблено такі методичні рекомендації сформульовані такі дидактичні підходи:

Історія України

- систематично використовувати проблемні запитання, що вимагають аналізу, синтезу та узагальнення інформації;
- збільшити частку завдань на пояснення того, як суспільні ідеї чи технологічні зміни впливають на перебіг історії;
- через дебати та роботу з джерелами вчити учнів формулювати власні судження та обґрунтовувати історичні оцінки;
- регулярно використовувати формати тестових завдань на вибір декількох правильних відповідей, відкриті запитання з короткою відповіддю та послідовності;
- підвищувати мотивацію учнів до навчання через використання інтерактивних методів, цифрових ресурсів та практико-орієнтованих завдань.

Біологія

- систематично використовувати проблемні запитання й ситуаційні завдання, що вимагають від учнів аналізу, синтезу та узагальнення інформації;
- збільшити частку практико-орієнтованих завдань на пояснення того, як набуті знання з біології можна використовувати у повсякденному житті (безпечне використання побутової хімії, надання першої медичної допомоги, розуміння отруйних і неотруйних рослин та грибів тощо);
- регулярно використовувати формати тестових завдань на вибір декількох правильних відповідей та відкриті запитання з короткою відповіддю, що спонукають до самостійного формулювання біологічних термінів та причинно-наслідкових зв'язків;
- підвищувати мотивацію учнів до навчання через використання наочних, інтерактивних ресурсів, моделей і схем, залучення до самостійного проведення досліджень і спостережень, фіксацію й аналіз отриманих результатів.

Українська мова

- використовувати більше завдань відкритої форми (з короткою відповіддю), аби якомога зменшити механічне вгадування правильних варіантів та стимулювати усвідомлене застосування правил пунктуації/лексики/граматики тощо;
- застосовувати на уроках прийоми взаєморедагування, під час яких учні в парах аналізують, виправляють та письмово обґрунтовують граматичні й пунктуаційні помилки у творчих роботах одне одного;
- пропонувати учням для мовного аналізу не ізольовані речення, а цілісні мікротексти (пости із соцмереж, оголошення, медіатексти), щоб розвивати вміння бачити системні міжрівневі зв'язки в мові;
- практикувати завдання на зіставлення двох різних джерел інформації на одну тему, спонукаючи у такий спосіб восьмикласників самостійно формулювати логічні й послідовні висновки на основі прочитаного.

- систематично здійснювати цільове повторення матеріалу з попередньо вивчених тем для подолання прогалин у знаннях.

Алгебра та геометрія:

- зменшити кількість задач, де дано готову схему, рівняння чи рисунок, натомість використовувати завдання на складання математичної моделі;
- підвищити рівень обчислювальної культури учнів;

- привчати учнів аналізувати реалістичність відповідей у задачах;
- урізноманітнити тематику задач, використовувати зокрема завдання прикладного характеру, з метою стимулювання їх мислення;
- підвищувати цифрову компетентність учнів, ефективно використовувати ІКТ на уроках математики;
- не обмежувати учнів у праві обирати спосіб розв'язування, заохочувати до пошуку альтернативних варіантів розв'язку задач.

Інтеграція системного моніторингу та регулярних тренувальних тестувань у практику роботи ЗЗСО є потужним важелем підвищення якості освіти. Такий підхід трансформує систему оцінювання з контролюючого органу на сервісну службу школярів, яка допомагає йому бачити свій прогрес, аналізувати помилки, зберігати психологічний баланс і впевнено йти до високих результатів у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ І РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Про затвердження Порядку проведення моніторингу якості освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 16.01.2020 № 54. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0154-20#Text>
3. Результати проходження тестів з історії України. URL: <https://monitoringck.com.ua/rezultaty-prokhodzhennia-testiv-z-istorii-ukrainy/>
4. Результати проходження тестів з біології. URL: <https://monitoringck.com.ua/rezultaty-prokhodzhennia-testiv-z-biologii/>
5. Результати проходження тестів з української мови. URL: <https://monitoringck.com.ua/rezultaty-prokhodzhennia-testiv-z-ukrainskoi-movy/>

Наталія ЛЕМЕШЕВА,

методист відділу координації професійного розвитку керівників закладів та співпраці з методичними службами комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА ЧЕРКАЩИНИ – ПРОСТІР РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ, СТІЙКОСТІ ТА ЖИТТЄВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

Позашкільна освіта сьогодні трансформується: це вже не просто організація дозвілля, а багатофункціональне середовище для розвитку особистості. Тут дитина здобуває досвід соціальної взаємодії, опановує проектну діяльність та вчиться самостійно формувати власну траєкторію зростання. З огляду на це, у 2026/2027 навчальному році позашкілля Черкащини має функціонувати як потужний стратегічний інструмент розвитку громад та зміцнення національної стійкості.

Нормативною основою для планування роботи залишаються Закон України «Про позашкільну освіту», Закон України «Про освіту», Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», Концепція розвитку позашкільної освіти, затверджена наказом МОН України від 02.10.2025 № 1314, а також оперативні документи МОН і методичні рекомендації ІМЗО щодо STEM-освіти у закладах загальної середньої та позашкільної освіти. Для директора і методиста: нормативні документи мають бути не лише в переліку джерел. Їх доцільно перетворити на управлінські рішення: оновлення програм, аудит безпеки, доступність гуртків, партнерства зі школами, фіксація результатів вихованців, розвиток STEAM і цифрових інструментів. Пропонуємо розглянути приклади і напрямки роботи з документами у таблиці.

Таб.1

Ключові нормативні опори і практичні управлінські дії

Документ / орієнтир	Що задає для ЗПО	Що зробити у закладі
Закон України «Про позашкільну освіту»	Розвиток здібностей, обдарувань, інтересів, духовних запитів і професійного самовизначення вихованців.	Переглянути програми гуртків: чи є в них особистісний розвиток, вибір, соціальний досвід, практичний результат.
Концепція розвитку позашкільної освіти, наказ МОН від 02.10.2025 № 1314	Оновлення мережі, доступності, безбар'єрності, цифровізації, інституційної спроможності та фінансування.	Скласти карту розвитку закладу: мережа гуртків, безпека, інклюзія, дистанційний доступ, партнерства, ресурсна база.
Оперативний план МОН України на 2026 рік	Позашкільна освіта як осередок розвитку громади, формування ідентичності, здібностей і талантів дітей.	Пов'язати річний план із потребами громади, профорієнтацією, національно-патріотичними, STEAM- і волонтерськими проектами.

Методичні рекомендації ІМЗО щодо розвитку STEM-освіти у 2025/2026 н.р.	Практичне застосування знань, інтеграція природничих наук, технологій, інженерії та математики.	Розширити STEM до STEAM: додати мистецький компонент, дизайн, візуалізацію, медіаторність, звук, рух, простір.
НУШ, модельні навчальні програми, інтегровані курси	Компетентнісний, діяльнісний та інтегрований підходи; розвиток культурної, громадянської, цифрової, підприємницької та інших компетентностей.	Узгодити гуртки зі шкільними освітніми галузями, особливо в 8–9 класах, і документувати результати для можливого визнання школою.

Діагностика потреб дітей, родин і громади

Організацію освітнього процесу у 2026/2027 навчальному році доцільно розпочати з діагностики потреб дітей, родин і громади. Це дасть змогу формувати мережу гуртків не лише за традицією або кадровою наявністю, а відповідно до реальних інтересів вихованців, безпекових умов, доступності очної участі та запитів конкретної територіальної громади.

Мінімальний діагностичний пакет для закладу

- коротке онлайн- або паперове опитування дітей про інтереси, очікування, бажані формати занять;
- опитування батьків щодо безпеки, графіка, доступності очної або змішаної участі, потреби в адаптації;
- аналіз відвідування і причин виходу вихованців за попередній рік;
- вивчення потреб дітей з особливими освітніми потребами, ВПО, дітей військовослужбовців, дітей, які пережили втрати або мають обмежений доступ до очних занять;
- карта ресурсів громади: школи, укриття, бібліотеки, музеї, молодіжні центри, ІРЦ, спортивні та культурні установи, громадські організації, підприємства, волонтерські осередки.

Запитання для стартового опитування вихованців

Блок	Орієнтовні запитання
Інтереси	Що тобі хочеться спробувати цього року? Який продукт або проєкт хотілося б створити?
Формат участі	Який формат для тебе зручний: очний, змішаний, дистанційний? Що заважає відвідувати гурток регулярно?
Підтримка	У яких ситуаціях тобі потрібна допомога педагога або групи? Які правила спілкування роблять заняття безпечними?
Громада	Яку проблему школи, вулиці, громади або довкілля можна дослідити чи розв'язати силами гуртка?

Оновлення освітніх програм і синхронізація з НУШ: освіта для життя

Після вивчення потреб дітей, родин і громади слід перейти до оновлення змісту освітніх програм. У 2026/2027 навчальному році програма гуртка має бути не лише переліком тем, а продуманою моделлю розвитку вихованця, що працює на ідею освіти для життя. Це означає, що кожне заняття має допомагати дитині не тільки здобувати знання чи відпрацьовувати окремі вміння, а й застосовувати їх у реальних життєвих ситуаціях: у спілкуванні, творчості, командній роботі, виборі, відповідальності, турботі про себе, інших і громаду.

У програмах варто чітко визначити очікувані результати, види діяльності, способи фіксації індивідуального прогресу та приклади практичного застосування здобутих умінь. Позашкільна освіта має давати дитині досвід, який виходить за межі заняття: вміння діяти, співпрацювати, презентувати власну ідею, розв'язувати проблему, ухвалювати рішення, бачити власний поступ і розуміти, як набуті компетентності можуть знадобитися у подальшому навчанні, професійному самовизначенні та повсякденному житті.

Три запитання до кожної програми гуртка:

1. Що дитина знатиме і розумітиме після модуля або заняття?
2. Що дитина вмітиме робити: досліджувати, створювати, конструювати, виконувати, презентувати, пояснювати, удосконалювати?
3. Які цінності, ставлення, досвід взаємодії, відповідальності й вибору вона сформує?

Видимий результат діяльності гуртка – це:

- творчий продукт, ескіз, виставкова робота, виступ або перформанс;
- модель, прототип, макет, технічний виріб, інженерне рішення;
- дослідницький звіт, щоденник спостережень, карта маршруту, експедиційний матеріал;
- медіаматеріал, цифровий плакат, відео, подкаст, інтерактивна дошка, електронне портфоліо;
- соціальна, екологічна, волонтерська або національно-патріотична ініціатива;
- публічна презентація, захист проєкту, фестиваль досягнень, майстер-клас для громади.

Синхронізація з НУШ передбачає, що позашкільна освіта посилює шкільне навчання через практику, вибір, творчість і особистий досвід дитини. У партнерстві зі школами програми гуртків можуть доповнювати інтегровані курси та модельні навчальні програми, особливо у 8–9 класах, коли учні поступово наближаються до профільного самовизначення. У цьому контексті позашкільна стає важливим простором освіти для життя, адже допомагає учням перевірити власні інтереси в дії, спробувати різні види діяльності, побачити зв'язок між навчанням, майбутньою професією, громадянською участю та особистісним розвитком.

У змісті програм доцільно послідовно використовувати актуальну термінологію НУШ: культурна компетентність, громадянська, соціальна, цифрова, підприємницька, екологічна компетентності, наскрізні вміння, діяльнісний та компетентнісний підходи. Важливо, щоб ці поняття не залишалися декларативними, а проявлялися у конкретних діях вихованців: створенні продукту, участі в проєкті, роботі в команді, дослідженні проблеми громади, публічній презентації результату та рефлексії власного досвіду.

Безпекове середовище: три сценарії роботи гуртка

Оновлення змісту не може бути відокремлене від питання безпеки. Безпечне освітнє середовище у позашкільній охоплює фізичну, психологічну, інформаційну та цифрову безпеку. Кожен гурток має мати три реалістичні сценарії роботи: очний, змішаний і дистанційний. Зміна формату не повинна зводити заняття до

передавання інформації: у будь-якому сценарії потрібно зберігати демонстрацію, практичну дію, взаємодію, рефлексію та фіксацію результату.

Сценарій	Що передбачити	Що не втратити	Документ / доказ
Очний	інструктажі, маршрути до укриття, список контактів, адаптовані матеріали для укриття	практичну діяльність, безпечну комунікацію, живу взаємодію	алгоритм дій, журнал інструктажів, план занять в укритті
Змішаний	розподіл завдань для очної і дистанційної частини, єдина платформа комунікації	зв'язок групи, регулярність, спільний продукт	Google Classroom / Padlet, графік консультацій, портфоліо
Дистанційний	правила онлайн-безпеки, захист даних, цифрову гігієну, короткі інструкції	діяльнісний характер: створення, дослідження, презентацію, рефлексію	цифрові матеріали, записи результатів, фотозвіти за згодою

Психосоціальна підтримка та партнерство Черкащини

Позашкільна не замінює професійної психологічної допомоги, однак може створювати ресурсний простір, у якому дитина відчуває прийняття, посиленість завдань, підтримку групи та радість досягнення. Саме тому до структури занять доцільно вводити короткі емоційні «входи», вправи на саморегуляцію, правила безпечного спілкування, творчі рефлексії та практики взаємопідтримки.

Підтримка через зміст гурткової діяльності:

- художньо-естетичні гуртки: артпрактики, музично-рухові вправи, театр переживання, форум-театр, візуальні щоденники настрою;
- туристсько-краєзнавчі гуртки: маршрути пам'яті, дослідження місцевої історії, командні походи, цифрові екскурсії;
- еколого-натуралістичні гуртки: спостереження за природою, доглядові практики, зелені майстерні, малі екологічні дії;
- науково-технічні гуртки: командне конструювання, моделювання, розв'язання реальних проблем школи або громади.

Регіональна взаємодія: закладам позашкільної освіти Черкащини варто вибудовувати партнерство не лише зі школами, ІРЦ, бібліотеками, музеями та молодіжними центрами, а й з осередками психосоціальної підтримки. Зокрема, Центр життєстійкості у Черкасах може бути корисним партнером для консультацій, психоедукаційних зустрічей, груп взаємопідтримки та перенаправлення родин до фахівців.

STEAM, цифровізація та етичне використання ШІ

Для сучасного позашкільля важливо розвивати не лише STEM, а й STEAM-підхід, у якому мистецтво, дизайн, музика, візуалізація, рух і комунікація є рівноправними компонентами дослідницької та технічної діяльності. STEAM у гуртковій роботі варто розглядати як спосіб мислення: дослідити проблему, висунути гіпотезу, спроектувати рішення, створити модель або продукт, протестувати, презентувати й удосконалити.

Приклади STEAM-моделей для гуртків

- «Звук як хвиля»: діти досліджують акустичні явища, створюють прості інструменти, фіксують звук у вигляді графіка, лінії або кольорового ритму;
- «Графічне інтонсування»: музичний фрагмент перетворюється на візуальну партитуру — лінії, плями, ритми, форми, цифрову анімацію;
- «Орнамент і алгоритм»: український орнамент досліджується як система повторів, симетрії, ритму; діти створюють паперовий або цифровий візерунок у Canva чи іншому редакторі;
- «Екомоніторинг громади»: спостереження за повітрям, водою, ґрунтом поєднуються з інфографікою, картуванням, фотофіксацією та публічною презентацією;
- «Модель корисного пристрою»: команда виявляє проблему школи чи громади, створює прототип, тестує його, описує сильні сторони й можливі вдосконалення.

Цифрові інструменти для організації простору та інтерактиву

- Google Classroom — для структурування матеріалів гуртка, завдань, календаря, зворотного зв'язку й електронного портфоліо;
- Padlet — для віртуальних виставок, дошок ідей, рефлексії, спільних колекцій, мап проєктів;
- Canva — для створення афіш, соціальних плакатів, інфографіки, презентацій, візуальних інструкцій і матеріалів для квестів;
- Google Forms — для стартової діагностики потреб, підсумкового опитування, самооцінювання та збору зворотного зв'язку;
- цифрові карти, хмарні документи, інтерактивні дошки — для експедицій, локальних досліджень, маршрутів пам'яті та міжзакладних проєктів.

ШІ доцільно використовувати педагогічно виважено, безпечно, прозоро й відповідально. Текстові або графічні нейромережі можуть допомогти педагогу згенерувати ідеї занять, варіанти інтерактивних вправ, сценарії квестів, приклади диференційованих інструкцій, візуальний супровід або зображення з українськими орнаментами для навчального квесту. Водночас ШІ не має підміняти дитячу творчість, дослідницьку активність, власне мислення, авторство й відповідальність за результат.

Під час використання інструментів ШІ важливо:

- не завантажувати персональні дані, фото, відео та інші матеріали із зображенням дітей без належної згоди батьків або законних представників;
- пояснювати вихованцям, що ШІ може помилятися, вигадувати факти, неточно тлумачити зображення чи створювати упереджений контент;
- позначати, де саме використано ШІ, і коротко пояснювати його роль у створенні матеріалу: для пошуку ідей, візуалізації, структурування тексту, добору запитань, створення чернетки тощо;
- обов'язково перевіряти факти, джерела, зображення, тексти й поради, згенеровані ШІ, перед використанням їх у навчальній або публічній діяльності;

- не видавати згенерований ШІ матеріал за повністю авторську роботу дитини чи педагога;
- використовувати ШІ насамперед для підготовки педагога, диференціації завдань, створення варіантів інструкцій, ідей для проєктів, візуального супроводу чи інтерактивних вправ;
- залишати дитині головну дію: дослідити, спробувати, створити, обґрунтувати, удосконалити, презентувати й осмислити власний результат.

Культурна спадщина Черкащини

Щоб національно-патріотичне та громадянське виховання не залишалося формальним, його потрібно пов'язувати з живим дослідженням рідного краю. Для Черкащини особливо важливими є проєкти, що відкривають дітям культурну спадщину, традиційні промисли, козацьку історію, пам'ять громад, сучасне мистецтво, волонтерські ініціативи та постаті митців, які працюють із українськими символами й образами.

Приклади локальних проєктів

- «Культурна спадщина поруч»: діти досліджують локальні пам'ятки, народні орнаменти, родинні речі, музейні експонати, створюють цифрову виставку або карту;
- «Всесвіт Миколи Теліженка»: вивчення символіки, національних кодів, декоративних образів і можливостей їх сучасного переосмислення у плакаті, витинанці, цифровій графіці, текстилі;
- «Моя громада на карті стійкості»: гуртківці фіксують місця пам'яті, простори взаємодопомоги, культурні ініціативи, волонтерські осередки;
- «Медіаархів родинних історій»: інтерв'ю, аудіозаписи, фотоматеріали, мініфільми про родинну пам'ять, ремесла, пісні, традиції та досвід стійкості;
- «Український орнамент у сучасному дизайні»: поєднання народних мотивів Черкащини з цифровою ілюстрацією, плакатом, сувенірною продукцією, сценографією або медіаперформансом.

Методична підтримка педагогів: сучасні формати

Методична робота у закладі позашкільної освіти має зміщувати акцент із формального проведення занять і масових заходів на **змістовне наповнення освітнього процесу**. Важливо не лише відповісти на запитання «що ми провели?», а й з'ясувати, які компетентності сформовано, які здібності виявлено та як дитина просунулася у власному розвитку, які умови створено для її безпеки, самореалізації, соціалізації, громадянського становлення та професійного самовизначення.

Головний управлінський фокус: результатом роботи закладу має бути не кількість заходів, а видимий поступ дитини: участь, продукт, портфоліо, проєкт, соціальна дія, досвід співпраці, усвідомлений вибір подальшої освітньої траєкторії.

У практичній площині це означає такі зміщення акцентів:

- від «плану заходів» — до річного циклу розвитку вихованця;
- від окремих гурткових занять — до тематичних модулів, проєктів і портфоліо;
- від звітності про участь — до аналізу прогресу, залученості й безпеки дітей;
- від загальних формулювань — до конкретних очікуваних результатів: що дитина досліджує, створює, презентує, удосконалює;
- від ізольованої роботи закладу — до партнерства зі школами, ІРЦ, бібліотеками, закладами культури, молодіжними центрами, громадськими організаціями та локальними осередками підтримки.

Педагог позашкільля у 2026/2027 навчальному році має бути не лише фахівцем у своєму напрямі, а й фасилітатором, тьютором, наставником проєктної діяльності, організатором безпечного середовища, користувачем цифрових інструментів і медіатором командної взаємодії. Тому методична робота має відходити від переважно лекційного формату й переходити до практичних студій, майстерень, взаємовідвідування занять, аналізу кейсів і супервізійних зустрічей.

Орієнтовні модулі

1. «Дитячий інтерес як точка входу»: як проводити діагностику й формувати освітній маршрут;
2. «Заняття як дія»: як формулювати мету через активність дитини й видимий результат;
3. «Портфоліо вихованця»: як фіксувати поступ без зайвої бюрократії;
4. «STEAM у звичайному гуртку»: як поєднати творчість, дослідження, технології та практичний продукт;
5. «ШІ безпечно й етично»: як використовувати цифрових помічників без втрати авторства дитини;
6. «Партнерство зі школою»: як домовлятися про визнання результатів позашкільної освіти.

Дорожня карта дій закладу позашкільної освіти на 2026/2027 навчальний рік

Період	Основні дії	Очікуваний результат / доказ
Серпень–вересень	Оновити річний план; провести аудит безпеки й укрітити; опитати дітей і батьків; проаналізувати мережу гуртків; актуалізувати програми; провести інструктажі; укласти партнерські домовленості зі школами, ІРЦ, бібліотеками, молодіжними центрами, громадськими організаціями.	План роботи, безпекові алгоритми, оновлена мережа гуртків, карта партнерств, стартова діагностика потреб.
Жовтень–грудень	Запустити проєктні модулі; провести STEAM-майстерні; організувати національно-патріотичні та волонтерські ініціативи; провести методичні студії для педагогів; здійснити перше проміжне оцінювання залученості вихованців.	Перші освітні продукти, командні проєкти, проміжний звіт керівників гуртків, корекція планів.
Січень – березень	Поглибити дослідницькі, творчі й соціальні проєкти; провести профорієнтаційні події; інтегрувати цифрові інструменти та ШІ; організувати підтримку дітей, які мають додаткові потреби; забезпечити участь у конкурсах, виставках, турнірах.	Портфоліо вихованців, відкриті заняття, методичні кейси, приклади визнання результатів позашкільля школами.
Квітень–травень	Провести публічні презентації результатів, фестивалі, виставки, захисти проєктів; організувати підсумкове опитування дітей і батьків; проаналізувати якість програм; спланувати літні активності.	Аналітична довідка, виставка або фестиваль досягнень, рекомендації щодо оновлення програм, база кращих практик.

Червень–серпень	Організувати літні школи, табори, експедиції, активне дозвілля; підготувати малі грантові заявки; оновити матеріальну базу й електронні ресурси; підготувати педагогів до нового навчального року.	Літні освітні маршрути, звіт про охоплення дітей, ресурсний план, методичні матеріали для старту 2027/2028 року.
------------------------	--	--

Картка планування заняття керівника гуртка

Позиція планування	Запитання до педагога
Мета	Що саме дитина робитиме: досліджуватиме, створюватиме, конструюватиме, виконуватиме, презентуватиме, пояснюватиме, удосконалюватиме?
Діяльність	Яка практична дія стане ядром заняття? Чи є місце для вибору, співпраці, творчості?
Результат	Що залишиться після заняття: ескіз, модель, запис, фото, карта, презентація, портфоліо?
Безпека	Які фізичні, психологічні, цифрові ризики враховано? Який алгоритм дій під час тривоги?
Інклюзивність	Які варіанти виконання завдання запропоновано дітям із різними потребами та темпом роботи?
Рефлексія	Як дитина усвідомить, що в неї вдалося, що було складним і який наступний крок?

Показники якості та підсумковий аналіз

Для підсумкового аналізу роботи у 2026/2027 навчальному році доцільно використовувати не лише кількісні, а й якісні показники. Кількість гуртків, вихованців і проведених заходів важлива, однак вона не завжди відображає реальний вплив позашкільної освіти на розвиток дитини.

До показників якості варто включити:

охоплення дітей різних вікових груп і категорій, зокрема дітей з ООП, ВПО, дітей військовослужбовців, дітей, які навчаються дистанційно або перебувають за кордоном;

- стабільність відвідування та аналіз причин вибуття вихованців;
- наявність дитячих портфоліо, публічних продуктів, проєктів, виставок, виступів, досліджень, соціальних ініціатив;
- рівень задоволеності вихованців і батьків змістом занять, безпекою, комунікацією та можливостями розвитку;
- якість партнерств зі школами, закладами культури, молодіжними центрами, громадськими організаціями, бізнесом, закладами вищої освіти;
- приклади визнання результатів навчання, здобутих у позашкільній освіті, у системі загальної середньої освіти;
- оновлення програм, методичних матеріалів і цифрових ресурсів;
- участь педагогів у підвищенні кваліфікації, методичних студіях, конкурсах, професійних спільнотах;
- залучення додаткових ресурсів: грантів, благодійної допомоги, партнерської підтримки, спільного використання обладнання;
- наявність безпечних, інклюзивних і гнучких умов для очної, змішаної та дистанційної участі дітей.

Цикл якості на рік: вересень — стартова діагностика; грудень-січень — проміжне самооцінювання; квітень-травень — аналіз портфоліо й публічний показ результатів; червень — підсумкове опитування та оновлення програм.

У підсумку заклад позашкільної освіти має функціонувати як освітній, культурний, соціальний і ціннісний осередок громади. Він підтримує дитину сьогодні, допомагає їй розкрити себе, зміцнює українську ідентичність, формує життєві компетентності й готує молодь до активної участі у відновленні та розвитку України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ І РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про позашкільну освіту : Закон України від 22.06.2000 № 1841-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text> (дата звернення: 14.05.2026).
2. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13.12.2022 № 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (дата звернення: 14.05.2026).
3. Про затвердження Концепції розвитку позашкільної освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 02.10.2025 № 1314. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2025/10/17/1314-vid-02-10-2025.pdf> (дата звернення: 14.05.2026).
4. Звітна інформація про виконання оперативного плану Міністерства освіти і науки України за 2025 рік. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2026/zvitna-iformaciia-pro-vikonannia-operativnogo-planu-mon-za-2025-rik.pdf> (дата звернення: 14.05.2026).
5. Методичні рекомендації щодо розвитку STEM-освіти в закладах загальної середньої та позашкільної освіти у 2025/2026 навчальному році : лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» від 18.07.2025 № 21/08-624. URL: <https://imzo.gov.ua/2025/08/08/lyst-imzo-vid-18-07-2025-21-08-624-metodychni-rekomendatsii-shchodo-rozvytku-stem-osvity-v-zakladakh-zahal-noi-seredn-oi-ta-pozashkil-noi-osvity-u-2025-2026-navchal-nomu-rotsi/> (дата звернення: 14.05.2026).
6. Практичний інтенсив: штучний інтелект в позашкільній освіті. Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді. URL: https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2025/01/Interactive_posibnuk.pdf (дата звернення: 14.05.2026).

Наталія БУГАЙЧУК,

методист відділу координації професійного розвитку керівників закладів та співпраці з методичними службами комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

УКРАЇНОЦЕНТРИЧНІ ВЕКТОРИ ШКІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

ОРГАНІЗАЦІЯ ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Виховний простір сучасного закладу загальної середньої освіти у 2026/2027 навчальному році потребує не збільшення кількості формальних заходів, а перезавантаження його змістового наповнення. Сучасні безпекові виклики вимагають від педагогічних колективів гнучкості, системності та фокусу на живих цінностях особистості. Ці методичні рекомендації пропонують оновлені вектори роботи, де патріотизм трансформується у конкретну дію, а шкільне середовище стає для учня простором психологічної стійкості та формування національної ідентичності. Ефективно вибудувати цей процес і надати йому системності допоможе актуальне **Нормативно-правове забезпечення виховної роботи в закладі освіти у 2026–2027 навчальному році», а саме:**

- Конституція (Основний Закон) України.
- Конвенція ООН про права дитини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
- Декларація прав дитини, проголошена Генеральною асамблеєю Організацією Об'єднаних Націй 20 листопада 1959 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text
- Закон України «Про повну загальну середню освіту» № 463-IX від 16 січня 2020 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
- Закон України «Про освіту» № 2145-VIII від 5 вересня 2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
- Закон України «Про охорону дитинства» № 2402-III від 26 квітня 2001 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
- Закон України «Про протидію торгівлі людьми» № 3739-VI від 20 вересня 2011 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>
- Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII від 20 жовтня 2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
- Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання насильству та унеможливлення жорстокого поводження з дітьми» № 3792-IX від 6 червня 2024 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-20#Text>
- Закон України № 2834-IX від 13 грудня 2022 року «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
- Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 року № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
- Указ Президента України № 195/2020 від 25 травня 2020 року Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2020#Text>
- Розпорядження Кабінету Міністрів України № 301-р. від 7 квітня 2023 року Концепція безпеки закладів

освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2023-%D1%80#Text>

- Наказ Міністерства освіти і науки України № 439 від 07.09.2000 Про затвердження Рекомендацій щодо порядку використання державної символіки в навчальних закладах України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0439290-00#Text>
- Наказ Міністерства освіти і науки України № 434 від 06.09.2000 Про затвердження Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0659-00#Text>
- Наказ Міністерства освіти і науки України № 1/6267-22 від 10.06.2022р. «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України...». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>
- Лист Міністерства освіти і науки України № 1/6885-22 від 22 червня 2022 р. «Щодо запобігання та протидії сексуальному насильству, пов'язаному зі збройною агресією російської федерації на території України». URL: <https://mon.gov.ua/npa/shodo-zapobigannya-ta-protidiyi-seksualnomu-nasilstvu-povyazanomu-zi-zbrojnyu-agresiyevu-rosijskoyi-federaciyi-na-teritoriyi-ukrayini>
- Лист Міністерства освіти і науки України № 1/5735-22 від 30.05.2022 року «Про запобігання та протидію домашньому насильству в умовах воєнного стану в Україні». URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zapobigannya-ta-protidiyu-domashnomu-nasilstvu-v-umovah-voyennogo-stanu-v-ukrayini>

Щорічні методичні рекомендації Міністерства освіти і науки України щодо організації виховного процесу в закладах освіти.

Локальні документи закладу освіти (внутрішні нормативні акти, які розробляються адміністрацією для регулювання освітнього процесу, трудової діяльності та внутрішнього розпорядку). Вони є обов'язковими для виконання всіма учасниками освітнього процесу та лежать в основі автономії кожного окремого закладу загальної середньої освіти.

За рішенням педагогічної ради вчителі можуть створювати плани виховної роботи (бесіди, загальношкільні заходи) для ефективної організації. Виховна робота в сучасних українських школах не має жорстко регламентованих формалізованих планів. У фокусі — створення сприятливого психологічного клімату, безпечного освітнього середовища та ціннісне виховання відповідно до вимог Нової української школи (НУШ).

Безпековий простір та плекання життєстійкості як першооснова виховання

В умовах воєнного стану базовою потребою та першочерговим завданням виховної системи є забезпечення фізичної та психологічної безпеки всіх учасників освітнього процесу. Психологічна стійкість та життєстійкість розглядається не як пасивна спроможність терпіти труднощі, а як активна здатність особистості відновлюватися після стресу, зберігати ментальне

здоров'я та діяти конструктивно. Першочерговим кроком у цьому напрямі є:

- **Трансформація простору укриттів.** Шкільні укриття мають остаточно перетворитися з місць пасивного очікування на інтерактивні виховні та психологічні хаби. Рекомендується насичувати час перебування в сховищах настільними іграми, елементами арт-терапії (зокрема, текстильними практиками, ліпленням) та командними квестами, що знижують рівень тривожності.

- **Рефокусування виховних годин.** Рекомендується уникати у виховній роботі з дітьми й підлітками надмірної ретравматизації, деталізації трагічних подій та трансляції почуття безвиході. Натомість виховні години мають бути спрямовані на опанування практик саморегуляції та розбір кейсів подолання кризових ситуацій.

- **Трансформація тривоги в дію.** Найкращим антистресовим механізмом для учнів середньої та старшої школи є діяльність із видимим результатом. Слід активно залучати підлітків до волонтерських ініціатив, екологічних проєктів та створення соціальних медіапродуктів. Усвідомлення власного внеску в спільну справу перетворює тривогу на конструктивну дію.

Утвердження україноцентричних цінностей та деконструкція історичних міфів у виховному просторі

Національно-патріотичне виховання у 2026/2027 навчальному році має остаточно відійти від етнографічної поверховості («шароварщини») та декларативних гасел. Основним світоглядним орієнтиром є україноцентризм — сприйняття історії, культури та сьогодення через призму власних національних інтересів, державної гідності та суб'єктності, а саме:

- **Перехід до етно-модерну (поєднання народних традицій з новітніми трендами, технологіями) та практичного україноцентризму:** Рекомендується інтегрувати традиційну спадщину в сучасний контекст життя підлітків. Наголос варто робити на дослідженнях локальної історії, вивченні тривалих традицій взаємодопомоги (українська толока) та популяризації локальних брендів і надбань (наприклад, елементів нематеріальної культурної спадщини регіону). Традиція має сприйматися учнями як жива інновація та внутрішня потреба, а не як музейний експонат.

Наприклад: «Етно-дизайн побуту» — учні досліджують старовинні побутові речі чи орнаменти своєї родини/регіону та за допомогою графічних редакторів інтегрують їх у дизайн сучасних речей (худі, хохли для телефонів, шопери); «Кулінарний краудсорсинг» — створення спільної цифрової книги автентичних рецептів громади на платформі Padlet або Google Презентаціях, де кожна дитина додає фірмову страву своєї бабусі з фото та історією.

- **Інформаційна гігієна та деконструкція міфів:** Особливу увагу у виховній роботі з учнями 5–9 та 10–11 класів слід приділяти розвінчанняв'язаних історичних та культурних стереотипів. Виховні години мають містити елементи медіаграмотності: аналіз історичних маніпуляцій, роботу з першоджерелами та критичне осмислення інформаційного простору. Важливо навчити учнів розпізнавати спроби знецінення української культури та свідомо захищати власну ідентичність.

Наприклад: «Анатомія фейку» — розбір реального пропагандистського кейсу за алгоритмом: Хто автор? Яка емоція експлуатується? Де докази? Кому це вигідно? Вправа «Медіа-реставрація» — учням дається викривлений історичний міф (наприклад, радянський міф про «вторинність» української культури), і вони мають знайти 3 залізобетонні історичні факти-спростування, використовуючи верифіковані ресурси (на кшталт сайтів Українського інституту національної пам'яті чи Енциклопедії історії України).

- **Діяльнісний патріотизм:** Патріотичне виховання має реалізуватися через конкретні справи, що об'єднують громаду. Закладам освіти рекомендується

продовжувати та/або ініціювати довготривалі учнівські проєкти: від екологічних толок та благодійних заходів на підтримку Сил оборони України до створення цифрового контенту (відеороликів, подкастів), що популяризує українську історію та мову серед молоді.

Наприклад: «Благодійний СУП (Соціальний Учнівський Проєкт)» — розробка від початку до кінця благодійної акції (від створення цифрової афіші в Canva до звіту в соцмережах закладу); Учнівський подкаст або інтерв'ю з волонтерами, ветеранами, чи просто розмови про те, що означає «бути патріотом у дії» сьогодні; Створення інтерактивних карт «Мапа добрих справ нашого класу/школи», де прапорцями позначаються локації, на яких учні провели екологічну толоку, допомогли літнім людям чи висадили дерева.

Формування культури пам'яті та етики вдячності

Культура пам'яті в сучасному закладі освіти є одним із наріжних каменів громадянського виховання. Вона не повинна обмежуватися лише днями скорботи, а має трансформуватися у тривалу, усвідомлену етику вдячності тим, хто захищає та розбудовує державу. Головне завдання педагога — зробити комеморативні практики* сенсовними, уникнувши формалізму та емоційного виснаження дітей.

- **Модернізація форм комеморації*.**

Рекомендується рішуче відходити від радянських пафосних форм проведення лінійок та статичних заходів. Загальнонаціональна хвилина мовчання та заходи вшанування пам'яті мають супроводжуватися глибоким, але зрозумілим підліткам контекстом. Особливу увагу слід приділяти сторітелінгу — розповідям про полеглих захисників (зокрема випускників закладу) через історію їхнього життя, мрій, досягнень та людських якостей, показуючи їх живими в пам'яті суспільства.

Наприклад: скористайтеся платформою «Меморіал. Платформа пам'яті» <https://memorial.ua/> або сайтом УІНП <https://uinp.gov.ua/> як джерелами верифікованих, якісно написаних текстових та відеоісторій про захисників і цивільних. Вчителі можуть брати звідти готові текстові кейси для сторітелінгу; Створіть наліпки з QR-кодами на шкільних локаціях (наприклад, біля висадженого дерева чи пам'ятної дошки), які ведуть на аудіозаписи спогадів вчителів або друзів про полеглого випускника.

- **Впровадження цифрових інструментів пам'яті:** Закладам освіти варто оновлювати меморіальні простори, використовуючи сучасні технології. Поруч з класичними стендами рекомендується створювати інтерактивні цифрові дошки пам'яті, інтегрувати QR-коди, що ведуть на живі спогади, інтерв'ю чи шкільні цифрові проєкти, присвячені сучасним героям громади.

Наприклад: «Цифровий архівіст» (проєктна робота для 9–11 класів) де учні виступають у ролі дослідників — записують (за згодою та з дотриманням етичних норм) короткі відео- або аудіоінтерв'ю з волонтерами громади чи ветеранами, оцифровують старі фотокартки та формують медіатеку пам'яті для шкільного сайту; «Мапа пам'яті мікрорайону» нанесення на Google Maps геоміток із короткими історичними довідками про те, на честь кого названі перейменовані вулиці навколо школи, або де встановлені пам'ятні знаки сучасної війни в їхній громаді.

- **Практика щоденної вдячності:** Етика вдячності має стати частиною повсякденного життя школи. Хвилина мовчання як щирий прояв поваги, а не примусова дія. Це реалізується через лаконічні та дієві ритуали: хвилини вдячності під час ранкових зустрічей в початковій школі та виховних годин у середній ланці, написання живих (нешаблонних) листів-подяк, створення відеолістівок для ветеранів та волонтерів громади. Вдячність має позиціонуватися як маркер зрілості та сили українського громадянина.

Пам'ятайте, що Хвилина мовчання — це загальноприйнята назва офіційного ритуалу

вшанування. В Україні законодавчо затверджено саме загальнонаціональну хвилину мовчання, яка проводиться щодня о 09:00 на знак пам'яті всіх загиблих від російської агресії. Також хвилиною мовчання вшановують пам'ять жертв у річниці трагедій (наприклад, Голодомору).

Хвилина пам'яті — це більш емоційний чи ширший вираз, який вказує на мету вашого вчинку. Ви можете сказати «хвилина пам'яті», коли пропонуєте згадати когось конкретного (родича, знайомого героя) або влаштовуєте захід без прив'язки до державного чи загальнонаціонального часу.

Педагогіка партнерства: взаємодія закладу освіти, родини та громади

Виховна екосистема Нової української школи не може функціонувати ізольовано. В умовах воєнного стану партнерство між педагогами, батьками та місцевою громадою є ключовим фактором створення безпечного та ціннісно однорідного простору для розвитку дитини. Ця однорідність досягається лише тоді, коли всі сторони діють як одна команда. Тому першим і найважливішим кроком у розбудові такого партнерства є переформатування взаємин із родинними учнів, де утверджується підхід:

- **Батьки як соратники, а не глядачі:** Необхідно змінювати формат взаємодії з батьківською спільнотою. Замість формальних зборів-звітів рекомендується залучати батьків до спільних виховних та психологічних хакатонів, тренінгів із життєстійкості та дискусійних клубів. Родина має стати активним співавтором виховних ініціатив школи.

- **Спільні родинно-шкільні проєкти:** Педагогіка партнерства передбачає розділення відповідальності за виховання між школою та родиною, а не покладання всіх організаційних завдань на вчителів тому взаємодія з родинами має будуватися на засадах добровільності та спільного інтересу, без створення штучного навантаження на педагогів. Замість організації масштабних додаткових заходів, доцільно інтегрувати родинний компонент у вже наявні плани виховної роботи. Це можуть бути прості у виконанні локальні формати (за вибором закладу та бажанням батьків): сімейні розмови про коріння роду під час виховних годин, участь батьків у благодійних ярмарках громади або створення родинних сторінок пам'яті в межах загальношкільних проєктів. Головна мета — створення простору, де вчителі та батьки діють як партнери задля психологічного комфорту дитини.

- **Інтеграція в життя громади:** Сучасний заклад освіти розвивається як відкрита система, що взаємодіє з мікрорайоном чи селом. Встановлення партнерських зв'язків (за вибором закладу та відповідно до можливостей громади) з місцевими волонтерськими осередками, ветеранськими спільнотами, музеями чи психологічними службами допомагає залучити додаткові ресурси до виховного процесу. Така синергія дає учням можливість долучатися до реальних соціальних ініціатив, що сприяє формуванню їхньої громадянської відповідальності без додаткового штучного навантаження на педагогічний колектив.

Всі ці рекомендації базуються на необхідності адаптувати виховний процес до викликів війни, забезпечуючи якісне україноцентричне громадянське виховання та психологічний комфорт учасників освітнього процесу.

При плануванні виховної роботи закладу освіти пропонуємо ознайомитися з досвідом виховної роботи, розміщеним на сайті КНЗ «ЧОІПОПП ЧОР»:

Роботи переможців виставки-конкурсу «Нова українська школа Черкащини - 2026» розміщено на сайті КНЗ «ЧОІПОПП ЧОР». URL: <https://master.klasna.com/uk/site/index.html>

Напрацювання переможців конкурсу на кращий електронний освітній ресурс з виховної роботи у 2026 році розміщено на сайті КНЗ «ЧОІПОПП ЧОР» в розділі «Колекція цифрових ресурсів – загальна середня освіта – виховна робота». URL: <https://oipopp.ed-sp.net/?q=taxonomy/term/6444>.

Крім того, важливо врахувати пам'ятні та ювілейні дати, з повним списком яких можна ознайомитися на сайті Українського інституту національної пам'яті URL: <https://uinp.gov.ua/dokumenty/normatyvna-baza-shchodo-pamyatnyh-dat-ta-yuvileiyiv/pamyatni-daty-i-yuvileyi-na-2026-rik>

Серед них:

- 24 серпня 2026 року — 35 років із Дня проголошення Незалежності України. Рекомендується присвятити цій даті Перший урок у 2026/2027 н.р., а також виховні заходи протягом вересня.
- 2 вересня 2026 року — 30 років національній валюті України — гривні (1996).
- 21 листопада 2026 року — 20 років від дня початку роботи Українського інституту національної пам'яті (УІНП) (2006).
- 22 січня 2027 року — 110 років від дня проголошення Четвертого Універсалу УЦР (1918). День Соборності України, витоки українського суверенітету.
- 24 лютого 2027 року — 5 років із дня повномасштабного воєнного вторгнення російської федерації в Україну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безпечна і дружня до дитини школа в контексті реформи «НУШ» / В. Пономаренко, Т. Воронцова, О. Сакович та ін. — К. : Алатон, 2020. — 64 с. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/3646/file/safe_school_in_NUS.pdf (дата звернення 10.06.2026).
2. Бугайчук Н. В. Шляхи утвердження українських цінностей у сучасному освітньому просторі. *Педагогічний вісник*. 2026. № 1–2. С. 24–28. URL: <https://oipopp.ed-sp.net/pedagogical-gazette/2026> (дата звернення 08.06.2026).
3. Бугайчук Н.В. Впровадження україноцентричних традицій у виховну роботу закладів загальної середньої освіти. Практичний путівник: методичний посібник. Черкаси: вид.-во «КНЗ «ЧОІПОПП ЧОР», 72 с.
4. Журба К. О. та ін. Виховні засади утвердження української національної ідентичності : метод. посіб. Івано-Франківськ : НАІР, 2024. 124 с. URL: <https://surl.li/tyibwd> (дата звернення 15.04.2026).
5. Журба К. О. Формування національної ідентичності зростаючої особистості в умовах воєнного стану: досвід експериментальної реалізації. Вісник НАПН України. 2023. Т. 5(1). С. 1–6. URL: <https://surl.li/umfunv> (дата звернення 13.04.2026).
6. Переопилени. Системна російська політика знищення української ідентичності дітей : спец. доповідь Уповноваженого ВРУ з прав людини. 2024. 64 с.
7. Програма «Виховання смисловитих цінностей дітей і підлітків». URL: <https://nauka.gov.ua/infrastructure/p.YosmhDxX/> (дата звернення 10.06.2026).
8. Програма І.Беха «Нова українська школа у поступі до цінностей». URL: https://osvitakoms.at.ua/Dokument/2019-2020/programma_u_postupi_do_cinnostej.pdf (дата звернення 10.06.2026).
9. Рекомендації Unicef щодо виявлення та реагування на випадки жорстокого поводження з дітьми в умовах воєнного стану URL: <https://www.unicef.org/ukraine/documents/child-abuse-in-martial-law> (дата звернення 10.06.2026).
10. Утвердження української національної ідентичності в умовах воєнного стану: стратегічні орієнтири та інноваційні практики : зб. наук. пр. / за ред. К. О. Журби, Л. В. Кانیшевської. Івано-Франківськ : НАІР, 2025. 394 с.

* **Комеморація** це процес увічнення пам'яті про важливі історичні події або видатних осіб, а також комплекс дій, спрямованих на те, щоб зберегти ці спогади в колективній пам'яті суспільства

* **Комеморативні практики** це комплекс дій, ритуалів та інструментів, спрямованих на збереження та вшанування історичної пам'яті про важливі події та видатних особистостей.

РАЗОМ ТВОРИМО МАЙБУТНЄ

КНЗ «ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ
ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»

тел. +380 (472) 64-21-78

e-mail: oipopp@ukr.net

вул. Бидгощська, 38/1, м. Черкаси Україна 18003

<http://oipopp.ed-sp.net/>

blob:<https://gemini.google.com/2d635eba-53f0-436a-b52a-beda45986bcf>